

ISSN 0869-2378

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК

2

2003

Вітаємо з 85-річчям

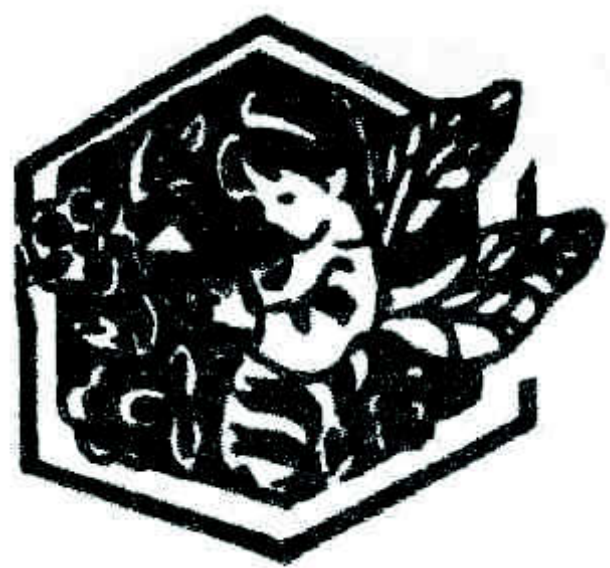
Нашого шановного читача з міста Сватове Луганської області Івана Михайловича Гергеля. Незважаючи на поважний вік, пасічник не перестає бути вірним працелюбним бджілкам, постійно цікавиться пасічницькою періодикою, експериментує. Тож бажаємо, Іване Михайловичу,

скільки вистачить сил плекати бджолині сім'ї, мати від них втіху та наснагу до життя.

Здоров'я Вам і найщиріших побажань!

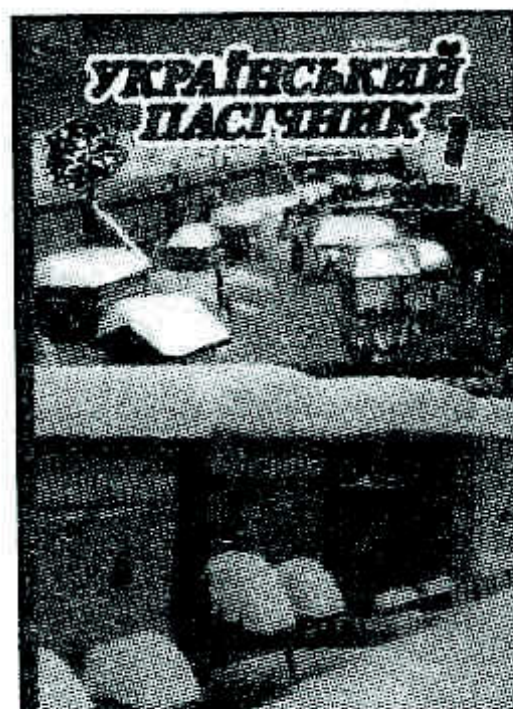
Пасіка Йосипа Жавка
на Одещині

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК

Щомісячний науково-виробничий, інформаційний масовий
галузевий журнал пасічників України

№ 2 (141) 2003

П. І. Прокопович (1775 – 1850)

У НОМЕРІ

ОСТАШЕВСЬКИЙ М. Де пам'ять і справедливість, там честь і гідність.....	2
ОСТАШЕВСЬКИЙ М., КОЦЮМБАС О. На IV з'їзді пасічників України.....	4
БРИК І. IV з'їзд пасічників України – це форум концентрації потуг для вирішення назрілих проблем галузі.....	9
НАУКОВІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ТА РОЗРОБКИ	
ПОЛІЩУК В., ГОЛОВЕЦЬКИЙ І., ЯЦИШИН Д. Селекція українських бджіл на Хмельниччині.....	11
ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД	
РЕПКА В. Догляд бджіл узимку.....	14
СКОРОПАД М. Чому масово відходять бджоли?.....	16
НЕЧИТАЛЮК О. Вулик-лежак на теплий занос.....	17
ДРУЖБЯК А. Пасічникування у павільйоні з електрообігрівом.....	19
СТОРІНКА ПОЧАТКІВЦЯ	
БОРАЧОК С. Як я розпочинав пасічникування.....	21
КОЦЮМБАС О. Чому, як і коли треба скорочувати гнізда?.....	22
ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ	
ГУДЗЕНКО І. Нове в бджільництві потрібне, але... ..	23
ПАСІЧНИК МАЙСТРУЄ	
ГЕРГЕЛЬ І. Вуликом задоволений.....	24
ЯРОВИЙ І. Бак для перетоплювання воску.....	25
ПРОБЛЕМИ БДЖІЛЬНИЦТВА	
КОМІСАР О. До питання про карпатських бджіл, і не тільки... ..	26
НАМ ПИШУТЬ	
КИРИЛЕНКО І. Бджоли в моєму житті.....	31
БРИКУЛЕЦЬ І. Загадкова аномалія.....	32
ВІСТІ З КРАЮ	
ШЕЛЕНГОВИЧ І. Оволодівають професійними навичками.....	33
ЕКОЛОГІЯ І БДЖОЛИ	
НАВАРА Г. Повний місяць обігріє, молодик – остудить.....	34
ХВОРОБИ ТА ШКІДНИКИ	
ІВАНЧУК П. Надійний захист бджіл від синиць.....	36
КОБІ С. Видовий комплекс вароа: ідентифікація Varroa destructor і нові стратегії контролю.....	36
ЛЮДИНА ТА ЇЇ СПРАВА	
Вітаємо з ювілеєм.....	39
Пам'яті товариша.....	39
ЗІ СПАДЩИНИ	
КОЦЮМБАС О. Вулик Левицького та як у ньому пасічникувати.....	40
МОВНА У. Львівський часопис про винахід П. І. Прокоповича.....	43
АПІФІТОТЕРАПІЯ	
Чи застраховані ми від простуди?.....	44

Де пам'ять і справедливість, там честь і гідність

Весна 1991 р. для ініціативного комітету з відродження журналу пройшла успішно. Все було готове, щоб перший номер журналу вийшов до великого християнського свята Великодня. Не справився з обов'язками головного редактора Петро Запотічний, і його було замінено Леонтієм Соколовським.

В організаційних заходах мені активно допомагала спочатку на громадських засадах, а пізніше за сумісництвом на посаді бухгалтера доцент кафедри економіки Української академії друкарства Любов Андріївна Швайка, а також її чоловік – пасічник, тоді голова арбітражного суду Львівської області Богдан Степанович Мазовіта. Він познайомив мене з директором та начальником збуту Жидачівського паперово-картонного комбінату, і в результаті редакція була забезпечена папером на перші номери журналу “УП”, які виходили накладом у 25 тис. примірників.

Для повнокровного керування новоствореною редакцією ініціативному комітету потрібно було мати печатку і різні штампи. Щоб їх затвердити у відповідних структурах міліції, потрібні взірці. Для цього П. Запотічний залучив художника, який запросив за ескізи взірців печатки і штампів 500 крб. Намалювали ж безкоштовно відповідні ескізи Мирон Дейнека і Олег Осташевський.

Л. Соколовський із групою журналістів підготував матеріали для першого номера “УП”, але їх треба було надрукувати на машинці та передати до друкарні. Довелося наймати на роботу секретаря-друкарку, а друкарської машинки купити не було можливості. І тут знову виручає М. П. Дейнека – передає на тимчасове користування механічну друкарську машинку.

Паралельно з формуванням штату працівників редакції треба було створити редколегію журналу.

4 квітня 1991 р. Укрбджолопром проводить семінар з працівниками колишніх обласних бджолоконтор. За сприяння головного зоотехніка Укрбджолопрому Нони Муквич отримую запрошення на участь у названому семінарі. Готуюсь до поїзд-

ки в Київ, а це було непросто, бо працював завідувачем сектору СКТБ Фізико-механічного інституту АН УРСР. Прибув у Київ 3 квітня. У цей день мав зустріч з М. В. Відоменком і В. П. Поліщуком. М. Відоменко, генеральний директор Укрбджолопрому, на мій погляд, не повірив мені, що буде виходити журнал “Український пасічник” і відмовився бути членом редколегії (на той час він був членом редколегії журналу “Пчеловодство”). Професор В. Поліщук, тоді завідувач кафедри бджільництва Національного аграрного університету, радо мене зустрів, погодився бути членом редколегії і водночас пообіцяв різнобічну допомогу дописами, консультаціями і рецензіями.

На семінарі розповів присутнім про утворення регіональної Української спілки пасічників, про вихід у світ її друкованого органу і запросив до співпраці. Там був присутній кореспондент журналу “Дім, сад, город”, який у перерві взяв у мене інтерв'ю. У журналі “Дім, сад, город” було надруковано тільки про утворення регіональної спілки пасічників, про журнал “УП” – ні слова. На цьому семінарі Л. І. Боднарчук запросив мене до Інституту бджільництва. У цей же день побував там і побачив страшні руїни колишніх свинарників, конюшень, корівників, що належали раніше ВДНГ і з яких планувалося створити наукові лабораторії та відділи. Пройшли роки, і так сталося. За чашкою чаю відбулася розмова про співпрацю майбутнього журналу з діючим інститутом. Членами редколегії погодились бути Л. І. Боднарчук та І. Г. Багрій. Решта членів редколегії була залучена листами і телефонними дзвінками.

На початку травня 1991 р. відбулося перше засідання редколегії та редакції “УП”. У червні виходить перший номер “УП”. 13 липня 1991 р. – презентація “Українського пасічника”, на якій запропоновано, щоб журнал був органом Українського науково-дослідного і технологічного інституту бджільництва (нині Інститут бджільництва ім. П. І. Прокіповича).

У числі п'ятому за 1991 р. опубліковано інтерв'ю з Л. І. Боднарчуком, де він сказав: “Ми допомагатимемо часопису і фінансами,

і папером, який зараз у великому дефіциті. Той, хто будується на голому місці, як ніхто інший розуміє свого співбрата... Інститут зацікавлений у розвитку часопису, у розширенні його тиражу”.

Після презентації головний редактор Л. Соколовський домагається, щоб редакцією керувала одна особа – головний редактор, і різними шляхами прагне усунути пасічників-членів ініціативної групи від діяльності в журналі. Згідно зі статутом редакції організаційно-господарськими справами має керувати директор-координатор (шеф-редактор, як сьогодні його називають), а творчим процесом – головний редактор. Водночас Л. Соколовський ставить питання так: редакція відповідає за якість матеріалів і вчасний вихід журналу, а регіональна спілка пасічників – за фінансування, розповсюдження та інші господарські справи, мотивуючи це тим, що журнал є її друкованим органом. Це не відповідало умовам статуту редакції, оскільки там вказано, що редакція є незалежною юридичною особою, яка повинна забезпечувати своє існування сама.

Як голова тимчасової ради Української спілки пасічників, керівник ініціативного комітету з відродження “УП” і директор-координатор редакції, вимушений скликати на загальні збори членів тимчасової ради УСП, працівників редакції, членів ініціативної групи, а також редколегії. Це було 25 серпня 1991 р.

Перед названим засіданням особисто мав розмову з М. П. Дейнекою і В. М. Болкотом, щоб хтось із них очолив редакцію, мотивуючи це тим, що в них, як у знаних пасічників, є досвід і авторитет, але вони відмовилися від такої пропозиції.

На загальному засіданні приймається рішення про ліквідацію в редакції посади директора-координатора, а його функції доручаються головному редакторові. Більшістю голосів головним редактором було обрано мене.

Л. Соколовський та його однодумці залишили засідання та відмовилися працювати в редакції.

Довелося запрошувати нових працівників-журналістів, які розуміють справу пасіницьку, одного з яких і по сьогодні добре знають читачі – це Іван Миколайович Шеленгович.

У вересні 1991 р. я працював завідувачем сектору і паралельно головним редактором.

Перед мною постала складна задача, і треба було прийняти відповідне рішення. Розуміючи, що на двох конях далеко не заїдеш, змушений був одного залишити. Але якого? Згідно із законом мав право залишити будь-якого коня, написавши заяву, і все. На посаді завідувача сектору і зарплата набагато більша, і робота спокійніша, і відповідає вона моїй кваліфікації і знанням. Покинути редакцію – це означало зрадити тим, хто мені довіряв, хто поділяв мої думки, хто мені допомагав, тим, хто чекав і сподівався, що довгоочікуваний відроджений журнал буде ще багато років передплачувати й читати, і це в той момент, коли проголошено Акт про незалежність України, коли потрібно кожному громадянину України працювати, спрямовуючи всі свої сили й знання на відродження української державності, мови, культури і духовності, на зміцнення й поліпшення добробуту України, у тому числі й українського бджільництва. Отже, прийняв рішення продовжувати відродження журналу. Тут же змушений був відмовитися від посади голови УСП і призупинити підприємницькі справи в Пустомитівському районному товаристві бджолярів-любителів. Сьогодні добре вже видно, що в одній і другій організаціях можна було при затраті стільки сил і здоров'я, відданих редакції, досягти добрих бізнесових успіхів і мати вже сьогодні назву “приватне підприємство”, їздити на власних іномарках і мати таких друзів, що люблять грошовитих людей і їм за гроші служать. Можливо, хтось подумає, що я чи редакція “УП” проти приватної власності підприємств, тож запевняю, що ні, оскільки приватність є запорукою прогресу, могутності, добробуту і стимулятором поліпшення продуктивності і якості праці.

Вважаю, що праця колективу редакції якщо не в прямому вигляді через оголошення, реклами, нариси про діяльність деяких таких підприємств допомагає їм, для решти є побічною допомогою в бізнесі. Якщо приватний підприємець поважає і береже свою працю та майно, він повинен по-справедливому так само поводитися з працею і майном своїх конкурентів і партнерів, а також тих, хто побічно допомагає в цьому бізнесі, зокрема у бджільництві.

Микола ОСТАШЕВСЬКИЙ

(Далі буде)

НА IV З'ЇЗДІ ПАСІЧНИКІВ УКРАЇНИ

Під час роботи з'їзду у виставковому павільйоні, що на території Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича, працювала виставка-ярмарок пасічницького реманенту та продукції бджільництва, спеціальної літератури та лікувальних препаратів. Свою продукцію представили фірма "Ось", агропромислова фірма "Меліса-93", державне підприємство "Скіф", ТОВ "Гадяцька вощина", ПП "Хмельницькмед", ВП "Київоблбжолопром" та ЗАТ "Медодар".

Упродовж другого дня роботи з'їзду його учасники мали можливість виступити з пропозиціями щодо налагодження і поліпшення роботи Співки пасічників. Голови тих районних спілок, які активно працюють, поділилися своїм досвідом з колегами.

Микола Грибок, голова міського братства "Рій" (м. Львів). Я представляю організацію "Рій", яка ніколи не припиняла своєї роботи. Її назва походить з 20-х років минулого століття. Братство "Рій" започаткували колишні бійці армії ЗУНР. Після закінчення пасічницької школи в Подєбрадах (Чехія) вони відновили бджільництво на Львівщині.

В організації, яку ми представляємо, є великі завдання:

1. Навчально-просвітницька (професійна підготовка) робота.

У цілому ми справляємося, дуже добре допомагають часописи "Український пасічник" і "Пасіка". Лекційну роботу ми налагодили, читають лекції як фахівці з-за кордону, так і наші місцеві.

2. Історико-культурна робота. Я не даремно зупиняюся на цьому питанні. Коли уряд говорить, що ми йдемо в Європу, то можемо йти в Європу, коли збережемо свою ідентичність, ідентичність країни, культуру і мистецтво країни, яку представляємо. Тому ми читаємо лекції з історії бджільництва, проводимо різноманітні імпрези. Але не про це йдеться. Йдеться про тісний зв'язок з Церквою, для якої слово "Україна" не є чуже. На зборах пасічників у Німеччині, Чехії, Польщі перша частина зборів – це Служба Божа для пасічників. І це дуже важливо. Не менш важливі на таких зборах національні виставки з історії і культури нашого народу. Поїдьте в інші країни, і ви побачите, що кожне територіальне товариство має свої музеї, які

дають змогу передати пасічницьку культуру іншим поколінням. З цього

погляду не все в нас гаразд. Потрібно хоч би зберегти ті історичні пам'ятки в галузі бджільництва, які залишилися. Я підтримую ідею регіональних центрів бджільництва, і на них має бути покладене створення регіональних музеїв бджільництва.

Ще одне зауваження. Коли читаєш зарубіжні енциклопедії з бджільництва і в них йдеться про Петра Прокоповича, то сказано, що він українець. Коли читаєш російську енциклопедію бджільництва – це російський пасічник. Мені здається, що то були традиції Російської імперії, але це питання треба вирішити. Нам треба захистити своїх людей і своє лице.

Кожне товариство повинно мати свою атрибутику. Атрибутику повинна мати й наша Співка пасічників. Ми не маємо прапора, ми не маємо символіки. Я, звичайно, гордий від того, що привіз свій прапор, але прикро, що це єдиний прапор. У Польщі кожне повітове і кожне містечкове об'єднання пасічників має свій прапор.

3. Найважливіше питання – боротьба за ринок меду і бджолопродуктів. Добре, що в цьому році була спекотна погода і знизилася медозбори. Не уряд підняв ціни на мед, а тільки погані медозбори. І це зробило нас трохи важливішими. Я наведу деякі цифри. Об'єднання пасічників основні прибутки одержують від фасування меду. Ціна на фасований мед в Європі – від 5 до 7 доларів за кілограм. Минулого 2001 року Центральна і Східна Україна продавала мед по 80–90 центів. Це ми працювали на себе і ще на когось, тому ми без штанів. Демпінгові ціни, які в нас є, зумовлені надвиробництвом меду в Україні. Треба зайнятися впорядкуванням ринку меду в Україні і його експорту. Адже ринок меду в Україні в середньому становить 500 млн грн, і це великі гроші.

Свої зауваження щодо роботи Співки та завдань, які стоять перед нею, а також взаємин з державою я передаю в секретаріат з'їзду.

Органи державного управління повинні:

1) сприймати бджільництво як складову частину сільського господарства; 2) впровадити дотації бджільництву на рівні, що реалізується в інших європейських країнах, як премію за роботу бджіл по запиленню сільськогосподарських культур і часткову компенсацію коштів на зимове утримання бджіл; 3) забезпечити дотримання чинного законодавства в галузі бджіль-

ництва, координацію взаємин між землеробами та пасічниками повинні забезпечити сільські та районні ради на чолі з відповідними головами. Сільські ради координують правові взаємини (косіння квітучих полів серед дня, обробка засобами захисту рослин, крадіжки вуликів і т. ін.); 4) здійснити митний захист ринку від ввезення пестицидів довготривалої дії. Ввезення пестицидів контролювати згідно з нормами європейських країн; 5) пристосувати систему кредитування і доплат та опроцентування кредитів до специфіки бджільництва; 6) забезпечити державний ветеринарний нагляд пасік; 7) утримувати митні збори за імпорт меду в Україну на рівні 50%; 8) розробити та затвердити Державну програму збереження та розвитку бджільництва до 2010 року; 9) системні кроки з розвитку бджільництва врахувати в бюджеті України; 10) за рахунок кредитів (5% річних) від Міністерства аграрної політики допомогти в організації первинних пунктів закупівель меду та первинної переробки (фасування). Сприяти створенню груп з переробки бджолопродуктів; 11) розробити програму одержання біологічного палива шляхом переробки ріпакової олії. Ув'язати цю програму з роллю бджільництва в процесах запилення; 12) сприяти тому, щоб реалізація програми експорту бджолопродуктів одержала таку ж державну підтримку, як і експорт зерна.

Завдання спілки пасічників України:

1) створити єдиний центр управління бджільництвом України; 2) відновити роботу обласних і районних товариств; 3) зробити аналіз стану бджільництва України. Разом з Міністерством агрополітики розробити Державну програму збереження та розвитку бджільництва до 2010 року; 4) при центральному проводі Спілки пасічників України створити економічну групу, яка б постійно займалася економічними проблемами відновлення галузі й тісно співпрацювала з Міністерством агрополітики; 5) створити дорадчу службу в галузі бджільництва; 6) поживати пропаганду користі продуктів бджільництва і захисту пасік; 7) налагодити тісну співпрацю та координацію роботи з обласними та міським об'єднаннями пасічників. Мета об'єднань – навчально-просвітницька та культурна робота серед пасічників, налагодження та оволодіння ринком збуту продуктів бджільництва на місцях; 8) налагодити тісну співпрацю з об'єднаннями пасічників інших держав. Увійти в європейські програми сприяння розвитку бджільництва; 9) постійно співпрацювати з органами державної влади по дотриманню законодавства в галузі бджільництва; 10) план породного районування бджіл скоригувати з

урахуванням європейського досвіду та пов'язати з питаннями економіки нашого бджільництва. Ввести ліцензію на право виведення та продажу маток; 11) стати повноправним членом Міжнародної федерації бджолярських об'єднань "Апімондія"; 12) для популяризації та підняття престижу Спілки пасічників України розробити прапор та символіку Спілки. Обласним об'єднанням пасічників розробити прапори своїх організацій з урахуванням історичних особливостей; 13) для відзначення кращих пасічників, бізнесменів і науковців за значний внесок в розвиток бджільництва України розробити проект та випустити медаль і статуетку Прокоповича; 14) для збереження історичних пам'яток та популяризації бджільництва в регіонах України створити місцеві музеї бджільництва.

Для прискореного відновлення роботи об'єднань пасічників у всіх регіонах України створити зразкові опорні пункти "Північ", "Центр", "Південь", "Схід", "Захід". На них покладається відповідальність за: 1) відновлення роботи обласних та районних товариств протягом двох років; 2) оцінку стану бджільництва, розробку стратегічних планів розвитку; 3) налагодження навчально-просвітницької та культурної роботи серед пасічників; 4) налагодження тісної співпраці з обласними управліннями сільського господарства і продовольства. Слідкування за дотриманням законодавства України в галузі бджільництва; 5) створення дорадчих служб у галузі бджільництва; 6) маркетингові дослідження, боротьбу за ринок бджолопродуктів у регіонах; 7) проведення первинних закупівель меду в гуртівнях і організаціях його первинної переробки за рахунок кредитів (5% річних) від Міністерства аграрної політики.

Ігор Брик, голова районного товариства (м. Стрий). Ми маємо деякі серйозні проблеми, на які в останні роки перестали звертати увагу. Ці проблеми стосуються самого статуту Спілки пасічників. Ми починаємо забувати, що Спілка пасічників України є громадською організацією і громадська організація повинна гуртувати довкола себе бізнесменів. А в нас зараз створюється така ситуація, що бізнесові кола хочуть захопити владу в районних, обласних товариствах, підім'яти під себе громадську діяльність. Це дуже серйозне питання, і я бачу, що зал уже трохи затих, задумався. Громадська організація повинна шукати насамперед тих, хто дбає про людей, людей, які хочуть громадської діяльності, лідерів у громадській діяльності, які можуть об'єднати навколо себе людей. Тільки тоді цих людей ми можемо обирати, щоб вони нами керували.

На сьогодні хіба є проблеми зі збутом меду? Нема. Є маса фірм, які закупають мед. Чим більше їх буде, тим вища буде ціна закупівлі. Хіба є зараз проблема з постачанням цукру? Нема. Беріть цукор, кому треба. Замовте, і вам привезуть додому, скільки потрібно. Питання тільки в його якості.

Друге. Ми повинні запам'ятати, що в нас є преса. У нас є два видання на сьогоднішній день. Журнал "Український пасічник" і журнал "Пасіка". Я вважаю, що преса має бути абсолютно незалежна, вона не має бути нікому підпорядкована. Статті повинні виходити і доходити до пасічника в непереробленій формі. Тоді журнал стає авторським, стає цікавим. Дбаючи про свою пресу, ми маємо найперше захищати її.

Третє. Ми сьогодні повинні особливо дбати про кадрову політику, передусім на місцях, щоб на виборні посади не потрапляли випадкові люди. Щоб у нас не рвався ніхто до влади. Щоб ми ставили на такі посади людей з високою громадською свідомістю. Ці люди повинні захищати інтереси українського пасічника, щоб бізнес не ламав громадські організації. У нас таке було навіть у товаристві, коли один бізнесмен сказав, що ті всі – шушвора, які мають по 2, по 5, по 10 сімей, що повинні об'єднатися пасічники, які мають по 100 і більше бджолосімей, тоді це буде товариство. Будьте дуже уважні. Стережіться тих, хто намагається підім'яти вас під себе.

Щодо членських внесків. Зараз у кожному товаристві по-своєму вирішують питання внесків. Дехто каже, що внески треба різко підвищувати до 20–50 грн, тоді будуть приходити люди, які дбають про товариство, а всі решта – ні. Таким методом ми можемо відігнати початківців, яких треба вчити. Нам треба зберегти ту базу, бо не дуже хтось хоче нині пасічникувати, для багатьох пасічництво збиткове. Нам треба зберегти молодих пасічників, які мають 1–3 бджолосімей. Згодом вони можуть стати професіоналами. Питання внесків треба обговорити на президії у вузькому колі дуже серйозно і тоді винести на всю Україну, щоб не було такого різнобою.

Роботу керівників Спілки оцінюю на "п'ять з плюсом", тому що вони працюють, і працюють безкоштовно. Нам треба вклонитися сьогодні тим людям, які своєю громадською діяльністю створили матеріальну базу для майбутнього Спілки пасічників України. Це Інститут бджільництва, куди ми можемо приїхати, побачитися, поспілкуватися, це такі центри, як журнал "Український пасічник", журнал "Пасіка". Це наші рупори, це наші організатори, ми їх повинні шанувати. І останнє. Вчора Леонід Іванович Бод-

нарчук говорив про регіональні центри, які будуть об'єднувати по кілька областей. Я вважаю, що їх керівниками ми повинні обрати тих, хто своєю діяльністю заслужив ім'я у громадськості, а не випадкових людей.

Борис Ключев, пасічник-промисловець (м. Кривий Ріг). Я пасічник. Починав пасічникувати зі своїх 12 сімей. На сьогодні у мене зимує 152 бджолосімей. Маю приватний магазин з бджільництва, в якому пасічники можуть придбати реманент, а населення – мед.

Проблем у мене немає, і дякую державі та всім, що не заважають працювати. Найбільша проблема – в нас самих. Ми не любимо один одного, бо бачимо один в одному конкурента. Ми, пасічники, – люди унікально делікатні та рідкісні, і треба вчитися говорити правду хоч би самим собі, а потім цю правду виносити на загальне обговорення. Проблема номер один, яку треба врегулювати на державному рівні, а не інакше, – це кочівля. Мене як пасічника, що має 4 бджолопавільйони і возить їх по всій території України, хвилює транспортний збір з рухомого складу. Хто близький до цього, той знає, що існує подвійна ставка оподаткування транспортних засобів. Скажімо, один і той же КамАЗ, однаковий об'єм двигуна, але за спеціальний транспортний засіб – автомобіль, який не перевозить вантажі та людей, – перед техоглядом треба сплатити 350 грн, а за бортовий КамАЗ – 2000 грн. Для того щоб не платити такої суми, а ми всі розумні, мені довелося побігати по місцевому ДАІ і довести їм, що цей автомобіль не перевозить ні людей, ні вантажів. Я поставив на нього електромедогонку, електрогенератор, стіл для розпечування рамок і ще поставлю машину Домбровського для розпечування щільників. Привіз на техогляд і кажу начальнику: «Що це в мене таке? Є ветеринарні лабораторії, є свердлильні установки. А в мене пересувна лабораторія для відкачування меду». Він каже, що не знає такого. Тому, Леоніде Івановичу, це питання треба якось порушити на державному рівні. З цією ж проблемою зіштовхнулися полтавчани. Люди купили, відновили нікому не потрібний мотлох і проїжджають на ньому за сезон максимально 300 км. Може, навіть треба записати у техпаспорті: "Для використання у бджільництві", щоб ці транспортні засоби оподатковувалися як спеціальні.

Друге. З повагою ставлюся до всіх пасічників, тих, які мають одну бджолосімейку, і тих, хто має 600 бджолосімей. Коли ми були в Польщі, познайомилися з дівчиною, яка в Німеччині обслуговує 600 сімей. Їй 25 років. Я запитав її: "Ну а ввечері що, в ліжку зразу

падаєш, чи як?” – “Ні, – каже, – пане, я ще маю час на розваги”. Після 150 сімей, з яких переглянеш за день 60, – падаєш, вже і в душ не хочеться. А тут 600 бджолосімей. Виявляється, там висока технологія, автомобіль з ескалаторним кузовом та гідробортом, який подає корпуси, відкачування – на централізованих садибах.

І хай пасічник з одною бджолосім'єю, честь йому і хвала, подивиться на технологію обслуговування 600 бджолосімей. Промислова технологія передбачає перш за все культуру виробництва. Неможливо утримувати ці 600 бджолосімей, не маючи культури догляду бджолосімей, не маючи культури ветеринарного обслуговування.

Дуже шкода, що на нашому форумі немає представників Державної ветеринарної служби, на яку є багато нарікань. На рівні бджільництва вона абсолютно не працює. Скажіть відверто, чи є гарантія, що підмор, який я несу на дослідження, саме з моєї пасіки. Знаючи, наприклад, що мої бджоли хворі, я можу взяти підмор на пасіці у сусіда. Хіба не так? Коли ж перевіряють корів, то беруть проби безпосередньо у корови, яка має паспорт, причому беруть двічі на рік. І не дай Боже в корови виявлять такі захворювання, як лейкоз чи інші, її обов'язково вибракуюють. Правильно ж.

А ми кочуємо. Знову ж низько вклоняюся пасічнику, який має одну бджолосім'ю, але ж він за нею не дивиться, вона в нього як забавка. Він не звертає уваги на обробки від хвороб. Коли ж починаєш таким про це говорити, він каже: “Та Бог з ними, якимось вони за своєю природою самі живуть”. Ми ж вкладаємо великі кошти. На сьогоднішній день смужка байваролу чи апістану коштує 5 грн, а їх треба дві на сім'ю, а якщо їх у мене 150, то підрахуйте, які це гроші. Усім відомо, що значно ефективніше обприскування щільників ліками, а спробуйте перебрати по 20 рамок у 150 сім'ях. І під'їжджає такий пасічник до наших пасік, який не прислуховується до громадської думки, не знає системи обробки, і зводить нанівець усю нашу роботу.

Тому моя конкретна пропозиція. Треба запровадити мінімум знань для тих, хто хоче стати пасічником. Користувачі газовими приладами зобов'язані здати залік, а ми довіряємо людям займатися природою. Обов'язково повинні бути хоч би 10–15-годинні курси, після яких людині можна виписати членський квиток і дозволити займатися пасічництвом.

Володимир Касьяненко. Запорізька область, напевно, єдина, в якій товариство повністю збереглося. У нас 12 тисяч членів товариства, хоч було й 27 тисяч. Тільки товариство

може відновити чисельність бджолосімей у своїх членів, а не асоціація чи бджолоконтора. Подивіться, які у них ціни. Чому існує Запорізьке товариство? Зараз в Україні відбувається паспортизація пасік. Ми домовилися з адміністрацією Запорізької області і маємо паспорт за 1,5 грн і за 1 грн посвідчення. На конференції в березні ми прийняли рішення платити членські внески по 6 грн вступні і по 2 грн і 200 г меду за кожен бджолосім'ю. Цей мед ми передаємо у фонд милосердя, раду ветеранів війни, ми запрошуємо телебачення (телебачення у нас безплатне), радіо. Члени нашого товариства – люди всіх рангів і посад: і служба безпеки, і МВС, і податкова, і прокуратура, і депутати різних рівнів. У нас у товаристві вони і члени правління, і члени президії, і в усьому допомагають. За рахунок спонсорів ми маємо безкоштовно приміщення, пасічники одержують путівки для відпочинку, ми відзначаємо кращих пасічників та членів правління президії подарунками, маємо лікарню, яка безкоштовно обслуговує пасічників. У Запоріжжі в нас усі знають не тільки голову, а й пасічників, бо бачать їх по телебаченню, слухають по радіо, читають у пресі. З цього і треба починати, без цього нічого не буде.

Микола Улянич, член “Апімондії”, почесний пасічник України. Шановні делегати з'їзду та гості!. Дозвольте привітати вас з довгоочікуваним з'їздом. За короткий час я не зможу послідовно доповісти своє бачення шляхів призупинення занепаду бджільництва України. Тому розглянемо окремі причини цього. Президент Спілки пасічників, він же директор Інституту бджільництва, він же президент Спілки апітерапевтів України, Л. І. Боднарчук дуже болісно сприймає критику, докладає неймовірних зусиль, щоб критика не проголосувалася, особливо на сторінках наших бджолярських журналів, але сьогодні ми ведемо розмову про майбутнє пасічництва та його Спілки, і здорова критика повинна сприяти ліквідації недоліків у її роботі.

1. Я уважно опрацював тези доповіді на минулому з'їзді 1998 року, уважно прослухав сьогоднішню доповідь і змушений зауважити, що за минулі 3,5 року нічого не змінилося в кращий бік. Сьогодні знову в доповіді названі статистичні дані про досягнуті показники в бджільництві. Як журналіст, я звертався до голови Держкомстату України, і він надав мені статистичні дані про виробництво меду та кількість бджолосімей за останні 11 років по областях та категоріях власників. Вони збігаються з наведеними в доповіді. Але в кожного, з ким довелося мені спілкуватися, вони викликають сумнів,

тому я 2002 року провів журналістське розслідування. Побував у десятках сільських рад, у районних та міських відділах статистики. До того ж я листуюся з багатьма пасічниками, і вони також одногласно стверджують, що ніхто і ніколи не обліковував їхніх пасік, а в тих селах, де були випадки обліку в господарських книгах кількості бджолосімей, вони ніколи не називали кількості отриманого меду. Сільські ради подають двічі на рік звіти про наявність у приватному секторі тварин, в тому числі бджолосімей, у майже постійній кількості, причому на 1 липня – удвічі менше, пояснюючи, що за зиму бджоли гинуть. На моє запитання, чи підлягають перепису пасіки міських пасічників, постійно утримувані на селі в батьків та родичів, одержав відповідь, що ні. Я кочую 4–5 разів на рік у Київську, Чернігівську, Черкаську та Полтавську області і, спілкуючись з багатьма пасічниками, завжди запитую про облік їхніх пасік. Тільки в одному випадку отримав підтвердження про облік, але без виробництва меду. В містах ніхто облік бджолосімей не вів і не веде. Тому висновок один – статистичні дані надумані і не відповідають дійсності. Лише національна спілка пасічників зможе провести анкетування чи перепис пасік, але тільки за умови, що в кожному районі та місті будуть спілки пасічників, у які вступлять усі пасічники, що наймовірно без надання їм пільг.

2. Чому в багатьох областях, містах та районах відсутні спілки, а якщо навіть і є, то не працюють? Тому, що пасічники не бачать в них користі. Тут би нам, як ніколи, допоміг досвід спілок пасічників інших країн, але ж його треба вивчати та переймати, а це робити нікому, та й бажання немає, бо голова Спілки має постійну роботу державного службовця, а члени президії існують тільки на папері. У народі кажуть: “Свого не забувай і чужого не цурайся”, але ми іншої думки: “Хоч гірше, але своє”. Мабуть тому Спілка пасічників не є членом Міжнародної федерації бджолярських об’єднань “Апімондія”. Не бере наша Спілка участі і в конгресах “Апімондії”, де кожен може ознайомитися з новими дослідженнями вчених та побачити на виставці “Апіекспо” нові винаходи та вдосконалення. Більше того, представник України без повноважень Спілки бере участь у цих конгресах і робить це не для себе, а для того, щоб довести до вчених, пасічників та бізнесменів ці новинки, але вже рік, як мої статті лежать у редакціях журналів і не друкуються.

3. Свої думки про те, якою мусить бути Спілка, я висловив у статті “Сон у ніч на Івана Купала”, надрукованій у часо-

писі “Український пасічник”. Хочу доповнити її кількома корисними прикладами:

– в європейських північних країнах членами асоціації пасічників є всі причетні до бджільництва: фірми, вчені, торговці продуктами бджільництва тощо;

– членські внески в спілку також вносять продуктами бджільництва (Югославія);

– державна підтримка пасічникам, пільгові кредити (які сьогодні надають сільгоспвиробникам і бажано під майбутній врожай меду) – досвід Словенії;

– у будь-якій країні можна перейняти досвід: тільки об’єднання пасічників у невеликі спілки з організацією повного циклу «отримання меду та інших бджолопродуктів – переробка їх до торгового вигляду – передача в торгівлю» стануть прибутковими;

– США не можуть закупляти по імпорту мед у Мексики, яка межує зі США, а везуть його з Аргентини та Китаю, тому що мексиканський мед “перехопили” німці, і давно. Невже ви думаєте, що німцям не вигідно купувати поруч мед в Україні, але хто сьогодні може забезпечити вчасне виконання контракту на мінімальну партію в 10 т? Хто повинен цим зайнятися, щоб організувати експорт з України? Бджолокомпанії типу “Бартніка”, який купує у пасічників мед по 4,50–4,70 грн, вивозить його у Польщу як давальницьку сировину, а потім повертає в Україну з українською етикеткою, але в 3–4 рази дорожче, а залишок “Сондецький Бартнік” продає Німеччині та США?

4. Про законодавство – це тепер дуже актуальне питання. Чому не діє Закон “Про бджільництво” та накази міністра агрополітики? Тому, що вони декларативні, у розробці їх не брали участі фахівці – професіонали від бджільництва. Чому наші часописи виходять маленьким накладом? Десь тільки кожен тридцятий пасічник передплачує журнали. Це тому, що, по-перше, дорого, а дорого тому, що малий тираж, по-друге, тому, що вони повинні бути не тільки цікавими, але й корисними. Кому цікаво читати за 40 грн у рік про стерню, яку спалюють біля села, або як вирубують стару лісосмугу? Також з номера в номер ведуться суперечки, яка матка ліпша: карпатка чи українська степова, який вулик кращий: дуплянка, український чи багатокорпусний? До речі, про вулики в журналах пишуть, крім нас, тільки в деяких африканських країнах. На мою думку, краще було б Спілці організувати разом з Інститутом практичне дослідження на опорних пунктах у різних регіонах країни в однакових умовах карпатської, української степової та помісної порід бджіл в українських, багатокорпусних

вуликах та лежаках і ці дані надрукувати в журналі. Тоді журнал стане настільною книгою. Я знаю, що Полтавський філіал Інституту у Гадячі включив у план 2002 р. цікаві теми дослідницьких робіт, які корисні для бджолярів. Де результати та висновки? Чи може дослідження розкрили очі херсонським пасічникам, чому в них удвічі гірші показники, ніж у миколаївських, а умови ідентичні?

Якщо вести мову про журнали, не можна сказати про те, що в усьому світі засновниками бджолярських журналів є спілки бджолярів (не в усьому! – *Ред.*), а наукові інститути видають свої бюлетені. В окремих випадках засновником незалежного журналу є трудовий колектив, як у наших сусідів – росіян (не тільки в Росії. – *Ред.*). Спілка пасічників повинна координувати всю роботу в бджільництві, у тому числі роботу по складанню координаційного плану інституту, але поєднувати дві посади голови Спілки та державного службовця – директора наукового інституту – це нонсенс, ніде в світі другого такого випадку не знайдете. У національний центр бджільництва можуть об'єднатися інститут, музей, готель, виробничі та наукові майстерні, але центр має підпорядковуватися Спілці.

5. Останнє. Не ведеться зовсім робота з молоддю та юнацтвом. Ніхто їх не заохочує стати професійними пасічниками, які мають високорентабельні господарства. При Спілці немає комісії по роботі з молоддю, як немає і національної комісії з пропаганди корисних дієтичних та лікувальних властивостей

продукції бджільництва серед населення, тому, за моїми підрахунками, Україна займає одне з останніх місць у світі зі споживання меду на душу населення. Крім усього, населення не купує мед через високий рівень фальсифікації меду на ринку та високі ціни в крамницях. Ці проблеми легко вирішаться, якщо почне працювати Спілка. Національна комісія якості через запрошених вчених, апітерпевтів повинна постійно розповідати по радіо, телебаченню, у популярних газетах про дієтичні та лікувальні властивості продукції бджільництва. Треба також негайно повернути забуті змагання бджолярів. Я сьогодні можу назвати бджоляра, який отримує по 150 кг меду з вулика, а раніше були передовики, які на Дніпропетровщині збирали по 200 кг! Таким людям треба присвоювати високі звання майстрів, їх досвід висвітлювати в журналах, присвоювати їм звання, у тому числі почесного пасічника України.

На остаток хочу закликати професіональних фахівців від бджільництва легалізуватися і обрати такий склад керівних органів Спілки, щоб усі люди, зайняті у бджільництві, стали її членами, щоб вони отримали підтримку. Зі свого боку, крім інформаційної допомоги, готовий безкоштовно передати обласним спілкам свою книгу "Міжнародний рівень розвитку бджільництва" для видання та розповсюдження, якщо ви зможете згуртуватися.

Підготували **Микола ОСТАШЕВСЬКИЙ,**
Олег КОЦЮМБАС

IV З'їзд пасічників України – це форум концентрації потуг для вирішення назрілих проблем галузі

Ігор БРИК,

делегат з'їзду, голова Спілки пасічників Стрийщини

7–8 грудня в м. Києві в Інституті бджільництва ім. П. І. Прокоповича відбувся IV з'їзд пасічників України, робота якого була достатньо насичена і на якому пасічники України могли поспілкуватися, висловити свої побажання і потреби, поставити перед собою назрілі, виплекані часом цілі.

А основна думка з'їзду була така: *яким методом чи способом підняти рентабельність бджільництва за такої низької купівельної спроможності населення України? Як зрушити все з нинішньої мертвої точки і стимулювати розвиток галузі?*

Гість із Москви, один із лідерів пасічницьких кіл Росії п. Арнольд Бутов намагався нав'язати присутнім думку, щоб за допомогою законодавчих актів перекрити реалізацію меду за кордон України буцім-то для ліпшого забезпечення українських споживачів. Але така "хитра" порада хіба що затоварить ринок України медом, відкривши ніші для реалізації Росією своєї продукції. Тим більше, що закриття Україною кордонів у цьому сенсі призведе до ще більшого падіння цін на мед в Україні і падіння рента-

бельності утримання бджіл, тобто заблокує розвиток галузі. Ця запропонована А. Бутовим політика нам аж ніяк не підходить. Це відчувалося і за реакцією залу.

На з'їзді порушено питання про те, що в Японії, яка постраждала від атомної зброї, найдовша середня тривалість життя і найвищий у світі рівень споживання меду (8–9 кг за рік на одного жителя). Це добрий приклад для нас! Але питання споживання продукції бджільництва в Японії вирішується на державному рівні. У школах щоденний раціон харчування обов'язково містить мед і маточне молочко. Державою виділяються великі кошти на рекламу користі продуктів бджільництва. Так держава дбає за своє молоде покоління. А в Україні на пропаганду користі бджолопродуктів у захисті організму людини від радіації не виділяється ні однієї копійки. Якщо не знаєш про користь цієї продукції або не маєш коштів на її придбання, то хворій собі на здоров'я або вмирай.

Зростання реалізації продуктів бджільництва за межі України – це перший стимул до розвитку галузі; другий стимул – це розвиток внутрішнього ринку за допомогою реклами і роз'яснення користі цієї продукції на державному рівні. Тобто, кошти на це мають бути вкладені в державний бюджет. Інших шляхів немає, бо це – здоров'я нації. І тому основним завданням керівництва галузі і новообраного президента Спілки пасічників академіка Леоніда Боднарчука має стати питання реалізації цих двох стимулів галузі бджільництва.

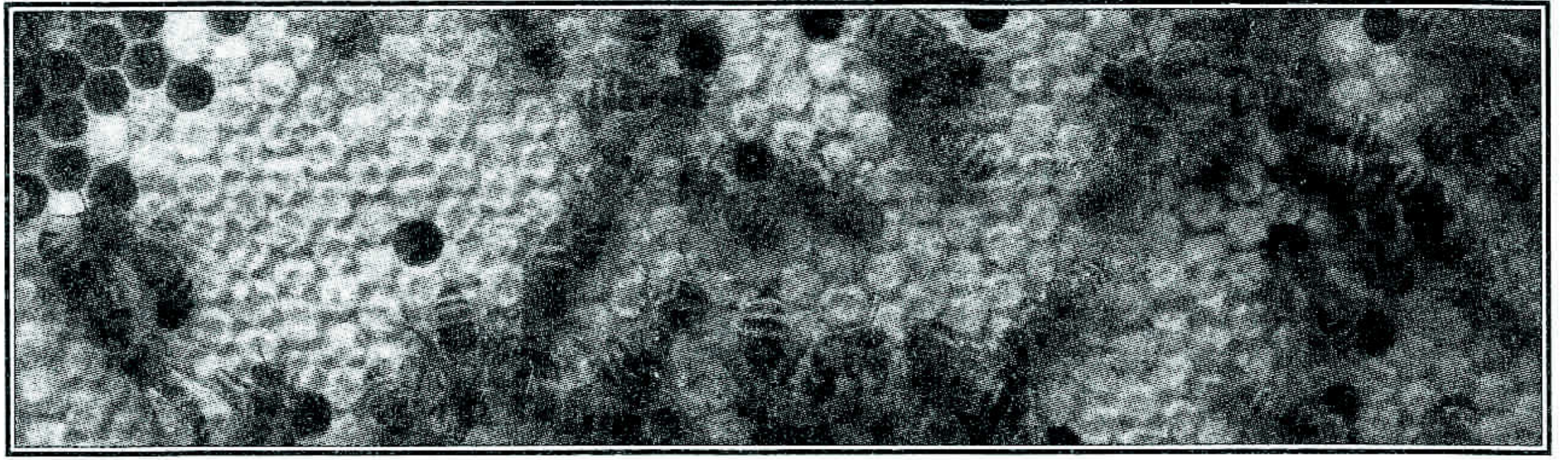
У рішення з'їзду пасічників України також увійшло багато цінних пропозицій і зауважень, на виконанні яких буде зосереджена діяльність багатьох підприємств, організацій і установ.

У роботі з'їзду взяли участь представники Уряду і Парламенту України, зокрема віце-прем'єр міністр Уряду з питань аграрної політики п. І. Кириленко та лідер “Нашої України” і пасічник п. В. Ющенко. Делегатами з'їзду були як прості пасічники, так і люди, які очолюють нашу науку, – професори і академіки, керівники галузі.

Два дні роботи та спілкування на з'їзді дали великий стимул присутнім до подальшого розвитку і показали слабкі й сильні сторони галузі. На з'їзді добре висвітлено діяльність і роль наукових та освітніх закладів у бджільництві, централізація всіх потуг до розвитку галузі навколо Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича, колектив якого разом з філіалами докладає чималих зусиль і відіграє провідну роль у галузі бджільництва. Приділено також увагу ролі, якості і незалежності фахової преси, зокрема журналів “Український пасічник” та “Пасіка”, та залученню до співпраці апі- і фітотерапевтів та наукових закладів для розробки і пропаганди нових біопрепаратів з продукції бджільництва.

У рішення з'їзду увійшли всі зауваження та пропозиції виступаючих, думки і побажання котрих чітко реєструвалися секретаріатом цього колективного органу. Відчувалася велика різниця на користь якості підготовки й роботи IV з'їзду пасічників порівняно з попередніми.

Стрийська делегація пасічників також внесла свої корективи в рішення з'їзду, і зовсім несподівано для нас, стриян, Стрийське районне товариство бджолярів-любителів визнане на з'їзді одним з найкращих в Україні й нагороджене Почесною грамотою Міністерства аграрної політики України. Почесну грамоту за багаторічну сумлінну працю і розвиток галузі від міністра аграрної політики України п. С. Рижучка отримав і голова стрийської спілки пасічників. Це велика нагорода для пасічників Стрийщини за активну громадську і благочинну діяльність, забезпечення населення високоякісними біоактивними продуктами харчування та збереження дієздатності галузі бджільництва, що зобов'язує нас до ще продуктивнішої праці. Виступ на з'їзді українського фольклорного ансамблю в національних строях прикрасив з'їзд і дав змогу відчути ментальність кожного з учасників цього великого всеукраїнського форуму – свята спілкування пасічників України.

НАУКОВІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ТА РОЗРОБКИ

СЕЛЕКЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БДЖІЛ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

В. ПОЛІЩУК, І. ГОЛОВЕЦЬКИЙ

Національний аграрний університет, м. Київ

Д. ЯЦИШИН

Плембджолорозплідник "Прибузькі медобори"

Укrajнська бджола належить до групи аборигенних порід європейського походження. Природний ареал породи – Лісостеп і південні регіони України (у давнину ці краї були досить лісистими). В. А. Нестерводський вважає українських бджіл нащадками первісних лісових бджіл, що потім під впливом діяльності людей зазнали якісних змін. У книзі "Пасіка", виданій у Києві 1926 року, коли вони ще не потрапили під вплив бурхливих міграційних процесів і не схрещувалися з іншими бджолами, вчений подав всебічну характеристику породи і вказав на її популяційні відмінності. За зовнішнім виглядом він виявив три відміни (термін В. А. Нестерводського) української бджоли: 1) темну, що схожа на північну; 2) сіру, в якій тричотири кільця черевця білуватого і блідожовтого відтінків; 3) бджолу з жовтим кольором першого і частково другого сегментів. Обстеживши пасіки на Поділлі, Уманщині, Харківщині, він зазначив, що українська бджола добра й варта на увагу, що за її властивості цю породу хвалять навіть чужі люди. Матки дуже плодючі, від чого сім'ї швидко стають сильними і відпускають ранні рої. Бджоли працьовиті, мало рояться порівняно з південною породою, жваві в роботі, але обережно вилітають із вулика, тож їх мало втрачається в прохолодну пору, і сім'ї не знесилюються. Вони енергійні, далеко літають за поживою, тому продуктивні. Вошину будують гарно, мед закривають рівною, білою як

сніг кришкою, тому щільниковий мед має чудовий вигляд.

На жаль, подальші дослідження якісного складу українських бджіл із розгортанням постійної селекційної роботи з ними систематичного характеру не набули. Негативно позначилося на якості аборигенних бджіл ввезення в їхній ареал сімей і маток іншого походження, що почалося в середині ХХ ст., переважно з Кавказу. Особливо масовим воно стало після того, як низка наукових установ колишнього Радянського Союзу рекомендувала широко впроваджувати розведення методом схрещування місцевих бджіл з сірими гірськими кавказькими. Багатьма дослідженнями вони переконливо довели переваги сімей, бджоли яких є помісями першого покоління, порівняно з вихідними породами. У практиці ж бджільництва схрещування всюди на пасіках виявилось некерованим, хаотичним через неможливість контролю парування маток і трутнів. Наслідком завезення на пасіки бджіл іншої породи є розведення помісей невідомих поколінь, що розтягнулось на десятки років. Бджолині сім'ї знизили зимостійкість, медову продуктивність, стали вразливішими до нозематозу і падевого токсикозу. Багато з них залишаються слабкими наприкінці літа і гинуть під час зимівлі.

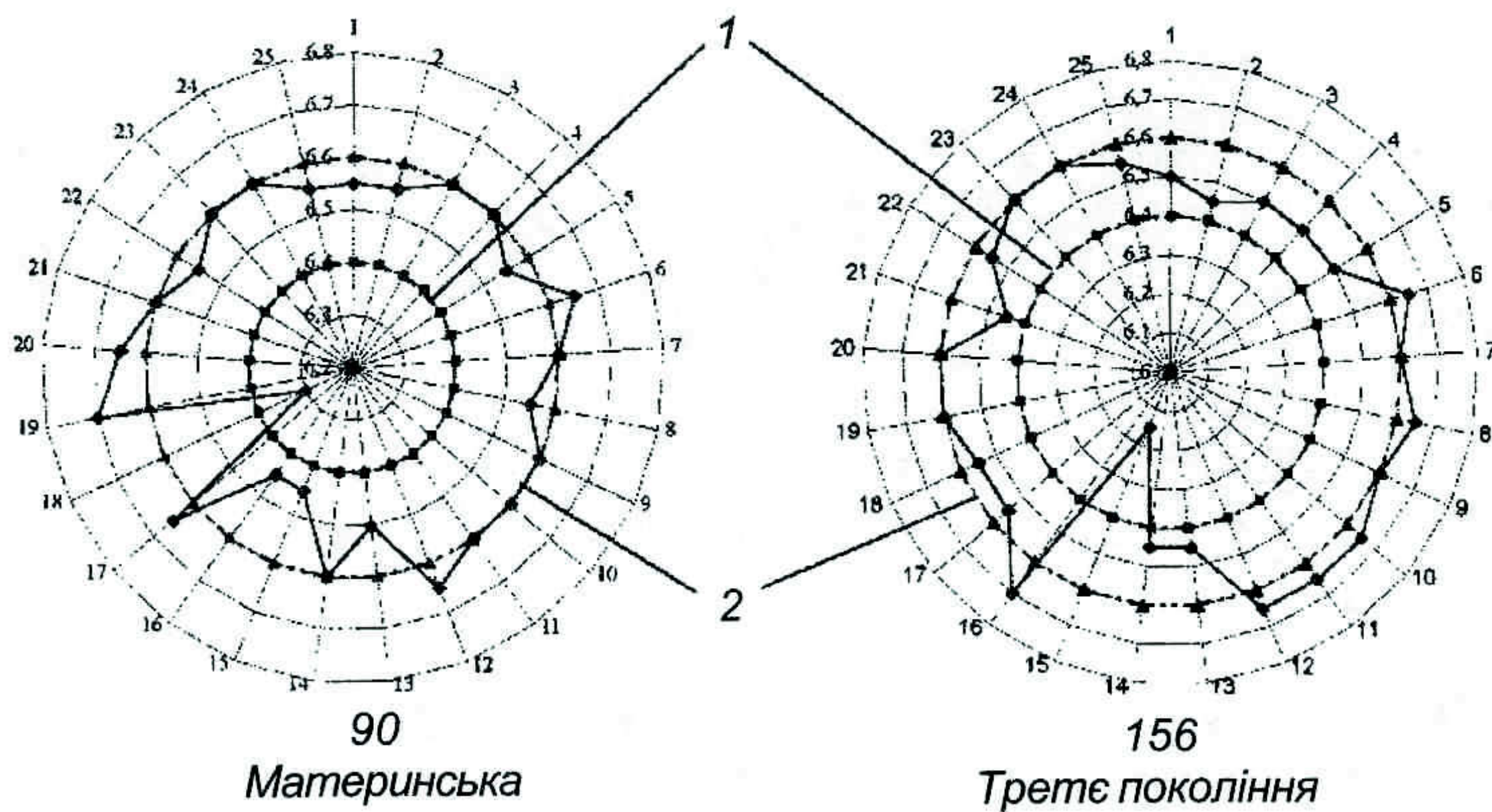
Тут доречно згадати застереження В. А. Нестерводського щодо становища в той час з породою. Вивчивши як ніхто більше українську бджолу (іншої

назви в його працях не зустрічається) за майже 70-річний період науково-педагогічної і практичної діяльності та віддавши всю творчу енергію і знання улюбленій галузі, він у підсумкових працях писав, що схрещування наших бджіл з іншими є надто забарним, клопітким і небезпечним заходом, який може призвести до цілковитого виродження місцевих бджіл. Цитуємо його слова: “Ми залишаємося тієї думки, що краще виявити найбільш чисті осередки останніх і від них добором підвищувати їх медовоскову продуктивність” (Організація пасік і догляд за бджолами. К., 1966. С. 205).

Осередки українських бджіл усе ж таки залишилися на багатьох пасіках. На Хмельниччині вже впродовж 15 років кафедра бджільництва ім. В. А. Нестерводського Національного аграрного університету вивчає якісний склад і поліпшує бджіл української породи методом чистопородного розведення. Організація селекційно-племінної роботи та фінансування досліджень на початковому етапі були підтримані колишньою Хмельницькою обласною конторою бджільництва (тепер ПП “Хмельницькмед”) та Укрбджолопром. Вибірково обстежено пасіки в різних районах області для виявлення чистопородних сімей і подальшого селекційного добору. З виявлених осередків, де бджоли найбільшою мірою відповідають вимогам стандарту української породи, відібрали вихідний матеріал, який зосередили на пасіці колишнього Хмельницького обласного бджолорозплідника (тепер племінне бджолопідприємство “Прибузькі медобори”) в с. Головченці Летичівського району. Від кращих сімей щорічно збільшували виведення племінних маток для власних потреб і на продаж, систематично контролюючи чистопородність за екстер’єрними ознаками бджіл. На етапі з 1992 по 1998 р. методом чистопородного розведення і репродукції в напівзакритій популяції збільшували чисельність племінних сімей, розпочавши формування селекційного ядра. Суцільною перевіркою всіх сімей пасіки за результатами комплексної оцінки виявили відповідність їх вимогам стандарту породи. Склад ядра формували з сімей бажаного типу з властивими

для українських бджіл біоморфологічними ознаками та характеристиками, які зумовлюють продуктивні якості. Водночас виявляли з усього складу пасіки ту частину сімей, яка не відповідала встановленим вимогам. Їх вибраковували шляхом заміни в них маток, виведених від кращих чистопородних сімей бажаного типу. Племінні бджолині матки розповсюджували через обласну бджолоконтору (Хмельницькбджолопром) також на пасіки спеціалізованих бджолопідприємств (Віньковецьке, Ізяславське, Красилівське, Славутське, Старосинявське, Шепетівське) та інших господарств різних форм власності. У результаті інтенсивної репродукції та поширення відселекціонованого чистопородного матеріалу в Хмельницькій області на пасіках почалося витіснення помісних бджіл і посилювалося розмноження сімей, які походять від племінної групи. Досягнуті результати селекційно-племінної роботи кафедри бджільництва продемонстровано учасникам всеукраїнського семінару, організованого Укрбджолопром на базі Хмельницького облбджолорозплідника в 1995 р.

Упродовж останніх чотирьох років кафедра спрямувала селекційну роботу на створення внутріпородного типу українських бджіл. Селекційна група чистопородних сімей на базовому бджолопідприємстві “Прибузькі медобори” щорічно поповнюється всебічно перевіреними на якість бджолиними сім’ями. З відселекціонованих сімей сформовано 9 генеалогічних груп. У кожній з них бджолині сім’ї об’єднуються спільним походженням маток від певної родоначальниці, яких відібрали в процесі селекції, оцінюючи бджіл за сукупністю біоморфологічних ознак і продуктивних якостей. Зокрема, ознаки чистопородності бджіл перевірені в двохчотирьох поколіннях з позитивним висновком про відповідність екстер’єру вимогам стандарту української породи. Так, досліджені 2002 року проби бджіл з 53 сімей, матки яких виведені в цьому ж сезоні, характеризуються середньою довжиною хоботка 6,41 мм, типовою ознакою кубітального індекса (2,27), дискоїдального зміщення (79% плюсових випадків), опуклою формою заднього краю воскового дзеркальця п’ятого стерніта (90% бджіл проби).

Порівняльна характеристика племінної сім'ї №156 і родоначальниці генеалогічної групи №90 за довжиною хоботка бджіл:

1, 2 – межі типової довжини хоботка в селекційному доборі

Експериментально доведено стабільність породних ознак відселекціонованих українських бджіл у сім'ях з матками наступних поколінь порівняно з сім'ями родоначальницями. Як приклад, для підтвердження цього подаємо на рисунку у вигляді схеми порівняння результатів проміру довжини хоботка індивідуально 25 бджіл всієї проби з племінної сім'ї №156 і її родоначальниці №90. На рівні жорстких вимог до селекційної групи (довжина хоботка 6,4–6,6 мм при допустимих для породи 6,3–6,7 мм) у сім'ї №156 виявлено 72% бджіл і в сім'ї родоначальниці 76% бджіл у межах вимог. Середня довжина хоботка у них становить відповідно 6,55 і 6,61 мм порівняно з уперше опублікованими даними 86-річної давності (6,43 мм, Хахлов, 1916).

Відселекціоновані бджоли хмельницького походження на вигляд світло-сірі, спокійної поведінки під час огляду, не схильні до нападу, помірно рійливі, добре й швидко будують щільники, запечатують мед білими восковими кришечками. За цими та іншими ознаками вони, очевидно, є нащадками однієї з трьох популяцій (світло-сірих) бджіл, виявлених на пасіках В. А. Нестерводським у першій чверті ХХ ст. Бджолині матки відзначаються помітно високою плодючістю. У наших дослідах зареєстровано відкладання наприкінці квітня понад 2400 яєць за добу. Як показало вивчення на багатьох пасіках, зокрема на приватній пасіці П. І. Журавля в Тальнівському районі Черкаської області, бджолині сім'ї створеного типу, готуючись до зимівлі, не

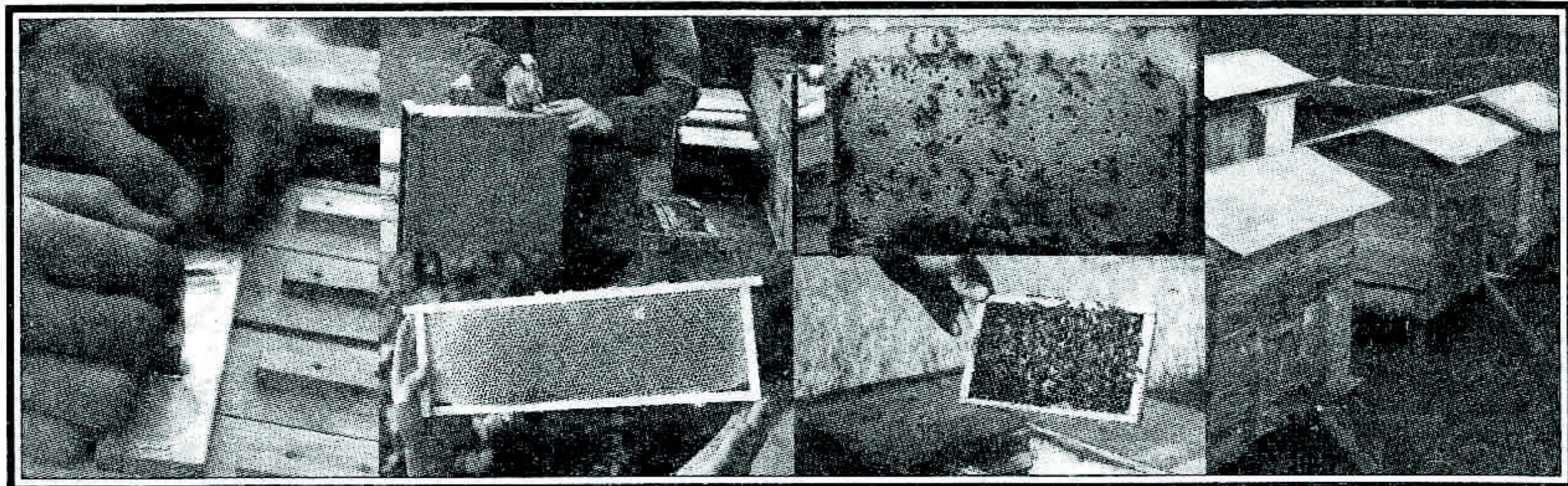
допускають різкого зменшення виховання розплоду наприкінці літа, формують гніздо в повних 9–12 вуличках вулика-лежака, благополучно перезимовують надворі. Навесні вони розвиваються інтенсивно на добрих запасах меду (не менше 10–12 кг), встигають швидко підготуватися до використання взятку з озимого ріпаку і плодів культур. Перше відкачування меду проводять, як правило, з білої акації. Сім'ї хмельницьких бджіл показали себе продуктивнішими, ніж місцеві, на 20–30 кг. Окремі сім'ї в умовах посередніх ресурсів нектару досягли збору по 108 кг товарного меду. Племінний матеріал хмельницького бджолорозплідника "Прибузькі медобори" придбали й використовують пасічники не тільки з ближчих районів, а й завозять його у Київську, Вінницьку та Кіровоградську області. Протягом останніх років племінні матки й бджолині сім'ї з Хмельниччини завезли і розмножують Вінницький і Дніпропетровський бджолозаводи.

Приватно-орендне підприємство "Прибузькі медобори" збільшує обсяги виведення маток і продаж пакетів, чисельність бджолиних сімей доведена до 280. Воно атестоване Міністерством аграрної політики України як племінний бджолорозплідник (2002). Репродукція бджіл хмельницької селекції розширюється також в інших господарствах та на приватних пасіках, що сприятиме відродженню української породи шляхом чистопородного розведення.

Гонорар – на розвиток журналу

ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД

ДОГЛЯД БДЖІЛ УЗИМКУ

Володимир РЕПКА

вул. Фрунзе, 274, с. Дмитрівка, Знам'янський р-н, Кіровоградська обл. 27422

Зимівля бджіл – дуже важливий період в їхньому житті. Від результату зимівлі в більшості випадків залежить продуктивність бджіл у наступному сезоні. Сім'ї, що добре перезимували, навесні швидко розвиваються і до часу головного медозбору нагромаджують велику кількість робочих бджіл–збирачок нектару. Сім'ї ж, які погано перезимували, виходять із зимівлі ослабленими, з великою кількістю підмору. Нерідко в таких сім'ях гинуть матки, з'являються захворювання, навесні ці сім'ї розмножуються повільно і протягом сезону дають мало продукції або до весни так знесилюються, що протягом весняно-літнього періоду не тільки не дають користі господарству, а й стають його утриманцями. Результат зимівлі, таким чином, значною мірою залежить від знань і вправності пасічника. Г. П. Кондратьєв справедливо підкреслював, що благополучна зимівля – це фундамент усього бджільництва.

Зимівля бджіл ще тим успішніша, чим коротший період від осіннього до весняного обльоту. В умовах України він триває переважно 120–150 днів (Нестерводський В. А., 1966).

Добре підготовлені до зимівлі бджоли не потребують дбайливого догляду. В перші місяці зимівлі пасічники 1–2 рази на місяць перевіряють її хід, особливо в разі різких похолодань і потеплінь. У зимівниках стежать за температурою (має бути 0...+2°C) і відносною вологіс-

тю повітря (75–85%). З середини лютого, коли в сім'ї з'являється розплід, бджіл контролюють не рідше одного разу на тиждень. Усі спостереження починають з другої половини зимівлі, записуючи їх у журнал.

Важливо не лише з'ясувати, чи в якійсь певних сім'ях не порушено нормального ходу зимівлі, але й виявити причину цього. Визначити, чому саме бджолина сім'я почала посилено шуміти, за допомогою тільки прослуховування практично неможливо, адже причини шуму можуть бути найрізноманітніші.

Для більш повного контролю ходу зимівлі бджіл, включаючи й тих, що зимують надворі, використовують контрольний аркуш паперу, який розміщують під гніздом бджіл. Це цупкий папір на ширину льотка і завдовжки від передньої до задньої стінки вулика. Його кладуть у вулик через нижній льоток і періодично оглядають, обережно витягуючи з вулика. Оглядаючи такий аркуш, можна дізнатися про хід зимівлі: де саме і як щільно розміщений клуб бджіл, скільки з'їдено корму і яка кількість його залишилася, про якість кормових запасів, вологість у вулику чи надмірну сухість, наявність хвороб чи шкідників і т. ін.

Де розміщений клуб і скільки з'їдено корму, видно з того, де на аркуші і як розташовані крупинки воску з розпечатаних бджолами медових чарунок, де лежить підмор. Якщо клуб розміщений спереду гніз-

да чи посередині, то тут немає ніякої тривоги про запас кормів. Якщо ж воскові кришечки розташовані з одного боку аркуша, то це свідчить про те, що сім'я має незначні запаси кормів або вже голодує за наявності кормових запасів з іншого боку гнізда – над частиною аркуша, не зайнятого восковими крупинками. Такій сім'ї треба допомогти перейти на кормові запаси, а ліпше – переставити медові щільники.

Оглядаючи підмор, можна визначити, скільки загинуло бджіл і які саме: старі (чорні, без волосяного покриву) або молоді (сірі, з волосяним покривом), а також чи немає бджіл зі здутим черевцем. Зволоження аркуша, а часом і наявність плісені свідчать про надмірну вологість у гнізді. Якщо витікає зі щільників мед, його краплі буде видно на аркуші. Коли ж є плями калу – почався пронос. Усе це наслідки підвищеної вологості чи неякісного корму (падевий мед). З підвищенням вологості у вулику потрібно посилити вентиляцію: розширити льотки, верхні відкрити повністю чи навіть розсунути стельові дощечки. Якщо вологість підвищується в багатьох сім'ях, то треба поліпшити вентиляцію в зимівнику. Пронос у бджіл може з'явитися також від нозематозу або отруєння падевим медом (падевий токсикоз), який бджоли занесли у вулик. У хворих на падевий токсикоз і щойно загиблих від нього бджіл унаслідок переповнення задньої кишки каловими рештками черевце збільшене, середня кишка набуває кавового, чорного або темно-синюватого кольору, витягнутий з черевця кишечник легко розривається. Якщо бджоли захворіли на нозематоз, у них втрачається сегментація середньої кишки, змінюється її колір на молочно-білий замість світло-коричневого. Щоб відволікти бджіл від поїдання падевого меду, треба їх підгодувати густим цукровим сиропом, можна дати відкачаний закристиалізований мед зверху на рамки, ще ліпше підставити рамки з якісним запечатаним медом.

Серед підмору між восковими крупинками можна помітити крихточки закрис-

талізованого меду, які свідчать про його кристалізацію в гнізді. До цього призводить надмірно сухе повітря зимівника. Такий мед бджоли не можуть споживати. Для підвищення вологості повітря необхідно збризкувати водою підлогу, вулики, можна занести сніг, лід, розвішати мокрі рядна, мішки тощо. Бджолиним сім'ям треба дати також воду.

Температуру в зимівнику регулюють зменшенням або збільшенням вентиляційних отворів, а під час значних потеплінь відкривають на ніч двері.

Якщо гніздо пошкоджене мишами, це видно по з'їдених воскових залишках щільників, рештках бджіл та мишачому посліду. З вуликів мишей виганяють, винісши вулик із зимівника. В приміщенні проти мишей слід розкласти отруєний корм (присид, зоокумарин) або заразити їх мишачим тифом і т. ін.

Серед підмору на контрольному аркуші можна знайти також і кліща вароа, мертвих трутнів (це ознака неблагополуччя з маткою) або й саму загиблу матку. Досвідчений пасічник може помітити й інші негаразди.

Струсивши підмор з аркуша, його знову вкладають у вулик і затуляють льоток загороджувачем. Підмор збирають і спалюють. Стан бджолиних сімей визначають також періодичним прослуховуванням за допомогою апіскопа чи метрової гумової трубки діаметром 0,5–1,0 см, один кінець якої всувають у льоток, а другий вкладають у вухо. Рівний, спокійний, ледве вловимий, невисокого тону звук свідчить про те, що життя бджіл проходить нормально. Коли бджіл не чути, треба пальцем злегка стукнути по вулику (без потреби бджіл турбувати не слід). Якщо бджоли дружно загудуть і зараз же стихнуть, то в сім'ї все гаразд. Звук тихий, зтяжний, схожий на шелест листя чи соломи, свідчить про нестачу корму. Якщо сім'я залишилася без матки чи хвора на пронос, бджоли видають недружний, різноголосий шум із “завиванням” окремих особин. Коли ж шум посилений, це означає, що в гнізді

висока чи низька температура, висока відносна вологість повітря, закристалізувався мед або у вулик проникла миша (з вулика несе мишачим запахом або чути, як вона гризе).

Зіставляючи результати прослуховування з даними огляду контрольного аркуша, пасічник робить висновок про стан сім'ї та хід зимівлі.

Сім'ї, що зимують надворі, якогось спеціального догляду не потребують. Лише наприкінці зими, коли сонце почне припикати і з'явиться можливість бджолам облетітися, від передніх стінок вуликів забирають приставлені щитки, льотки звільняють від можливого льоду, загороджувачів від мишей та підмору.

Гонорар – на розвиток журналу

ЧОМУ МАСОВО ВІДХОДЯТЬ БДЖОЛИ?

М. СКОРОПАД
Черкаська обл.

Пасічникую вже 70 літ. Не хвалитися хочу, а хочу, щоб мене краще зрозуміли. За мого життя перед моїми очима пройшов майже 80-річний відрізок часу становлення пасічництва в Україні. По революції спадщина незavidна, поодинокі пасіки з 5–10 сімей в особистому користуванні, вулики різної конструкції, більше Левицького та український, не було вощини, реманенту, підручників, не було де купити рій чи сім'ю. Сам я завів бджіл, спіймавши роя. Не було більш-менш великих пасік, як і кочівлі. Кожен варився у власному соку. Більш інтенсивно стало розвиватися пасічництво в Україні з появою колективних господарств, особливо після Великої Вітчизняної війни – інвалідам, калікам потрібні були якась робота і засоби існування. Держава теж стала приділяти уваги розвитку пасічництва – більше стали виготовляти вуликів, реманенту, вощини, з'явилися й зоотехніки, районні об'єднання пасічників, пасічницькі магазини, заготівельні контори, цукор і література в достатній кількості. То була вершина розвитку бджільництва в Україні, український мед ішов у всі кінці Радянського Союзу. А що маємо тепер?

Причиною масового відходу бджіл у 2001 та 2002 рр. є несприятливі погоднокліматичні умови другої половини літа. В наших краях дуже змінився клімат (Черкащина, Кіровоградщина) після того, як на Дніпрі побудували великі водосховища, які забрали вологу. До 1950-х рр.

були багатосніжні зими, дружні весни, а влітку регулярно випадали дощі, бджоли мали нормальні умови для життя і розвитку. Зараз маємо малосніжні зими, недружні весни з частими заморозками, порушився кормовий конвеєр. Бджолам доводиться боротися за виживання. Через нестачу вологи рідше цвітуть акація, липа, через посуху мало що дає соняшник.

У С. Оласюка одна пасіка на кількох точках. Залежно від наявності кормової бази розвивалися сім'ї, і не на всіх точках вони гинули. Це велика біда – від Полісся і аж до самого моря загинули десятки тисяч бджолосімей. Не обминула ця біда й мене. У серпні 2001 р. я повернувся з лікарні і застав сумну картину: третина вуликів стояла порожня – ні бджіл, ні меду, ні перги. Стояли вулики, як храм чисті та світлі, і ні слідів підмору, ні грабежу, пішли – і все. І в решті вуликів не весело – бджіл мало, розплоду майже немає. А надворі спека 30–32°C і більше, все вигоріло. Почав спасати становище, дав цукрову підкормку. Бджоли її не взяли, було вже пізно. Восени сховав, що лишилося, у темник. Зима довга, мав час все осмислити. А прийшла весна, знову за своє. Вже в лютому з'явився розплід, бджоли наче чули біду, спішили відродити сім'ю. Вулики багатокорпусні, сім'ї зимували в одному корпусі на порожньому магазині. Виставив бджіл на точок, забрав магазини, почистив дена, утеплів. Одного корпусу достатньо для розвитку сім'ї, на-

весні – тепло. Поставив і пастки для оса та шершнів, бо в попередні роки від них загинула не одна сім'я, особливо на півдні. Поставив напувалку, хоч за 100 м від пасіки було водоймище. З початком цвітіння садків сім'ї почали добре розвиватися. Відцвіли сади, і до акації підгодовував бджіл цукровим сиропом 1:1. Гарних бджіл наростив до акації. Акація сяк-так відцвіла, нічого не давши, нічого не дала й липа.

Підійшла ройова пора. Дати пороїтися у такий бідний рік – не мати ні меду, ні бджіл. Вихід один – поділити сім'ї, що й спішно зробив. Льотні бджоли повернулися в основні сім'ї. Дав їм матки, що одержав поштою, зрілі маточники, а деякі сильніші сім'ї і самі вивели собі матку. Жодна сім'я не роїлася і не злетіла. Від такого мого дійства шкоди не було, а вигода була чимала – не роїлися бджоли, замінив 50% маток, зменшилася кількість кліщів у сім'ях і відкачав мед, якого ще на віку не мав, – гарбузовий. Виручила плантація гарбузів у 40 га. Прекрасний мед – смачний, ароматний і, мабуть, цілющий. Відкачав я його 15 липня. Качав з оглядкою, лишивши запас на зиму та на осінню

підгодівлю (напевно, на рамках, забравши їх з вулика. – *Ред.*). Відкачав і зразу ж узявся за підгодівлю цукровим сиропом, бо контрольний вулик показував принос менше 300 г за добу. Чекати й сподіватися на чудо не було чого.

Останній дощ пройшов 16 липня, а наступний – аж 7 вересня. Кінець липня і весь серпень стояла спека. Умови роботи бджіл були важкими, і вони гинули передчасно. Спасати положення могли тільки підгодівля, затінення вуликів та посилення вентиляція гнізд. Якщо немає цукру, то можна підгодувати бджіл, розпечатавши рамку з медом і поставивши її поряд з гніздом або за заставною дошкою. Жодна сім'я не загинула, хоч у зиму сім'ї пішли невеликими та з молодими матками. А літні відводки дали змогу виправити ними основні сім'ї чи об'єднати їх. Це на малих любительських пасіках, а на великих так може і не вийде.

Тяжкі роки будуть повторятися і далі, і до цього треба бути готовим. А 2003 р. буде кращим від своїх попередників, бо побутує таке повір'я, що непарний рік кращий від парного. Доброго вам ужитку, шановні, і успішного пасічникування.

ВУЛИК-ЛЕЖАК НА ТЕПЛИЙ ЗАНОС

Олексій НЕЧИТАЛЮК

пров. Петровського, 15, смт Саврань, Одеська обл. 66200
тел. (04865) 3-28-92

У №4 “УП” за 2002 р. надруковано статтю О. Комісара “Можливий шлях поліпшення вуликів-лежаків, або Вертикальний вулик боком”. Автор пропонує пасічникам, які утримують бджіл у стандартних лежаках, взяти участь у досліді з використання вуликів-лежаків на теплий занос. Це питання заслуговує на особливу увагу, насамперед бджолярів-початківців, оскільки більшість їх починає вчитися бджільництву саме на лежаках.

Своїм дописом я хочу додати до сказаного О. Комісаром деякі моменти щодо утримання бджіл в лежаках на теплий занос, бо свою пасіку утримую саме цим способом.

Від себе скажу, що мені трохи ніяково за О. Комісара і за його вираз: “Але існує один метод поліпшення розподілу “розплід-мед” у вуликах-лежаках про який *просто ніхто не здогадувався*” (виділено мною. – *О. Н.*). І наводить він приклад пасічникування Д. Стоянова з Болгарії. Це говорить про те, що добродій О. Комісар багато їздить по світу і дуже мало по рідній Україні.

Спосіб утримання бджіл на теплий занос у лежаках існує в Україні вже давно, просто про нього ніхто не писав, окрім Нестерводського, який вивчав життя бджіл на теплий занос саме у вуликах-лежаках.

Років 20–25 тому журнал “Пчеловодство” надрукував замітку бджо-

ляра з Житомирщини про утримання бджіл у вуликах-лежаках на теплий занос. Нині вже покійний бджоляр з нашого району Анатолій Михайлович Завадський написав автору. І той все детально описав у листі, і таким чином цей метод перекочував до нас на Одещину. Впевнившись у його перевазі, незабаром і я перевів свою пасіку на теплий занос. Згодом це зробили й інші бджолярі.

А тепер по суті питання. Почну із зимівлі бджіл в лежаках на теплий занос. О. Комісар пише: "...виникає питання, як зимуватимуть бджоли, оскільки зимовий клуб збереться посередині рамки, а не біля передньої стінки". Ніякого питання не виникає і подовжувати льоток не потрібно, тому що бджоли зберуться в клуб так, як і на холодний занос, біля бічних планок рамок з будь-якого боку вулика – заднього чи переднього. Різниця тільки в тому, що при холодному заносі клуб збирається тільки біля льотка, а при теплому – як біля передньої стінки вулика, залишивши першу покривну рамку і медо-пергову, так і біля заставної дошки ззаду вулика. У будь-якому випадку сім'я добре перезимує, якщо є достатньо кормів. Щодо кормів, то їх при теплому заносі треба на зиму на дві рамки менше. При цьому методі роздвоєння клуба взимку не може бути, бо він збирається з одного краю кормових запасів і рухається по кормових запасах у протилежний бік.

Весняну ревізію робити дуже просто, бо 2–3 рамки з того боку, де восени зібрався клуб, пусті. Ми їх забираємо, обережно оглянувши, чи на них немає яєць. Решту рамок зсуваємо, зробивши менше гніздо.

Розширювати гнізда також легко. У кінці розплоду від заставної дошки ставимо добрий сухий щільник чи вощину – залежно від того, що необхідно для сім'ї. Усього гнізда не розбираємо, що добре і для бджіл, і для бджоляра.

Усередині вулика на теплий занос температура вища, ніж у вулику на холодний занос, тому сім'я в ньому з ранньої весни розвивається швидше і наприкінці другої декади травня займає весь 20-рамковий вулик. Такі сім'ї можуть принести мед з весняних

медодаїв. У бджолярській літературі часто пишуть, що сім'ї на теплий занос більше рояться. Це не правильно. У ньому сім'ї швидше розвиваються і раніше дозрівають фізіологічно. Ми ж не сваримо молоду дівчину, яка швидко виросла і виходить заміж.

Якщо бджоляр грамотно веде свою пасіку, то роїння не буде як у вуликах на холодний, так і на теплий занос. Зупинятися на протиroyових способах я не буду, про них багато писалося на сторінках "УП". Що роблю я, щоб улітку уникнути перегріву сімей у вуликах на теплий занос? Льоток теплового заносу я прорізав у вулику так, що коли поставити вулик льотком на схід, то льотки холодного заносу будуть дивитися на північ. І сонце цілий день буде гріти сторону вулика, яка не має льотків. Льотки холодного заносу в моїх вуликах забиті смужками з ДВП.

Десь 20–25 травня, залежно від погоди, відкриваю верхній і нижній льотки холодного заносу ближче до задньої стінки (відносно льотків на теплий занос); біля цих льотків у цей час буде багато молодого розплоду. А в червні, коли настає спекотна погода, відкриваю і решту льотків холодного заносу. Бджоли літають через усі льотки, і виходить, що в такому вулику вентиляція краща, ніж у вуликах на холодний занос.

Відкачавши мед з соняшнику (це третя декада липня), закриваю один із льотків холодного заносу, який ближче до льотка теплового заносу. А наприкінці першої – у другій декаді серпня закриваю і решту льотків холодного заносу, щоб бджоли складали мед на зиму у гнізді на теплий занос.

Мені можуть дорікнути, який же це теплий занос? Але в своєму пасічникуванні я все, що краще для бджіл і бджоляра, намагаюся застосовувати і пишу цей допис для того, щоб, можливо, хтось із бджолярів зміг застосувати такий метод на своїй пасіці.

О. Комісар пише, що льотки на теплий занос потрібно робити більшими, ніж на холодний. Можливо, це так. У моїх вуликах всі льотки прорізані під розмір стандартного алюмінієвого загороджувача (12 см). Але в останні роки я частину льотків теплового заносу поробив круглими діаметром 30–35 мм на висоті середини рамки. Бджо-

лам в них працювати ліпше, вони без посадки влітають всередину вулика, вентиляція покращилась, охороняти їх легше, хоча є сім'ї, які проти льотка в першому (покривному) щільнику прогризають отвір за діаметром льотка. Але це невелика біда, бо на ньому ззовні немає меду, а з внутрішнього боку буває трохи меду чи перги. На зиму я таку рамку забираю.

Чіткого розподілу меду та розплоду, як це бачив О. Комісар у пасічника з Болгарії, на моїй пасіці не було. Мабуть тому, що

після першого відкачування меду я періодично оглядаю все гніздо і маніпулюю деякими рамками.

У нашому районі є дві пасіки, на яких бджоларі після першого відкачування меду залишають 7–8 рамок (біля льотка на теплий занос) з медом для зимівлі, а всі літні роботи з сім'єю виконують з рештою рамок. Можливо, за такої системи й буде чіткий розподіл меду та розплоду.

Гонорар – на розвиток журналу

ПАСІЧНИКУВАННЯ У ПАВІЛЬЙОНІ З ЕЛЕКТРООБІГРІВОМ (ДИВ. ФОТО НА С. 3–4 ОБКЛ.)

Андрій ДРУЖБЯК

За теперішніх умов збіднілої медодайної бази багато пасічників все частіше звертають свої погляди в бік сучасних інтенсивних технологій ведення бджільництва із застосуванням різноманітних технічних засобів. Одним з таких методів є використання зимово-весняного електрообігріву бджолиних сімей. Як показує практика, цей метод дає добрі результати зимівлі і особливо ефективний в тих місцевостях, де наявні лише ранні – весняні та на початку літа – медозбори, після чого продуктивний взяток припиняється. За таких умов основне завдання пасічника – максимально використати цей медозбір, для чого необхідно уже на початок весни підготувати бджолосім'ї якомога більшої сили з великою кількістю льотних бджіл, виведених вже в поточному році. Щоб досягти цього, необхідно взимку та на початку весни забезпечити стабільні оптимальні умови для розвитку бджолиних сімей незалежно від несприятливих факторів довкілля – низьких температур, різкого їх перепаду тощо.

Як стверджують науковці, оптимальною температурою для зимівлі бджіл у приміщенні (в нашому випадку в добре утепленому пересувному павільйоні) вважається $+4^{\circ}\text{C}$ з допустимим інтервалом від $+2$ до $+9^{\circ}\text{C}$ (McCutcheon, 1984). За такої температури бджоли споживають найменше корму та найкраще переносять зимівлю. З появою в гніздах розплоду та після очисних обльотів температуру підвищують до $+18...+20^{\circ}\text{C}$. Це забезпечує безперервне і наростаюче вигодовування розплоду

незалежно від зовнішніх погодних умов. При цьому слід пам'ятати і про такі дуже важливі моменти, як підтримання необхідної вологості повітря в межах 70–80% (Буренін М. Л., Котова Г. М., 1985), забезпечення бджолосімей з появою розплоду водою, білковим та рідким вуглеводним кормами, нехтування чим призводить до негативних наслідків (Комісар О. Д., 1994).

Зимово-весняний електрообігрів сімей у пересувному пасічному павільйоні вже кілька років поспіль застосовує на своїй пасіці Владислав Володимирович Капацій – зооінженер, пасічник, випускник Львівської академії ветеринарної медицини, який утримує свою пасіку в смт Біловодську, що на Луганщині. На прохання редакції він люб'язно погодився поділитися своїм досвідом використання такого обігріву.

Будова павільйону. Бджолосім'ї утримуються в павільйоні на базі видовженого тракторного причепа, який вміщує 26 сімей. Вулики багатокорпусні, на рамку 435×230 мм. Павільйон повністю утеплений (знизу, зверху, з боків) скловатою завтовшки 15 см. Оглядові вікна, розміщені вздовж обох боків павільйону над вуликами, слугують для потрапляння денного світла всередину павільйону. На зиму їх утеплюють ватяними подушками (матрацами).

Вентиляція: вгорі – на передній і задній стінках павільйону – вентиляційні люки, внизу – біля вхідних дверей – в підлозі вентиляційні люки, дена вуликів засітковані вентиляційною сіткою. Верхньої вентиляції у вуликах немає. Усі

вентиляційні отвори відкриті протягом усього року.

Під денами вуликів розміщені висувні коробки, куди осипається через вентиляційні сітки сміття, кліщі тощо, які в разі потреби можна вийняти та почистити.

Зимівля бджолосімей. Бджоли зимують в основному в трьох корпусах. Гніздо розміщується у верхніх двох корпусах, в яких залишають на зиму залежно від сили сімей по 7–10 рамок. Третій, нижній, корпус порожній, без рамок, утворює повітряну подушку. Заставні дошки довгі, охоплюють два корпуси. Утеплення з боків за заставними дошками немає, тільки верхнє. Круглі льоткові отвори в корпусах вуликів розвернуті до середини, у прохід павільйону. Через ці отвори бджоли мають доступ до води.

Електрообігрів павільйону. Коли температура повітря надворі знижується до $+5^{\circ}\text{C}$ і менше (а це на Луганщині буває приблизно в жовтні), вмикають електрообігрів павільйону. Для обігріву використовують звичайні ТЕНи на напругу 220 В. Зверху над ТЕНами розміщений електровентилятор, який спрямовує потік повітря на ТЕНи, підвищуючи таким чином ефективність обігріву. Підігріте повітря примусово розповсюджується по всьому об'єму павільйону.

Температура повітря в павільйоні регулюється автоматично. Для цього на передній стінці всередині павільйону приблизно на висоті рівня розміщення зимових клубів бджіл (це важливо, оскільки температура повітря змінюється залежно від висоти) встановлені датчики температури. Терморегулятор, під'єднаний до цих датчиків, настроєний на температуру $+5^{\circ}\text{C}$.

Одним з негативних моментів зимового електрообігріву, як відомо, є висушування повітря електронагрівальними приладами і зниження вологості повітря нижче рівня, необхідного для нормальної життєдіяльності сімей. Однак завдяки вдалій вентиляції павільйону, як стверджує автор, вологість повітря в павільйоні становить приблизно до 80% (були проведені виміри в різних точках павільйону), і тому немає потреби її додатково штучно підвищувати.

Наприкінці лютого – на початку березня перед обльотами бджіл температуру в павільйоні поступово підвищують до $+18^{\circ}\text{C}$. З підвищенням температури

сім'ї необхідно забезпечити водою. Воду дають в прямокутних пластикових пляшках (такі пляшки щільно прилягають до стінок вуликів). Для цього у верхній частині пляшки металевим прутком (діаметр 15–20 мм), розігрітим на вогні, роблять отвори. В пляшки до рівня цього отвору заливають воду і кидають шматочки пінопласту, щоб бджоли мали змогу вибирати воду і не топитися в ній. Пляшки за допомогою гумок чи шнурів закріплюють на корпусах так, що їхні отвори пистають до льоткових отворів у корпусах, і бджоли вільно проходять всередину пляшок. Ці пляшки з водою прикріплюють до корпусу, в якому розміщується бджолиний клуб.

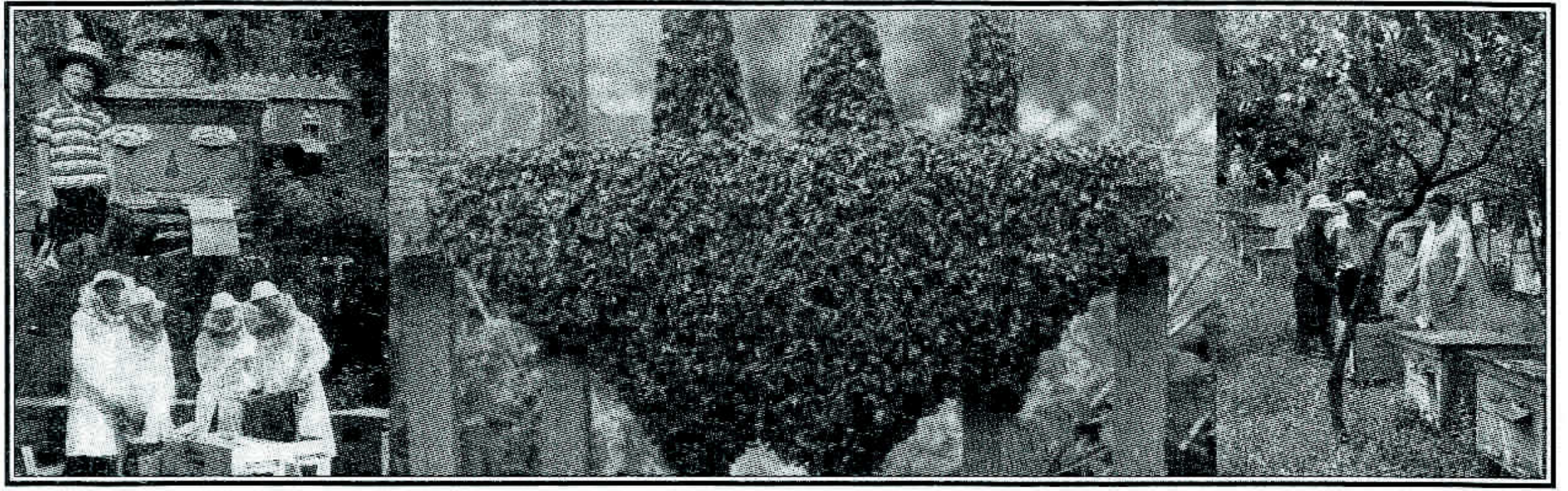
Споживання води становить в середньому 30 мл за добу. За інтенсивністю вибирання бджолами води можна зробити деякі висновки про стан бджолосімей (сім'ї, які дуже інтенсивно вибирають воду, мають у гніздах порівняно велику кількість розплоду або ж корм у щільниках закристалізувався).

Пластикові пляшки знайшли ще одне застосування. Після обльоту бджолосімей їм починають давати стимулювальну підгодівлю. Для цього в пляшки замість води заливають цукровий сироп. Оскільки температура повітря в павільйоні порівняно висока і бджоли звикли вибирати з пляшок воду, то вони залюбки беруть звідти сироп.

Весняний розвиток сімей. Навесні, після обльотів, гнізда в сім'ях не скорочують і не забирають нижнього корпусу без рамок, за винятком випадків, коли сім'я не облітується, тому що бджоли не проходять до льотка через порожній нижній корпус. В такому разі цей корпус забирають. У міру розвитку сімей спочатку доставляють до повного комплекту рамки в другому і третьому гніздових корпусах, після чого заповнюють рамками нижній порожній корпус і переставляють його наверх.

Електрообігрів павільйону вимикають з підвищенням температури повітря надворі вище $+13...+14^{\circ}\text{C}$ (початок травня).

Таким методом електрообігріву сімей у павільйоні пасічник користується вже три роки поспіль, і за цей час протягом зимівлі не було втрат жодної сім'ї. Бджоли за зиму споживають значно менше корму порівняно із сім'ями, які зимують надворі, на весну виходять значно сильнішими, у вуликах немає вологості та плісняви.

СТОРІНКА ПОЧАТКІВЦЯ

ЯК Я РОЗПОЧИНАВ ПАСІЧНИКУВАННЯ

С. В. БОРАЧОК

Львівська обл.

Я пасічник-початківець. Будучи постійним передплатником і читачем журналу, бачу, що до нього звертається багато початківців. І дуже добре робить редакція, що відгукується на їхні запити. Тому в мене виникло бажання поділитися з молодими пасічниками своїми зауваженнями щодо початку пасічництва.

Будучи ще малим хлопцем, я не один раз задивлявся на пасічника діда Павла, який чаклував біля вуликів. Хоча часто й діставав дошкульні подарунки від бджіл як непроханий гість. Не мед манив мене на пасіку, а хотів я знати бджолині таємниці. Тому мати свою, бодай малу пасіку, було моєю давньою мрією. Кілька років тому я придбав два вулики. Вони були старі, тому довелося відразу взятися за ремонт: замінив зовнішню обшивку, зробив нові дашки, покрити їх руберойдом у два шари, замінив прилітні дошки, купив дві бджолосім'ї і почав пасічникувати. Практичних навиків у мене не було, хоча літературу про бджіл я збирав давно і начитався досить. Довелося ходити в сусіднє село, щоб запитати дещо у старого пасічника, який виявився щирою людиною. Перше, що я запам'ятав, це було питання: "Що ти любиш: мед чи бджіл? Бо як любиш тільки мед, то пасічника з тебе не буде". Звичайно, що про мед у перший рік я й не думав, але дуже переживав за те, щоб зберегти бджіл, пустити їх у зимівлю, вдало перезимувати.

До зимівлі готувався заздалегідь. В першу чергу почав годувати бджіл. Враховуючи той запас меду, який був у щільниках, кожній сім'ї згодував по 10 кг цукру

у вигляді сиропу. Сироп готував з розрахунку 2 ч. цукру на 1 ч. води. Крім того, до сиропу додавав антибіотики (стрептоміцин) з розрахунку 1 млн ОД на 10 л сиропу, а також 1 ст. л. оцту, щоб мед у щільниках не кристалізувався під час зберігання, а бджолам було легше його споживати протягом зимівлі. Годівниці зробив рамкового типу з тонкої фанери, місткість їх 2 л.

Дві бджолосім'ї починаючи з червня розвивалися добре. У кожній сім'ї було по 13–14 рамок, покритих бджолами. Для профілактики захворювання бджіл на вароатоз протягом літа обробив обидві сім'ї розчином щавлевої кислоти. Тут мені допоміг журнал "Український пасічник". Перед формуванням гнізда на зиму обробив розчином біпіну і зменшив кількість рамок до 7 в кожному вулику.

Для утеплення вуликів зверху із старих матраців я зробив утеплювальні подушки, які поклав на стельові дощечки. Крім того, під подушки постелив тонкий картон. Для утеплення вуликів усередині між бічними стінками і заставними дошками в перший рік я використав дрібненьку суху отаву. Вона добре зберігає тепло і гігроскопічна, але нею незручно користуватися, бо вона розсипається, створюючи певні незручності в роботі. Тому наступного року для утеплення вуликів я зробив утеплювальні подушки розміром 48×55 см і завтовшки 18–20 см. Для цього сухою дрібненькою отавою набиваю мішок, щоб утворився прямокутник даного розміру. Така подушка зручна в роботі.

Вулики в мене системи Дадана–Блатта. На передній стінці розміщені два верхніх і два нижніх льотки. Нижні

льотки на зиму я позакривав повністю, а верхні закриті на стільки, щоб могла вільно проходити одна бджола, тому що є загроза проникнення мишей у вулик.

Протягом зими час від часу з інтервалом у 2–3 тижні контролюю хід зимівлі. Для цього прослуховую бджіл за допомогою саморобного апіскопа, і за характером гудіння стараюся зрозуміти їх стан. Зимують бджоли надворі в садку.

За чотири роки пасічникування моя пасіка зросла із 2 сімей до 15, і жодного разу

не було випадку загибелі сімей. Праця біля бджіл дає мені велике задоволення, тому що на пасіці я відпочиваю.

У зимовий час працюю над літературою з бджільництва. Вже зробив вулик на українську рамку—хочу його випробувати. Передплатив “Український пасічник”. За ці роки я посадив 30 лип і акацій. В листопаді минулого року я посадив ще 35 лип. Хочу закликати всіх пасічників посадити по 2–3 деревця. У сумі виросте медоносний гай.

Гонорар – на розвиток журналу

ЧОМУ, ЯК І КОЛИ ТРЕБА СКОРОЧУВАТИ ГНІЗДА?

Олег КОЦЮМБАС

Чому ж треба скорочувати гніздо? Ранньою весною, коли бджоли почали вирощувати розплід, вони змушені підтримувати в зоні розплоду температуру 35–36°C. Джерелом енергії для цього є вуглеводний корм, якого бджоли споживають тепер набагато більше, ніж під час зимівлі. Крім того, матка відкладає яйця тільки на тій площі щільників, яку щільно обсідають бджоли. Наприклад, у гнізді 6 щільників, а бджоли можуть щільно обсісти тільки три. В такому разі вони розмістяться у верхній частині середніх щільників, де тепліше і ближче до корму. Там матка і буде відкладати яйця. Крайні та нижня частина середніх щільників деякий час (поки сила сім'ї не почне збільшуватися) будуть пустувати, бо там триматиметься холод, конденсуватиметься волога і з'явиться пліснява. Розвиток сім'ї затримається.

Якщо в даному випадку замість шести щільників залишити чотири і старанно утеплити гніздо, то бджоли займуть майже всі вулички між щільниками, і загальна кількість розплоду не зменшиться, а збільшиться, бо він розміститься майже на всій площині щільника, а не тільки у верхній його частині. Бджолам буде легше підтримувати температуру з меншими затратами сил і корму, тому сім'я набагато скоріше набиратиме силу.

Сильним сім'ям, які добре перезимували і обсідають після обльоту 7–8 рамок, підтримувати температуру в гнізді набагато легше, тому зайві 1–2 рамки можна й не забирати.

Під час скорочення гнізда з нього забирають необсиджувані бджолами крайні рамки з кормом (через 2–3 тижні їх треба повернути назад у вулик), а залишають усі рамки з розплодом (посередині гнізда) і ті, на яких є найбільше корму (по краях гнізда), з такого розрахунку, щоб бджоли могли їх щільно обсісти. Якщо на рамках, які треба забрати, є бджоли, їх обережно струшують або змітають щіткою на верхні бруски рамок, які залишилися. Скоротивши гніздо, його добре утеплюють з боків та зверху.

Бджолосім'ї, які зимували у двох корпусах багатокорпусного вулика, після обльоту переважно залишають в одному (верхньому) корпусі, а нижній забирають. Але гнізда сильних бджолосімей можна й не скорочувати, а залишити у двох корпусах. Такий метод часто застосовують на великих пасіках. Спочатку бджоли займають верхній корпус, де тепліше, а згодом, коли сім'я почне рости, поступово освоюють нижній. Завдяки цьому уникають затримки розвитку сім'ї через невчасне розширення гнізда та затрат праці й часу спочатку на скорочення, а потім на розширення гнізд.

Коли ж скорочувати гніздо? Чим швидше в сім'ї будуть створені сприятливі умови для розвитку, тим більше вона наростить бджіл до медозбору і зможе ліпше його використати. Саме тому гнізда треба скорочувати відразу ж після обльоту.

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

Нове в бджільництві потрібне, але...

Іван ГУДЗЕНКО

вул. Шевченка, 50, смт Чутове, Полтавська обл. 38800

Читаючи дописи в "УП", на підставі свого практичного досвіду доходжу висновку, що деякі запропоновані технології пасічництва не полегшують праці пасічника, а ускладнюють її, бо часто ґрунтуються на безпідставних висновках.

Так, в "УП" №7 за 2002 р. шановний М. Курилко пропонує свій метод складання гнізд на зиму в багатокорпусних вуликах. Що тут нового? М. Курилко вважає за потрібне відбирати зайві рамки, використовуючи видалювач бджіл Портера, і роботи виконувати поетапно, протягом кількох днів.

Розглянемо, як це виглядає на практиці. Якщо пасіка з багатокорпусних вуликів складається з 60–70 сімей, пасічник має виготовити не менше 20–25 панелей з видалювачами. Для цього потрібно деревоматеріал, сітку, видалювачі Портера тощо. Це все затрати.

Настає час формування гнізда. Пасічник підходить до вулика, знімає 4-й корпус, потім 3-й, на 2-й ставить панель, а потім повертає корпуси – відповідно 3-й і 4-й. Що? Важко? Це ж нова технологія, а нове легко не дається. Працюємо далі, і так вуликів 20–25.

Тепер підрахуємо. Якщо в кожному вулику переставити по 3–4 корпуси, то в сумі пасічник піднімає не менше 1600 кг. Оце нова технологія! Оце "полегшення праці і підвищення продуктивності"! А механізація в нас відома яка.

На другий день, відпочивши пасічник відбирає зайві рамки, формує гніздо. З третіх і четвертих корпусів усі бджоли не вийдуть, якщо там ще й розплід буде. Потрібно брати щітку і змитати бджіл. Слід сказати, що при валовому медозборі в 50–60 кг, як пише шановний М. Курилко, в 3-му корпусі розплоду не повинно бути. Наявність розплоду в ньому під час формування гнізд на зиму свідчить про те, що взяток нікудишній або слабка бджолосім'я, і не потрібно було ставити стільки корпусів. Потім ставимо мітки і ще день-два працюємо з одними і тими ж вуликами. Кому і навіщо це потрібно?

Я багато років доглядаю 80–100 сімей у багатокорпусних вуликах і за ті ж самі

13–18 хв складаю гнізда без видалювачів і без міток, за один раз і в один день.

Хочу звернути увагу і на допис в "УП" №5, 6 (2002) шановного В. Курінного "Я звертаюся до вас", де написано: "У верхньому корпусі спостерігається перегрів розплоду". Як це розуміти? Як на мене, то розплід від підвищеної температури у верхніх корпусах гине. Шановні пасічники, які утримують бджіл у багатокорпусних вуликах, хто і коли спостерігав загибель розплоду у верхніх корпусах? Ніхто і ніколи – я впевнений. Далі: "Скільки неприємностей під час огляду виникає внаслідок з'єднання рамок двох корпусів при забудові бджолами міжкорпусного простору, чого не буває, коли застосовують діафрагму".

Шановний В. Курінний, якщо вулик виготовлено з дотриманням усіх розмірів, такої забудови між корпусами не буває. А якщо порушено так званий "бджолиний простір", відкритий американцем Л. Лангстротом 1851 року, тоді відбувається те, про що пише В. Курінний, така сама ситуація буде і з діафрагмою. З цього можна зробити висновок, що В. Курінний або не знайомий з багатокорпусним утриманням бджіл, або свідомо приписує неіснуючі недоліки багатокорпусному утриманню.

Але в кожному випадку таким "відкриттям" потрібно давати відсіч, щоб наш журнал "УП" не перетворився в балаган для «мислителів».

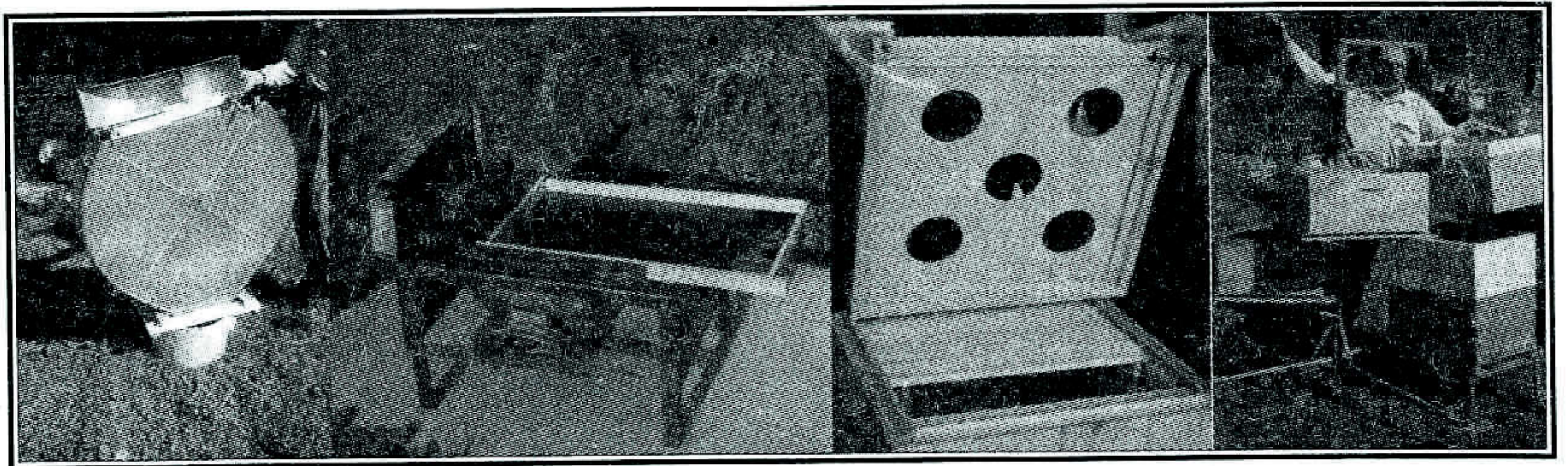
Можливо, вулик Курінного найліпший у світі, можливо, у цьому вулику найкраще приборкуються гази, що вириваються з клуба, як пише В. Курінний (начебто з двигуна внутрішнього згорання). Але з власного досвіду скажу, що зимівля у двох корпусах на стандартну рамку занадто ризикована, особливо надворі, як радить В. Курінний. Часто клуб бджіл, займаючи з осені нижній корпус, взимку не переходить у верхній тому, що місця в нижньому корпусі достатньо навіть для сильної сім'ї, і бджоли гинуть на рамках нижнього корпусу, залишаючи в досталь меду в другому корпусі.

Я за нові технології в бджільництві, але вони повинні підвищувати продуктивність і полегшувати працю пасічника, ґрунтуватися на практичному, правдивому досвіді.

Гонорар – на розвиток журналу

ПАСІЧНИК МАЙСТРУЄ

ВУЛИКОМ ЗАДОВОЛЕНИЙ

Іван ГЕРГЕЛЬ
Луганська обл.

Я пасічник-аматор з 1946 р., працював з різними системами вуликів: лежачками на 20–22 рамки, Дадана на 12 рамок з надставкою, багатокорпусними, які склалися з трьох корпусів і трьох надставок для меду, а з 1995 року, після одного випадку, який привів мене до винаходу “велосипеда”, працюю з вуликами, які я назвав дуплом.

У вересні 1994 р. я був на полюванні в лісі, де лісничий Н. І. Євсюков показав мені зрізану стару осіку діаметром 55–60 см, в якій жила сім'я бджіл. Як розповів мені лісничий, у цьому дереві бджоли жили три-чотири роки. Після того як бджоли з нього вилетіли, він вирішив його зрізати, що й зробив. Обрізавши дерево зверху й знизу, він дійшов до дупла, а потім розколов його і побачив диво-працю бджіл: у дуплі було 78 кг меду у гарно відбудованих щільниках. Розколоте дупло він показав мені: воно було гарно відполіроване прополісом і у ньому було два льотки з різних сторін – один на 2,3 м від землі, а другий – на 3,2 м. Побачене зацікавило мене, і я виготовив вулик, який складався з чотирьох корпусів 30×30 см заввишки 30 см і від'ємного дна з льотком. У кожному корпусі – по одному круглому льотку діаметром 2,5 см на висоті 1/3 рамки.

Попрацювавши один сезон на рамку 30 см, я дійшов висновку, що висоту треба зменшити до 22 см, вкоротив і корпуси на 8 см (див. фото на с. 2 обкл).

У корпусі розміщую 8 рамок: 6 з розплодом і 2 по боках з медом і пергою, а для меду використовую низькі корпуси (надставки) заввишки 15 см, рамки – такої ж висоти. Усі планки рамок – перерізом 25×12 мм. На початку літа в надставках розміщую по 7 рамок, а під час головного взятку – по 6 рамок. В одній рамці бджоли складають по 1,8–2,2 кг меду, а в надставці 10–15 кг. Міняю місцями й корпуси бджолиного гнізда, вниз даю дозрілий розплід, всередину – різновіковий, а вверху – матку з молодим розплодом і штучною вощиною. Оскільки вулички між рамками в надставках збільшені, матка ніколи в них не заходить.

Щороку в червні я роблю відводок у верхньому гніздовому корпусі через глуху перегородку, підсилюючи його струшуванням бджіл з рамок іншого корпусу. Верхній корпус розміщую так, щоб його льоток був на одній стороні з основним нижнім льотком. Коли молода матка заплідниться і почне відкладати яйця, я заміною глуху перегородку на перегородку з сітчастим вікном, а через тиждень-півтора забираю і її, чим даю бджолам самим вибрати матку. Таким методом я заміню маток майже щороку. Загибелі бджолосімей за своє життя не мав. Усі заходи для боротьби з хворобами бджіл проводжу своєчасно й акуратно.

БАК ДЛЯ ПЕРЕТОПЛЮВАННЯ ВОСКУ

Іван ЯРОВИЙ
м. Запоріжжя

Комплект для перетоплювання складається з бака 1, цідилка 2, кришки 5 (рис. 1), двох гачків та палички (рис. 2). Бак або каструля – на 8–10 л із нержавіючої сталі з прямими стінками без рівчаків, щоб не застрягав віск при вийманні. Цідилко виготовлене з сітки з нержавіючої сталі у вигляді перевернутої каструлі. Боковина має вигляд циліндра і підігнана до бака так щільно, щоб його можна було із зусиллям заштовхнути паличкою. Вічко сітки боковини – 2,5 мм, перекриття стику 15–40 мм. Дно має напуск на боковину в 10–15 мм, вічко сітки дна 1–2 мм. Всі стики зашито дротом, висмикнутим із країв сітки. Тим же дротом учетверо приплетено дві петельки ззовні розміром 15×15 мм на дні цідилка. Усі гострі дротинки країв боковини і дна ретельно загнута у вигляді гачків.

Віск перетоплюю в такій послідовності. Бак заповнюю забрусом або сушником зі старих 4–5 щільників, чарунки зминаю. Заливаю сировину дощовою або сніговою водою (яку готую заздалегідь) на долоню не доверху каструлі, накриваю кришкою та розтоплюю. Паличкою розбиваю і добре розмішую сировину. Цідилко заштовхую паличкою до середини каструлі і 20–30 хв під кришкою грію її на маленькому вогні. Віск піднімається над цідилком, а мерва залишається під ним. Охолоджую, щоб віск був напівтвердим, і долонями продавлюю, відриваю від стінок. Якщо віск зовсім твердий, то підігриваю. Низ воску промиваю та вискрібаю від забруднень. Зібраний за кілька разів віск перетоплюю начисто. Зразу ж гарячим накриваю папером, ставлю на ДВП і піно-

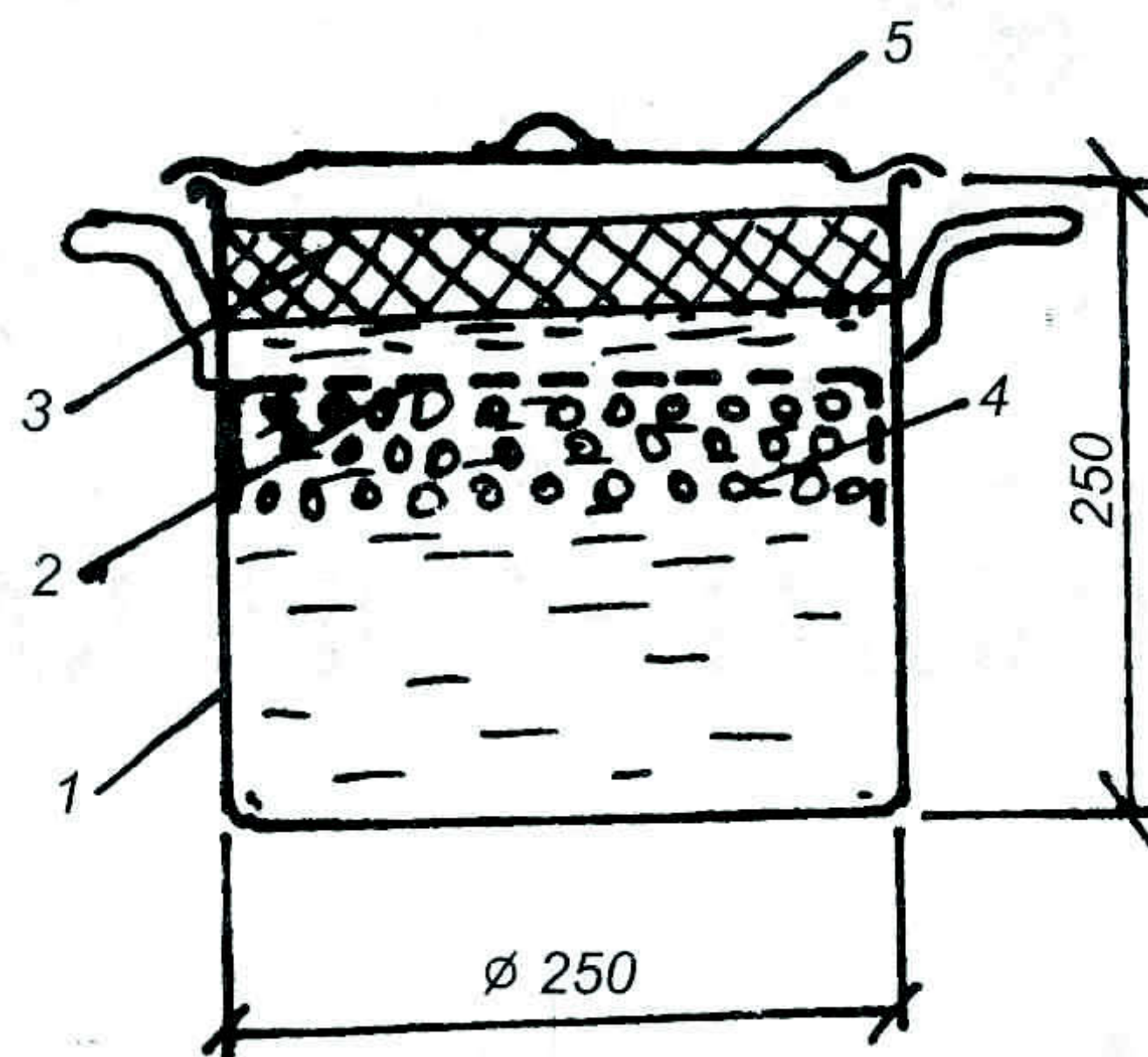

Рис. 1. Бак для перетоплювання:
1 – бак (каструля); 2 – цідилко; 3 – віск; 4 – мерва;
5 – кришка

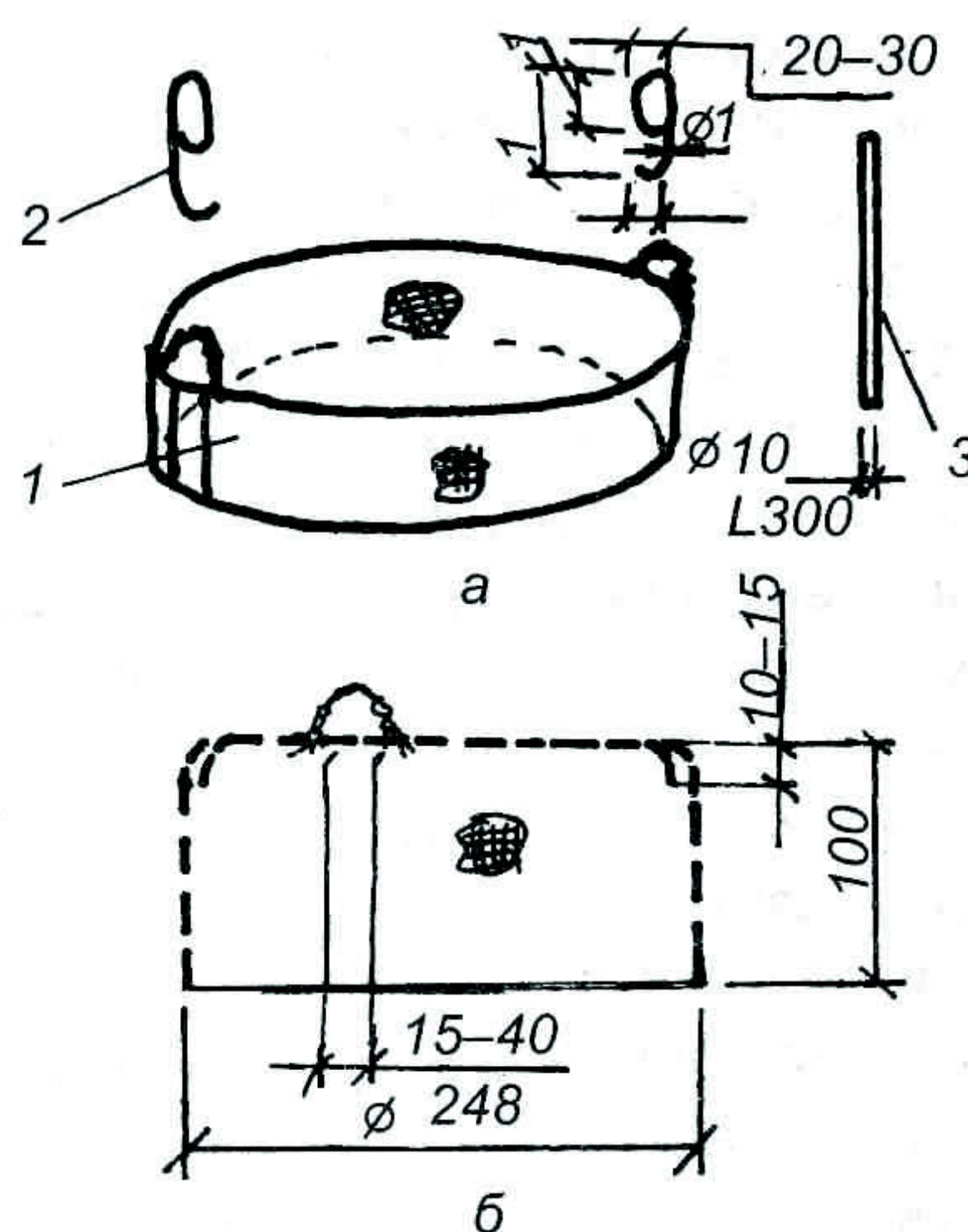
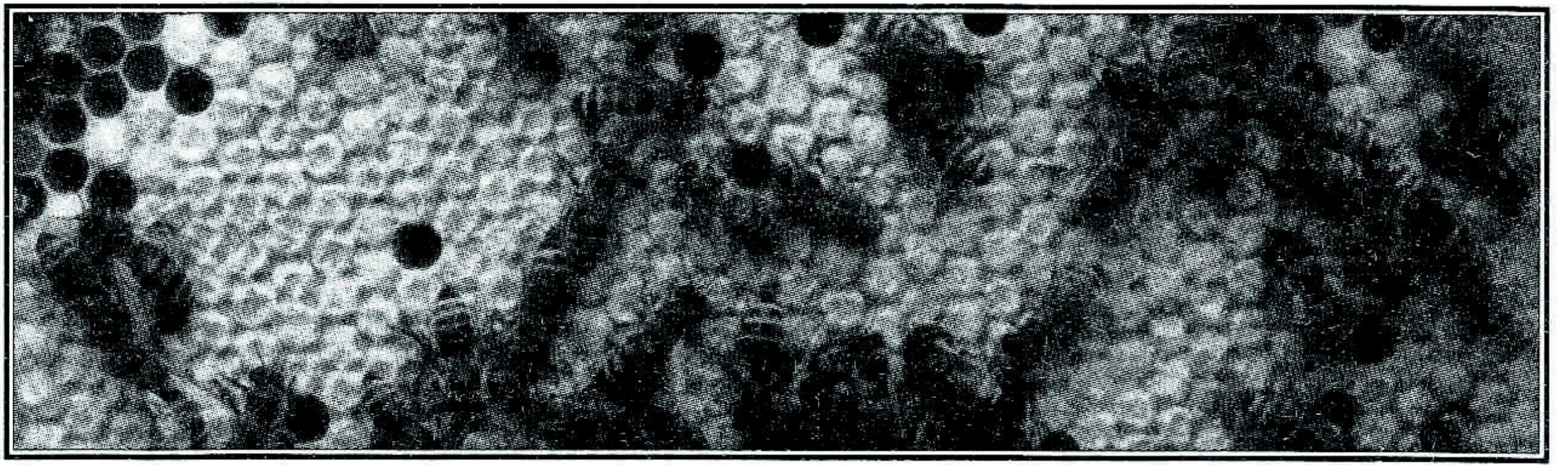
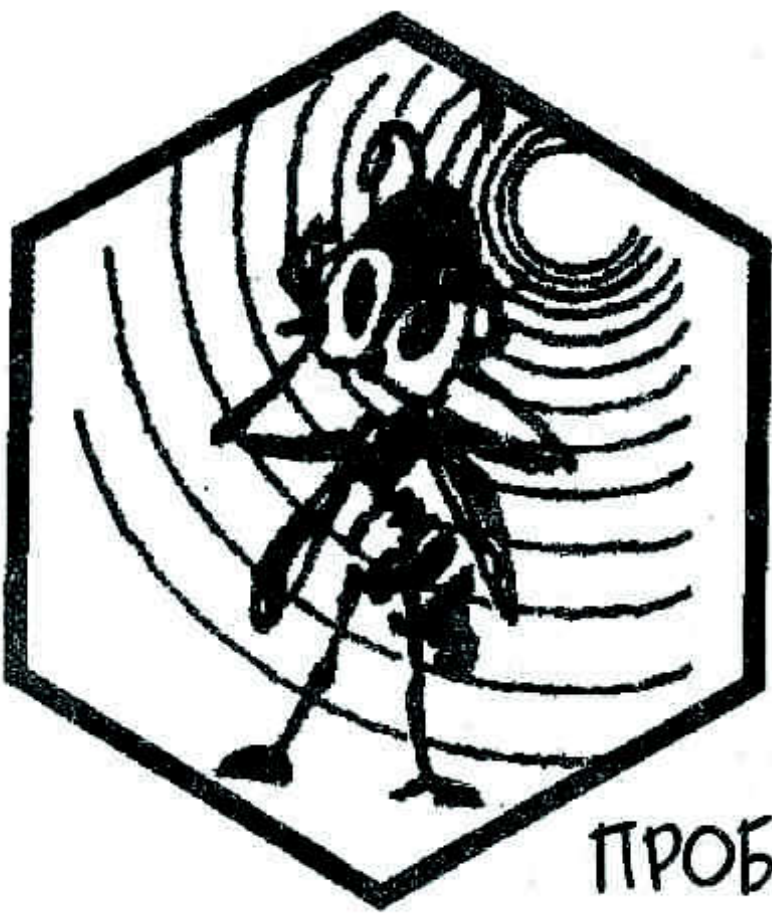

Рис. 2. Цідилко:
а – загальний вигляд; б – розріз; 1 – цідилко; 2 – гачки; 3 – паличка

пласт і добре закутую. Чим довше віск стоїть гарячий, тим ліпше очищається від забруднень. Низ воску вискрібаю і перетоплюю з наступною порцією сировини.

Гонорар – на розвиток журналу

ПРОБЛЕМИ БДЖІЛЬНИЦТВА

ДО ПИТАННЯ ПРО КАРПАТСЬКИХ БДЖІЛ, І НЕ ТІЛЬКИ...

Олександр КОМІСАР, канд. біол. наук

В “УП” №2 та №3 за 2002 р. надруковано статтю Миколи Горніча, в якій в одну купу зведено кілька дуже суперечливих наукових моментів разом з ледь не політичними звинуваченнями московської наукової школи бджільництва. Сам факт появи такої суперечливої, а де в чому навіть і скандальної статті свідчить про наявність дуже слабких моментів у нашій національній пасічницькій спільноті.

Незважаючи на існування Інституту бджільництва та кафедр бджільництва при вузах, у країні не існує належного пасічницького наукового життя: ні семінарів, ні наукових конференцій, немає нормального наукового спілкування, наукову роботу в Україні в галузі бджільництва (а її ведуть ще й на біологічних факультетах університетів) ніхто не координує, і загальному колу науковців вона не відома.

Мої спроби пробитися в Інститут бджільництва з доповіддю про походження українських бджіл (найактуальніша на сьогодні тема, результат співпраці з чеськими та німецькими науковцями) ні до чого не привели. Невже це нікому не потрібно в країні, де збираються районувати українську бджолу в 20 областях? Після візиту до знаменитого відділу нейрофізіології бджіл професора Р. Мензеля в Берліні, де відкриті семінари проводять двічі на тиждень, а програма семінарів розписана на два місяці вперед, порівняння з нашою реальністю (і нашими досягненнями) було просто шокуєчим.

За прикладом організації наукового життя в країнах колишнього

соцтабору далеко ходити не треба. Поряд Польща, щороку в польському НДІ бджільництва науковий семінар – запрошуються всі. 2000 року поляки провели Першу європейську наукову конференцію з бджільництва, на якій від України нікого не було. Видають англійською мовою чудовий науковий журнал. Сьогодні ми відстали від них майже безнадійно, як відстаємо вже й від Росії, яка двічі на рік проводить наукові конференції та видає збірник доповідей.

Була б культура таких семінарів у нас, виступив би М. Горніч, щось би йому підказали, щось би поправили, і написав би він серйозну статтю без цілого ряду досить суттєвих недоліків та нікому не потрібної політизації. Можна було б також зробити зауваження від редколегії журналу, щоб вона існувала не тільки на папері.

Суть самої статті М. Горніча зводиться до трьох моментів:

- карпатської породи бджіл як породи не існує;
- пропаганда неіснуючої породи бджіл
- справа рук московської наукової школи;
- карпатські бджоли – одна з популяцій української бджоли.

Давайте спробуємо проаналізувати ці твердження. Візьмим в руки два останні підручники для вузів (російський та український). Написано в обох чорним по білому: “карпатська порода бджіл”. Те ж саме в офіційному Плані породного районування, де пишуть “українська степова та карпатська породи”, а цей План затверджували в міністерствах та інститутах. Існування карпатської породи ввійшло в наше

життя і нашу пасічницьку літературу як давно відомий науковий факт. Але чи дійсно це так?

Давайте візьмемо два видання книжки “Карпатські бджоли” 1982 та 1989 рр. і проаналізуємо останні статті головних на сьогодні фахівців з карпатських бджіл В. Губіна та В. Гайдара в різних періодичних виданнях. І ми побачимо, що ніде вони не стверджують, що карпатські бджоли – окрема порода. Скрізь чітко написано, що, цитую В. Гайдара (1982. С. 116), “карпатська бджола є популяцією широко відомої крайнської породи бджіл і вигідно відрізняється від неї рядом господарсько-корисних ознак. За екстер’єрними ознаками ці бджоли не відрізняються від крайнських”. Те ж саме писав і В. Губін у статті “Карпатская популяция карники”. Все дуже чітко написано, без усіляких претензій на те, що це окрема порода. Та все ж у наукових текстах тих же авторів іноді проскакує “бджоли карпатської породи”. На мою думку, це не що інше, як просто недбале, неуважне і неправильне використання термінів, яке М. Горніч помилково інтерпретує як спроби ввести всіх в оману та необгрунтовано підвищити статус карпатських бджіл.

Проте ці ж науковці тихенько мовчали, коли неспеціалісти в питаннях породності бджіл широко використовували неправильний термін «карпатська порода бджіл».

Дискусію на цю тему продовжувати недоцільно. Просто потрібно ввести в стандарт правильний термін “карпатські бджоли” і користуватися ним, а в підручнику вписати те, що дуже чітко написано в наведеній вище цитаті: “карпатські бджоли є популяцією карники” з латинською назвою *Apis mellifera carnica* var. *carpatica*, а зовсім не *Apis mellifera carpatica*, як пишуть в російських виданнях (Билаш, Кривцов, 1991; Кривцов и др., 1999). Дійсно, відселекціоновані сьогодні лінії карпатських бджіл “вигідно відрізняються від крайнських” і показують чудові, а іноді й фантастично чудові результати в цілому ряді регіонів України і Росії. М. Горніч звинувачує засновників московської наукової школи бджільництва Г. А. Аветисяна та В. О. Губіна тому, що карпатська порода бджіл – “плід їхніх кабінетних фантазій” за

2000 км від Карпат. Велика невдячність і некоректність щодо людей, які зробили так багато для відкриття чудової карпатської бджоли і запровадження її в масштабах колишнього СРСР. Завдяки їх увазі до карпатських бджіл, завдяки їх копіткій праці з виховання кадрів ми сьогодні маємо фахівців, науковців, праці яких – в ряду найкращих у незалежній Україні Це І. К. Давиденко, В. А. Гайдар, В. П. Пилипенко. Усі вони – випускники московської наукової школи проф. Г. А. Аветисяна, а завдяки його старанням карпатська бджола набула великого поширення, і десятки тисяч пасічників у різних регіонах колишнього Союзу завдячують цим бджолам своїми успіхами у бджільництві і своїм матеріальним достатком. Ось де приклад справжньої економічної ефективності наукових розробок. Згадаймо ті вароатозні часи, коли завдяки карпатським бджолам із Закарпаття компенсувалися всі втрати від вароатозу по цілій Україні.

Але ті ж В. Губін, В. Гайдар та В. Пилипенко написали книжку “Карпатські бджоли” і в гонитві за детальним викладенням загальновідомих методів вимірювання параметрів крилець та технологій догляду бджіл фактично “забули” написати головну частину книжки. Цікаво читати про історію карпатських бджіл, ареал їхнього поширення (карта природного поширення карпаток до цього часу не надрукована), роль Г. А. Аветисяна та В. О. Губіна у відкритті й поширенні цієї чудової бджоли (а не породи). Повністю відсутній розділ про крайнських бджіл, гілкою (популяцією) яких є карпатські бджоли. Так собі, коротко, в декілька рядочків. То ж стаття М. Горніча з’явилася не на пустому місці, а є результатом недоопрацювання головними спеціалістами з карпатської бджоли багатьох головних моментів її історії, нехтування необхідною науковою послідовністю викладення матеріалу. Короткий вступ на кілька сторінок і до технологій догляду бджіл, а піднятися й подивитися звисока на місце і значення карпатської бджоли, та ще й цікаво викласти цей матеріал так ніхто і не зміг. Не змогли вони також переступити через себе і сказати: давайте правильно використовувати термін “карпатська бджола” замість неправильного

“карпатська порода бджіл”. Скоріше за все на це просто не звертали уваги.

Малоймовірно, але не виключено, що колись у майбутньому буде показано, що карпатська бджола – це дійсно таки порода, ареал поширення якої з цілого ряду причин суттєво зменшився, а московська школа науковців зуміла його відродити. Для цього потрібно визначити чіткі анатомічні відмінності карпатських бджіл від крайнських (карніки), але за допомогою вимірювань під біноклярним мікроскопом це зробити неможливо. Будемо чекати появи нових, більш точних методів вимірювань, включаючи аналізи ДНК.

Третє положення в статті М. Горніча – про те, що фактично карпатська бджола – популяція української. Наводяться різні таблиці з кубітальними індексами і спекуляціями на цю тему, оскільки ці показники у карпатських і українських бджіл дуже близькі. Це все гадання на кавовій гущі і спроби визначити породи за одним-двома параметрами. Гіпотеза М. Горніча дуже цікава, можливо, мало б сенс її детально проаналізувати, показати, що його докази підібрані тенденційно, але справа в тому, що його гіпотеза... зовсім неправильна.

Існує світова наука, існують сучасні методи визначення породності бджіл за 30 параметрами жилкування крилець, а ми до цього часу дивимося в бінокляр і дуже неточно вимірюємо кубітальний індекс та дискоїдальне зміщення. Комп'ютер це робить у 10 разів точніше! І сьогодні немає ніяких підстав не довіряти результатам комп'ютерного аналізу. Існують аналізи проб карпатських і українських бджіл, і не взагалі десь існують, а копії конкретних аналізів є у автора цих рядків на руках. Згідно з цими аналізами карпатські бджоли чітко належать до середньоевропейської бджоли *Apis mellifera carnica* Pollmann, 1879, а українські – до македонської бджоли *Apis mellifera macedonica* Ruttner, 1987, ареал якої займає північ Греції, Болгарію, частину Румунії та всю Україну. Такі реалії сьогоdnішнього життя, подобаються вони нам чи ні. Так що немає ніякого сенсу дискутувати з цього питання.

Інша справа – бідолашний План породного районування, який просто продемонстрував нездатність наших

офіційних органів реально оцінювати ситуацію і працювати зі спеціалістами. Згідно з Планом прикарпатські і Волинська області віднесли до зони чистопородного розведення карпатських бджіл. Тут я схиляюся на бік М. Горніча, що Прикарпаття, можливо крім самої високогірної зони, завжди було заселене українськими бджолами, і тому жорстке обмеження “тільки карпатські бджоли” – нелогічне. Хоча пасічники в цих областях більше схиляються до карпатських бджіл, можливо, також і з тієї причини, що чистих відселекціонованих українських там просто дуже давно не бачили.

Щодо роздумів М. Горніча про періоди до льодовика та після нього, про підйоми та опускання води в морях, то все це теж цікаво, і не більше. Як і гіпотеза В. О. Губіна про те, що українські й караптські бджоли мали спільних предків під час льодовика та його знаменита картосхема розселення бджіл у післяльодовиковий період – все це довести неможливо, і статус цих тверджень не може стати чимось більшим, ніж статус недоведених гіпотез, деталізувати які не має ніякого сенсу. Крім того, існує теорія акад. І. Г. Підоплічка про те, що на території України льодовика взагалі не було. Теорія базується на розкопках житла наших предків на півночі Чернігівської області біля Новгород-Сіверського. Там є безперервний культурний шар, і аналіз кісток у ньому показує, що під час льодовикового періоду люди там жили безперервно, але серед кісток почали зустрічатися кістки північних видів, тоді як кількість місцевих видів майже не змінилася, зменшилася тільки чисельність тварин. Ось вам і льодовик, ось вам і все-світній потоп.

Навіть поверхневий аналіз нашої історії в галузі порід бджіл свідчить, що ми схильні кидатися в крайнощі, у тому числі в політиці роботи з породами бджіл, від вихваляння кавказьких бджіл та їхніх помісей першого покоління до “щоб духу їхнього не було”, а до речі, їх та їхні помісі сьогодні успішно утримують у США, Польщі, Литві (мабуть, там живуть зовсім нерозумні народи). Від повного нехтування своїми ж українськими бджолами – до “всю Україну, крім Прикарпаття та Криму, – тільки

українськими бджолами”. Від гордості за чудових карпатських бджіл, однієї з аборигенних бджіл України, до “їх не існує”, обмежити їх тільки Прикарпаттям і т. ін.

Головним недоліком статті М. Горніча є надмірна в деяких місцях заполітизованість та прямі необгрунтовані образи на адресу людей, які багато зробили для розвитку українського бджільництва (а конкретно Г. А. Аветисяна та В. О. Губіна), оскільки сьогодні карпатські бджоли є невід’ємною його частиною. Але, з другого боку, М. Горніч торкається дуже багатьох наукових питань щодо породності бджіл, на які сьогодні науковці не можуть дати чіткої відповіді, і в тому є цінність його публікації.

Зробимо загальні висновки:

1. Ніякої революції стаття М. Горніча не робить, чудові карпатські бджоли є популяцією карніки з латинською назвою *Apis mellifera carnica var. carpatica* і ніякого відношення до української породи бджіл не мають. Але це одна з аборигенних пород України, яка відрізняється цілим рядом чудових господарсько-корисних ознак.

2. Існуючу сьогодні ситуацію, коли скрізь пишуть “карпатська порода”, можна пояснити як просто недбале, неухажне і неправильне використання термінів. Правильне написання *карпатські бджоли* потрібно ввести як офіційну назву для цих бджіл, і не потрібно створювати наші місцеві стандарти на терміни, тоді як існують загальноприйняті світові.

3. Історія відкриття карпатських бджіл, роль у цьому московської наукової школи бджільництва, місце карпатських бджіл як популяції карніки серед інших популяцій цієї породи до цього часу не описані на належному рівні, що й стало гносеологічними коренями появи статті М. Горніча. Але при всьому цьому ми повинні бути вдячні

людям (а конкретно професорам Г. А. Аветисяну, В. А. Губіну та їхнім учням), які цю чудову популяцію бджіл витягнули на світ Божий і піднесли нам і третій частині Росії на тарілочці – візьміть і користуйтеся. Було б коректно, якщо б пан М. Горніч публічно вибачився перед цими авторитетами в бджільництві за необгрунтовані образи, тим більше що основна ідея його статті принципово неправильна.

4. Методи аналізу породності бджіл, які ми використовуємо, безнадійно застаріли, і потрібно прикладати зусилля для освоєння сучасних методів. Тому й не можемо чітко відрізнити карпатських бджіл від українських, і це причина багатьох неув’язок від доказів про неіснування карпатської породи (Горніч, 2002) до пропозицій “прилити кров карпаток до українок з метою їх поліпшення” (Губін, 1977; Пилипенко, 2001).

5. Сьогодні в Україні, на відміну від сусідніх країн, з цілого ряду причин (від традицій до амбіцій) не існує належного наукового життя в галузі бджільництва. Не проводяться наукові конференції, семінари, обговорення якихось питань, відсутня координація наукових досліджень. В існуючих пасічницьких журналах відсутнє будь-яке рецензування, не існує спеціалізованого видання, де можна було б надрукувати наукову статтю з бджільництва. Тому й з’являються нікому з пасічників не зрозумілі і ні з ким не узгоджені фантастичні плани породного районування, сирі статті, іноді політизовані, з прямими і некоректними звинуваченнями і навіть образами, з дуже суперечливими матеріалами. У результаті ми вже серйозно за рівнем розвитку пасічницької науки та якості інформаційного забезпечення пасічників відстали від наших найближчих сусідів – Польщі та Росії.

Від редакції. Щодо рецензування матеріалів, які друкуються в “УП” та існування спеціалізованого наукового видання. Редакція сама вирішує, які статті подавати на рецензування.

Редакція двічі за останні місяці зверталася до Вищої атестаційної комісії України з запитанням, чому журнал не входить у перелік таких видань, але про це буде в наступних номерах “УП”.

ПРО ВУЛИК КУРІННОГО

У журналі “УП” №10 за 2002 р. прочитав статтю про вулик Курінного, в якому добра вентиляція і бджоли влітку не вентилюють гнізда. В одному з номерів журналу за 2003 р. хотів би прочитати статтю, в якій були б креслення

цього вулика та описана технологія пасічникування в ньому.

З повагою, пасічник-початківець **Федір ДУДНИК**, вул. Мічуріна, 26, с. Білоярівка, Амвросіївський р-н, Донецька обл. 87343

Від редакції. Крім згаданої статті інформація про вулик Курінного надрукована ще в чотирьох номерах “УП” за 2001–2002 рр.: “Вулик українця Курінного” (з кресленнями) – №12 за 2001 р.; “Вентиляційні процеси у вулику Курінного” – №1 за 2002 р.; “Я звертаюся до вас” (з технологією пасічникування) – №5, 6 за 2002 р. Згадані журнали (крім №1 за 2002 р.) можна придбати в редакції.

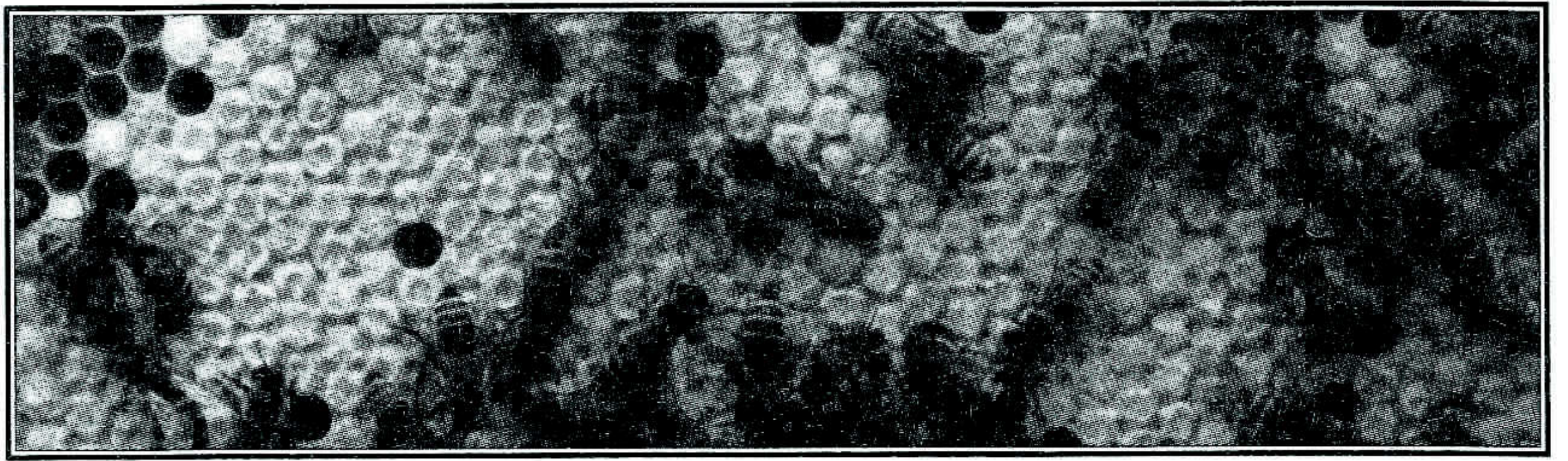
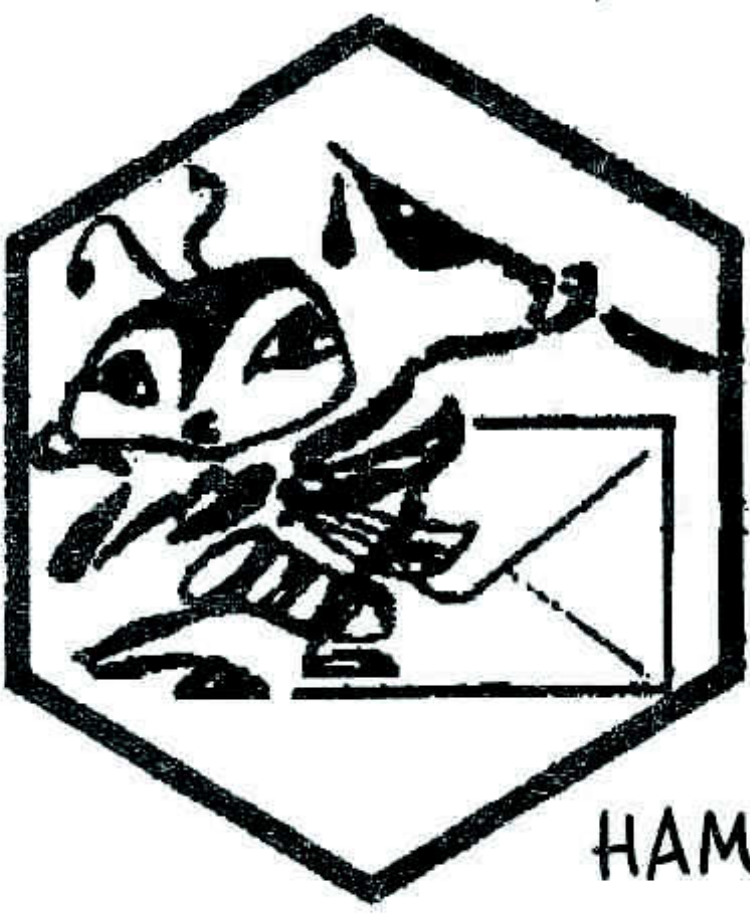
Володимиру Скусу з м. Умані. Насіння фацелії Ви можете придбати у селянсько-фермерському господарстві “Веселівське”. Тел. у Кіровограді: (0522) 54–10–59.

Олександрю Чечинову з смт Нижні Сірогози Херсонської обл. Пише вам пасічник-початківець. Прошу надрукувати у журналі “УП” інформацію про нуклеусний вулик, розміри рамки та самого вулика.

Шановний Олександрю, рекомендуємо познайомитися з книжкою О. Д. Комісара “Многоместные нуклеусные и микронуклеусные ульи”, яка вийшла друком у Києві 1997 року. Але якщо трапиться нагода, то надрукуємо креслення простого нуклеусного вулика.

ОБОВ'ЯЗКОВО У БЕРЕЗНІ

- ◆ Підготуйте пасічний точок для обльоту бджіл і виставте туди сім'ї із зимівника.
- ◆ Під час обльоту бджіл постарайтеся бути на пасіці.
- ◆ Перед обльотом бджіл на пасічному точку встановіть напувалку.
- ◆ Коли облітуються бджоли, візуально оцініть силу бджолосім'ей. Здорові і сильні бджолосім'ї добре облітуються.
- ◆ Бджолосім'ї, які облітуються мляво або не облітуються взагалі, терміново огляньте і з'ясуйте причину цього.
- ◆ Після обльоту огляньте всі бджолосім'ї, очистіть дена вуликів від підмору, переверте, скільки є корму і чи є розплід, скоротіть гнізда відповідно до сили і добре їх утепліть.
- ◆ У безматочні бджолосім'ї підсадіть запасні матки, а якщо їх немає, то такі сім'ї приєднайте до тих, що мають матки.
- ◆ За необхідності поповніть корми і обробіть сім'ї від кліща.
 - ◆ Слідкуйте за тим, щоб на пасіці в напувалці завжди була вода.
 - ◆ Очистіть, продезінфікуйте запасні вулики, корпуси, надставки, рамки.

НАМ ПИШУТЬ

БДЖОЛИ В МОЄМУ ЖИТТІ

Іван КИРИЛЕНКО

м. Борзна

Людина давно зацікавилася невтомною шестиногою трудівницею – бджолою. Тисячі років тому єдиним солодким харчовим і лікувальним продуктом був бджолиний мед, який добували від диких бджіл. Спочатку – з дупел дерев, бортей, видовбаних людиною в деревах, а потім почали розводити бджіл у колодах, дуплянках, сапетках, що утримувалися в садах поблизу осель.

Раціональне бджільництво в Україні започатковане з 1814 р., коли видатний бджоляр П. І. Прокопович використав перший розбірний втулковий вулик. Отже, вважаю, в генах кожного українця тече кров бджоляра, любов та повага до Божої невтомної комахи.

Перше моє знайомство з бджолою відбулося в босоногому дитинстві, у 1960-х рр., коли ми, діти дошкільного віку, здалеку спостерігали за роботою старих пасічників. А було це на хуторі Мельники Носівського району на Чернігівщині. Мій покійний дід Іван Михайлович тримав невелику пасіку в українських вуликах, але особливо любляв я ходити до свого двоюрідного діда Олександра Михайловича – людини надзвичайного душевного тепла і досить складної долі. Після громадянської війни дід залишився без руки, але дуже вправно оглядав бджіл однією рукою. Велика Вітчизняна війна забрала дідового сина, і залишилися вони жити удвох з дружиною.

Колективізація не загнала діда в село, він лишився жити на хуторі, у садибі своїх батьків, на відстані двох кілометрів від найближчих сіл. То була одна велика українська хата, біля якої стояли клуня і сарай. Са-

дибу оточував великий сад, в якому росли яблуні, груші, вишні, сливи, малина, смородина, порічки. В саду стояла пасіка. Вулики були в основному українські та кілька стояків на 12 і 15 рамок. Згадуєш ті часи, і здається, що таких смачних груш, як у діда Сашка, я не їв ніде. Можливо, це тому, що саме там корені моїх предків, де жили вони з діда-прадіда.

До кінця свого життя Олександр Михайлович жив на хуторі Кириленки, і лише після його смерті садибу знесли, сад знищили. З того часу минуло вже 30 років, і знайти дворище неможливо.

Я зі своїми друзями-однолітками влітку часто ходив до діда Сашка в гості, хоча для нас, малюків, дійсно босих і в полотняних штанцях, відстань у два кілометри була довгою. Але ми йшли, бо нас там завжди радісно приймали і пригощали чимось смачним. А на десерт завжди був мед, часто щільниковий. То була дійсно насолода – і смачний, і духмяний, наче їв би і їв, але багато не з'їси. Все це виринає в пам'яті та спогадах як кращі миттєвості далекого дитинства.

Такими були мої перші знайомства з бджолою. Звичайно ж, було й перше відчуття болю від ужалення. Більш глибокі пізнання бджоли розпочалися в шкільні роки. 1967 року мій брат Петро Михайлович, який нині проживає в селі Березівці Талалаївського району на Чернігівщині, придбав вулик з бджолами, і ми стали доглядати їх, вчилися працювати з бджолами, читали спеціальну літературу, переймали досвід місцевих пасічників.

Потім було навчання в Українській сільськогосподарській академії,

далі робота у Воловецькому і Мукачівському районах Закарпаття.

Постійна і захоплююча робота з бджолами розпочалася з 1978 року, коли я прийшов на викладацьку роботу в Борзнянський сільськогосподарський технікум.

Викладаючи предмет “Хвороби і шкідники бджіл”, глибоко пізнав бджолу і настільки захопився бджільництвом, що не уявляю себе без пасіки, без спостережень

за бджолами, без відвідання пасіки, щоб поринути в аромат і дзвін, який створюють в гарні сонячні дні невтомні істоти.

Пасіка для мене, особливо в наш час економічних негараздів та неблагополучної екологічної ситуації, є тим куточком, де можна дійсно відпочити душею і тілом, одержати заряд енергії для клопіткої і складної педагогічної діяльності, для повсякденних турбот.

ЗАГАДКОВА АНОМАЛІЯ

Іполит БРИКУЛЕЦЬ
Хмельницька обл.

Пасічникую більш як 30 років, а з таким зустрівся вперше.

Якось у середині жовтня завітав до мене приятель із сусіднього села Тернавки Анатолій Ковальчук, але не в гості, а з єдиним запитанням, на яке я, як досвідчений пасічник, повинен був відповісти: “Чому втекли з двох вуликів бджоли, залишивши в гнізді достатню для зимівлі кількість меду?” Моя відповідь його не задовольнила, бо вулики, в яких тримав бджіл, – щільні, добротні, мишей не було, неприємних запахів не виявив, нападу теж, бо всі кормові запаси були недоторкані. А бджоли з вулика втекли, полишивши гніздо в повному порядку: жодної мертвої бджоли, дно чисте, без крихти воску, сміття.

Так і не одержавши від мене відповіді, яка б його влаштувала, гість поїхав додому, а я взявся до обробки бджолосімей від кліща біпіном і, на своє здивування (до розпачу, яким пройнята стаття Степана Оласюка “Чому масово відходять бджоли?” в “УП” №11 за 2002 р., ще не дійшло), виявив і на своїй пасіці (в мене 45 бджолосімей) три вулики без бджіл, вщерть заповнені кормами (це були найпродуктивніші бджолосім’ї). Зустрівшись з пасічниками-односельцями Арсеном Гловацьким, Романом Пасічником, Петром Левчуком та іншими, почув те саме: найпродуктивніші бджолосім’ї десь зникли, а невеликі слабші залишилися.

Як тут не задуматися: чому, може, вперше за ціле століття, а можливо,

взагалі вперше в історії бджільництва виникла така аномалія? Бо ні в працях видатних вчених-бджолярів від Прокоповича і Бутлерова до Нестерводського і Таранова, ні у відомих підручниках з бджільництва про таке явище не сказано ані слова.

Мимоволі думаєш, що тут нерозгадана загадка, вплив на бджіл якихось геофізичних факторів, можливо, темних космічних сил. Бо хіба не вони, ці темні сили, спровокували 70 років тому збурення в суспільному житті нації, коли син ішов проти батька, коли влада виховувала серед молоді легіони Павликів Морозових, коли на багатющих українських землях загинуло від голоду мільйони людей, може найкращих, найпрацьовитіших українських селян? Їх засилали на тотальне знищення в Сибір (аналогія з бджолами – найкращі бджолосім’ї загинули). Тут, мабуть, спрацювало фатальне число 7 (70 років).

Звичайно, це мої “фантазії”. А проте на завершення хочеться сказати словами Лесі Українки: “Співці не марте, вчені не шукайте” причини загибелі бджолосімей, та словами Панька Куліша, який кохався у бджолах, зверненими до Бога:

*По вік людський не обняти
Всього, що Ти створив єси,
Даремно розум наш крилатий
Шукає краю небеси.*

ВІСТІ З КРАЮ

ОВОЛОДІВАЮТЬ ПРОФЕСІЙНИМИ НАВИЧКАМИ

Іван ШЕЛЕНГОВИЧ

Любешів – селище міського типу на Волині. Нічим особливим не відрізняється від йому подібних, яких чимало в Україні. Але відвідали ми його не з простої цікавості. Тут, як ми дізналися, є професійно-технічне училище, в якому учні, крім інших спеціальностей, оволодівають професією пасічника-овочівника. Раніше цього не було. І лише з приходом в училище молодих педагогічних кадрів у навчальному процесі сталися певні позитивні зміни.

Розмовляю з молодим викладачем Лідією Іванівною Корець. Свого часу закінчила аграрний університет, пізніше заочно зооінженерний факультет (спеціалізація бджільництво) Львівської академії ветеринарної медицини. Спочатку в Любешові працювала майстром виробничого навчання, а з початку 1992 року – викладає в групі пасічників. Лідія Іванівна намагається, щоб учні якомога ґрунтовніше оволодівали знаннями з бджолярської справи. Тому як могла збирала пасічницький реманент, щоб належним чином обладнати навчальний клас. Сьогодні в ньому можна значно ліпше поєднувати теорію з практикою.

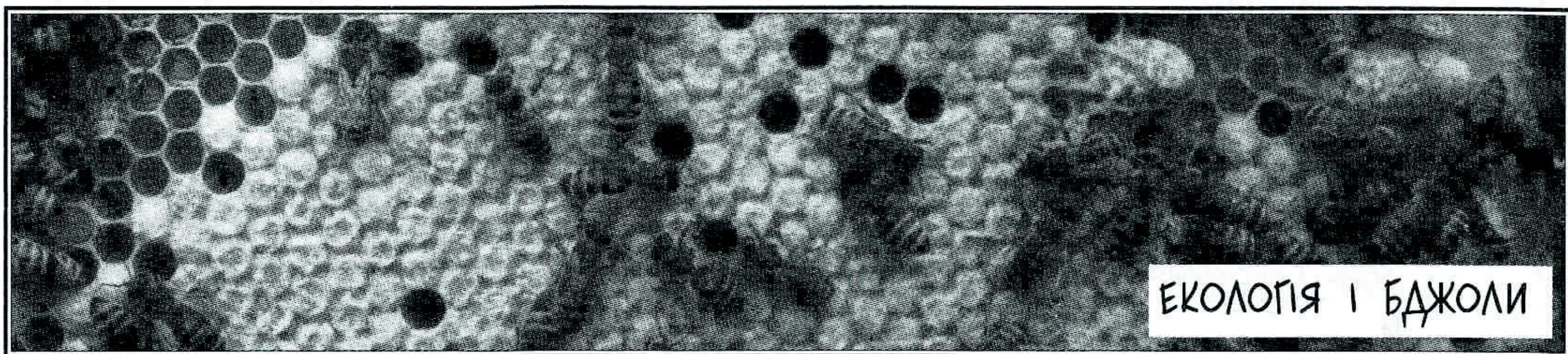
Лідія Іванівна зізнається, що не всі проблеми вирішено. Труднощі економічного характеру в країні не минають й любешівських педагогів та їхніх вихованців. Скажімо, раніше учні приїжджали здобувати спеціальну освіту і з далеких регіонів.

Тепер коло звузилося. Здебільшого навчаються ті, кому ближче до училища.

Хоч у ньому і є гуртожиток, але так чи інакше на суботу та неділю всі їдуть до батьків. Отже, далека дорога не всім доступна. Проблематичним є проходження виробничої практики учнями-бджолярами. На Волині великих пасік майже немає, а їхати в інші області також не всі можуть. Добре, коли батьки мають кілька вуликів. Тоді син чи дочка мають ліпшу змогу долучитися до практичного пасічництва.

Викладач Оксана Петрівна Павлючик теж свого часу закінчила аграрний університет. Тепер працює з учнями тієї ж групи, що й Лідія Корець, але навчає своїх вихованців овочівництву. Одна й друга мають спільні інтереси до навчального процесу: якомога цікавіше і доступніше проводити заняття. Для цього влаштовують різні конкурси професійної майстерності, випускають тематичні стінгазети, організують вікторини на зразок “Поля чудес” та КВК, виховні години, переглядають науково-пізнавальні фільми стосовно тематичних занять, які дуже подобаються учням. Дуже часто в усіх цих заходах змагаються команди “Брунька” (овочівники) і “Нектар” (пасічники). Нетрадиційні тематичні заняття дають змогу учням виявити індивідуальні здібності, зацікавити кожного самостійно розширювати свої уподобання.

...Короткі осінні дні. За вікном не вщухає холодний дощ. А тут, у класах, коридорах гамірно і метушливо. Любешівські учні пізнають премудрості, які незабаром стануть основою їхнього життя.

ПОВНИЙ МІСЯЦЬ ОБІГРІЄ, МОЛОДИК – ОСТУДИТЬ

Григорій НАВАРА
м. Дніпропетровськ

Коротко про себе. Трудове життя почав з 17 років у Києві, на Подолі, в голодному 1947 році. Пізніше був Донбас, геологічний Алтай... і нарешті Дніпропетровщина. Бджолярем став 1968 року, коли до нас приїжджав з Гадяча читати лекції І. А. Бабич. Ще й досі пам'ятаю його висловлювання з українським гумором: "Якби сім'я зимувала при 25 градусах тепла, то вона б спожила 50 кг меду".

І вже тоді помітив, що зима на Дніпропетровщині складається з 4–5 похолодань і стількох же потеплінь. З чим це може бути пов'язано? Коли ці похолодання чи потепління бувають?

Часто траплялося так, що випав сніг, але довго не лежав, бо наставало потепління. У бджільництві такі погодні умови допомагали мені спокійніше жити, бо знав, коли мені доведеться виносити вулики або чи нап'ється півень води 15 лютого (народна прикмета), чи скористаються цим потеплінням мої бджоли. А ще хочеться здогадатися, яка буде фаза Місяця при цвітінні садів, акації. Розширення гнізд, встановлення других, третіх корпусів теж вимагає надіятися на краще.

Під час потепління, наприклад, третій корпус з вощиною і сухими щільниками можна дати врозріз між першим і другим, але з похолоданням це може закінчитися трагічно для бджіл.

Передбачати погоду наперед не буває зайвим у бджільництві. Недаремно читачі нашого журналу просили дру-

кувати прогнози В. Лиса з Луцька. Особисто я вірю, що серед нас у регіонах України знайдуться й інші "прогнозисти" з практичним досвідом спостережень.

У Києві видається "Український народний календар". У ньому подається багато астрономічних знань про Божий світ, що нас оточує. Та нам потрібний Місяць – супутник матінки-Землі. Ці два небесні тіла "пов'язані" між собою невидимою силою, мають спільну точку тяжіння (барицентр), навколо якої обертаються за 29,2 доби. Внаслідок того, що Земля важча за місяць у 81,3 раза, спільна точка тяжіння (барицентр) розміщується на відстані 4670 км від центра Землі. На таку відстань Земля віддаляється від Сонця, коли настає новий місяць, і на таку ж наближається, коли настає повний місяць. Коливання Землі на своїй орбіті дорівнює 9340 км. Серед відстаней космічних 9340 км – дрібниця. Проте й 23° нахилу земної осі до площини земної орбіти теж не багато. Уявімо собі, якби такого нахилу не було. А завдяки цим 23° маємо жарке літо, холодну зиму, перехідні періоди – весну й осінь.

Коли повний місяць, Земля накопичує більше сонячного тепла і через певний час десь його віддасть. До нас це тепло принесуть атлантичні течії, південні, південно-західні вітри, якщо інші чинники цьому не завадять. За моїми спостереженнями, потепління чи похолодання в Україні приходить через 5–7 або 12 днів після "офіційної" дати, наведеної в кален-

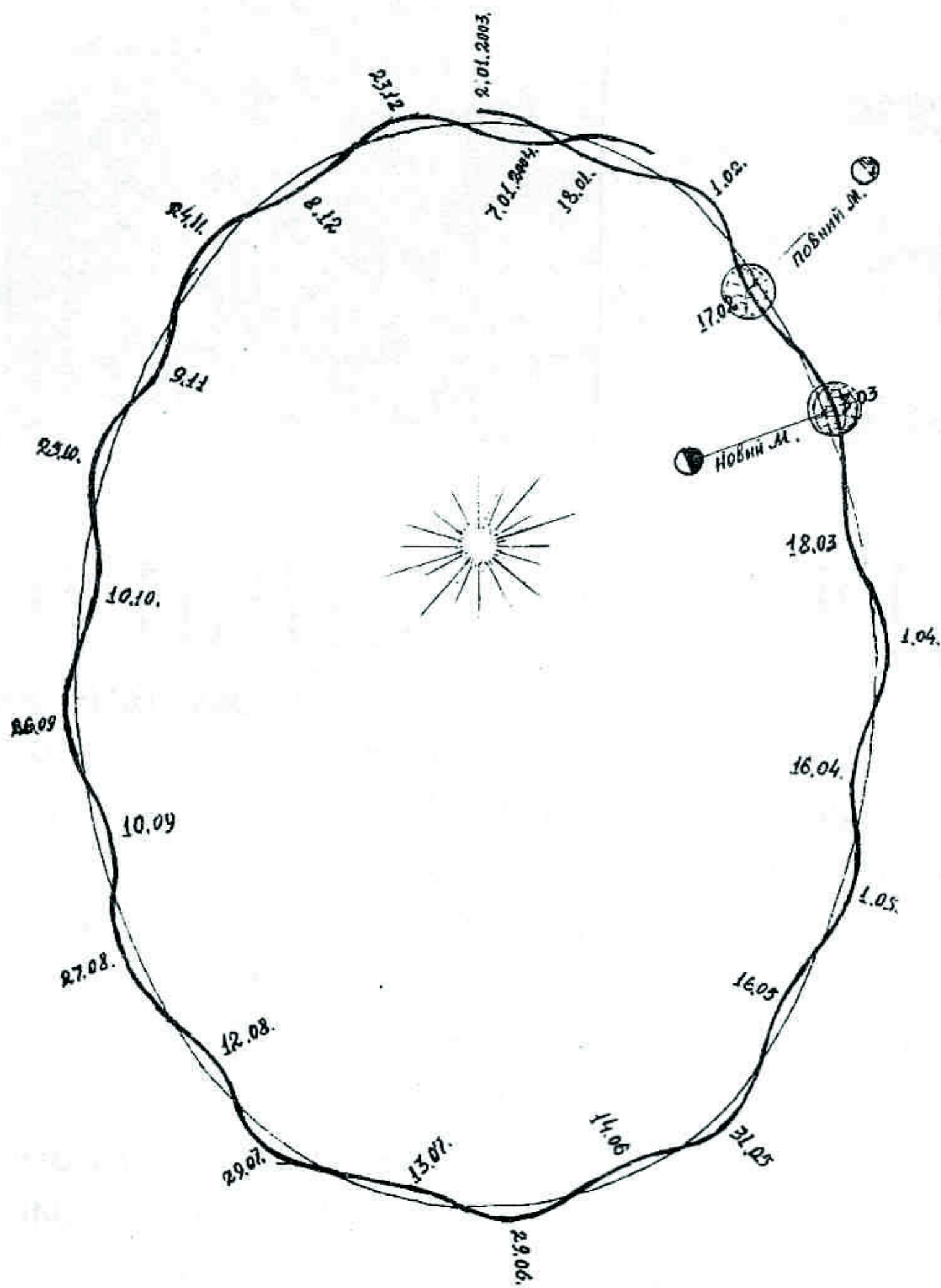

Схема орбіти Землі 2003 р. під впливом Місяця

дарі. Імовірніше, ці зміни погоди залежать від фаз Місяця, коли орбіта Землі досягає перигелію, тобто коли Земля перебуває найближче до Сонця. Орбіта Землі не є точним колом, а має форму еліпса.

Для практичного передбачення погоди у 2003 р. я намалював схему земної орбіти, щоб читачам було зрозуміліше. Достатньо виписати з календаря дати настання нового і повного місяця. Після нового місяця через 5–7 днів слід чекати **похолодання**; після повного місяця через

5–7 днів – **потепління**. Цифри 5–7 – це для Дніпропетровського регіону. У західному регіоні будуть інші, свої цифри. Новий 2003 р. починається з настанням нового місяця (2.01). За прогнозом, новорічні свята припадають на потепління (якщо інші чинники цьому не завадять). Потепління триватиме до 9 січня (2+7). Йорданські морози повинні бути, бо з 9 до 25 січня буде фаза похолодання. Наступне потепління очікується з 25 січня до 8 лютого. Обльоту бджіл у нашому регіоні не очікується. Стрітення припадає на фазу похолодання. Наступний новий місяць – 17 лютого, і його фаза потепління – з 24 лютого до 10 березня. Це і буде надійна фаза для виставлення і обльоту бджіл у 2003 р. на Дніпропетровщині.

Похолодання цього року в березні, квітні, травні, червні і т. д. припадають на середини цих місяців. А це до дощів. От якби збулося! Та в цей час уже буде літо, коли Сонце буває на 2,5 млн км далі від Землі, ніж узимку. Тобто, вплив Місяця на земну погоду є, але малопомітний. На схемі земної орбіти на 2003 р. тонка лінія означає шлях, яким рухається спільна точка тяжіння Землі і Місяця. Товста лінія означає наближення – відхилення Землі від Сонця. Дати нового і повного місяця виписані з календаря на 2003 р.

Від редакції. Цікаво б знати, наскільки справдилися прогнози п. Г. Навари. На Львівщині все відбулося в січні децю не так.

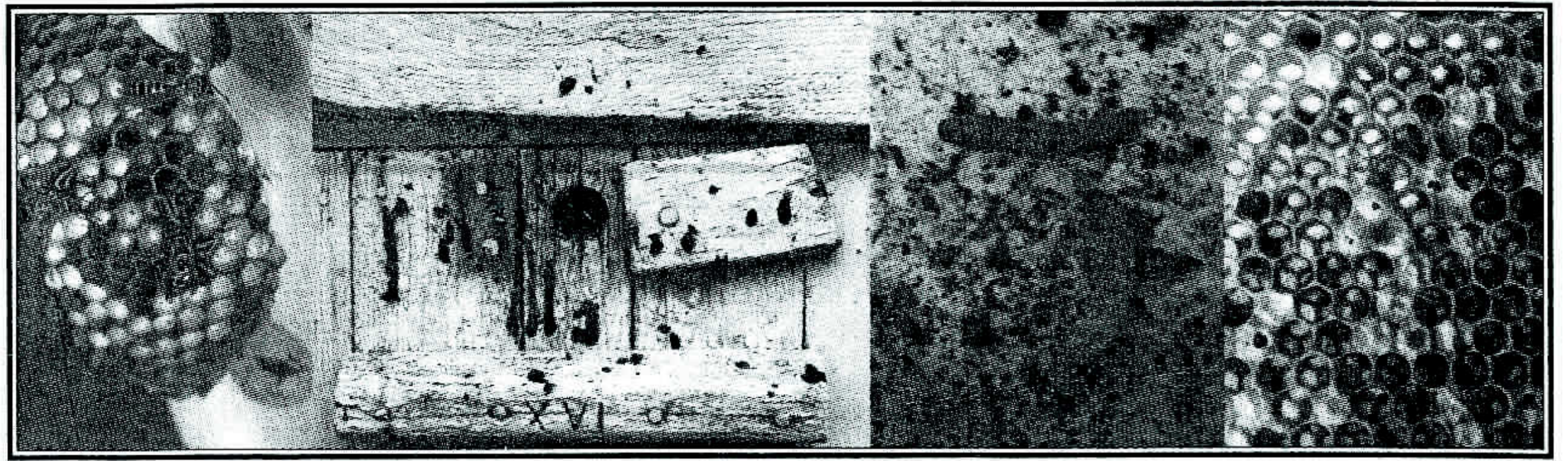
Редакція журналу “УП” вдячна правлінню ВАТ “Електронбанк” м. Львова, зокрема голові правління п. Л. Н. Загородній, за надану допомогу: два робочих столи та 3 тис. грн, за які придбано комп’ютер.

Допомога надана редакції за клопотанням лідера фракції “Наша Україна”, пасічника В. А. Ющенка.

Щиро дякуємо за турботу про життєздатність “Українського пасічника”.

Віримо, що за цю турботу і допомогу вдячні і всі читачі “УП”.

Редакція

ХВОРОБИ ТА ШКІДНИКИ

НАДІЙНИЙ ЗАХИСТ БДЖІЛ ВІД СИНИЦЬ

Прокіп ІВАНЧУК

Івано-Франківська обл.

Над цією проблемою думало і думає багато пасічників. Зокрема, добродій Хащівський із с. Городище Львівської області в "УП" №1 за 1993 р. писав: "Синиця – ворог бджіл". Добродій Музичук з Луцька пише: "Ще раз поборемось з синичками". Всі думають про боротьбу, поробившись вояками. І ніхто не подумав, що змушує синиць нападати на бджіл. А відповідь на це запитання – голод і холод. Адже влітку синиці на бджіл не нападають. Отже, вихід з положення – не воювати, а годувати пташок, і вони полишать пасіку.

Я зроду вдався любителем природи. Ідучи до школи, набирав повні кишені різного зерна, насіння і дорогою розкидав по снігу. І радісно мені було спостерігати, як пташки видзьобують кинутий мною корм. Коли я підріс і міг тримати столярний інструмент в руках, виготовляв для пташок будиночки.

Коли завів пасіку, побачив взимку на снігу мертвих бджіл і повно синиць, які літали над ними. Однієї зими спало мені на думку годувати синиць у садку. Виготовив

дві годівниці і незабаром помітив, що біля вуликів зовсім немає синиць, а всі вони літають довкола годівниць з кормом. З того часу я щозими підгодовую пташок, і синиць на пасіці не буває.

А ось яку конструкцію годівниці придумав. Беру відрізок старої дошки приблизно завдовжки 1 м. До цієї дошки посередині за шийку бляшаним хомутком, дротом або просто шпагатом прикріплюю 2-літрову банку в горизонтальному положенні. Якщо дошку поставити на землю вертикально, то шийка буде спрямована вгору – тож зручно насипати корм. Після наповнення банки кормом кладу дошку на дві підставки або просто на мерзлий сніг у горизонтальному положенні, і пташки, вільно потрапляючи в банку через шийку, поїдають корм – зернята гарбузів і кабачків, насіння соняшнику, просо, ячмінь, а найбільш ласий корм для синиць – несолене свиняче сало. Даю відварені кістки, на яких залишилося м'ясо, а сало нарізаю кубиками 1×1 см.

ВИДОВИЙ КОМПЛЕКС ВАРРОА: ІДЕНТИФІКАЦІЯ VARROA DESTRUCTOR І НОВІ СТРАТЕГІЇ КОНТРОЛЮ

Сьюзен КОБІ

Університет штату Огайо

"American Bee Journal": 2001. №3

Кліщ вароа на своєму природному господарі – східній медоносній бджолі (*Apis cerana*) – розглядається як незначний шкідник. Пасічники не звертали на нього уваги, поки він не став паразитувати на західній (європейській) медоносній бджолі

(*Apis mellifera*). Це вражаюча історія, як цей крихітний кліщ еволюціонував у такого паразита, що став основним шкідником бджіл, поширившись майже у всьому світі.

Дослідження в багатьох країнах різних популяцій кліща на східній та західній бджолі свідчать, що кліщ *Varroa jacobsoni* є насправді комплексом із двох видів зі значними генетичними варіаціями в межах кожного виду. Це відкриття непересічне, тому що пояснює причини деяких наших невдач і відкриває нові орієнтири й нові стратегії у вивченні безпечних і ефективних методів боротьби з кліщем. Дослідники Андерсон і Трумен стверджують, що наш погляд на кліща вароа має змінитися радикально.

Одне нез'ясоване питання тепер розв'язано: чому репродукція вароа стабільна на східній і дуже мінлива на європейській бджолі – його новому господарі? Вірулентність (хвороботворність), зафіксована на бджолосім'ях європейських бджіл у різних регіонах світу, порушила питання: чи є різні типи вароа? Дослідження морфології кліща почалося в 1980-х рр. Нові методики 1990-х, техніка дослідження послідовності ДНК дали змогу дослідникам висвітлити це питання більш ґрунтовно.

Результат, як ми тепер знаємо, – *Varroa jacobsoni* перейменовано й перекласифіковано. Цей кліщ паразитує тільки на східній бджолі. Другий вид, який попередньо назвали *Varroa destructor*, є саме тим, з яким ми добре обізнані і який заражає західну бджолу і розмножується на ній. Отже, є два різних види кліщів, які паразитують на двох різних видах медоносних бджіл і репродуктивно ізольовані.

Генетична строкатість кліща. Що дивовижно, так це те, що в межах цих двох видів кліща ідентифіковано понад 18 генетично різних ліній (рас) й ще більше їх відкривається. Три нових типи на *A. cerana* на Філіппінах і кілька різновидів в Індії досліджуються. Ці різні типи кліщів назвали "гаплотипами". Кожний гаплотип має інакшу послідовність мітохондріальної ДНК (дизоксирибонуклеїнова кислота). Мітохондріальна ДНК успадковується по материнській лінії (від матері, але не від батька) і використовується як генетичний маркер, щоб вказати походження і еволюцію. Гаплотип є частковою комбінацією алелей на певній ділянці хромосоми. У дійсності це мініатюрний генотип.

Вид *Varroa jacobsoni* складається із 9 гаплотипів, поширених у Малайзії та Індонезії, зокрема на Яві. Вони також різні за зовнішнім виглядом, менші за розмірами і більш сферичні за формою, ніж кліщі, якими заражена європейська медоносна бджола.

Новоіменований вид *Varroa destructor* містить 6 гаплотипів із материкової Азії. Кліщі, зібрані в 32 країнах світу, як паразити медоносної бджоли належать тільки до 2 гаплотипів *Varroa destructor*. Із них тільки один може змінювати господаря (паразитувати і на *A. cerana*, і на *A. mellifera*. – М. Г.). Його названо корейським чи російським гаплотипом, а інший – японським чи таїландським. Корейсько-російський тип знайдено тепер (на *A. mellifera*) в Азії, на Середньому Сході, в Європі, Північній і Південній Америці, Південній Африці. Японсько-таїландський тип знайдено в Японії, Таїланді, Північній і Південній Америці.

Сьогодні корейсько-російський гаплотип – найпоширеніший кліщ, який найшвидше розповсюджується. Він також і найбільш руйнівний і вже розвинув резистентність до кількох хімічних препаратів. Його пристосовуваність вражаюча. Тепер він більш пристосований до паразитування на *A. mellifera*, і, що дивно, цей кліщ не може більше заражати чи розмножуватися на своєму природному господареві *A. cerana* на о. Ява.

Поведінкова різноманітність кліща. Чому кліщ, незначний шкідник на східній бджолі, дуже серйозний на західній? Східна медоносна бджола має ефективні захисні механізми, щоб обмежити розмноження і діяльність кліща. Менше кліщів розмножується, і їхнє потомство має вищий відсоток смертності. Основним фактором є те, що кліщ може розмножуватися тільки на трутневому розпліді східної бджоли. Сезонна поява трутнів є, крім того, дуже обмеженою. Коли зараження і трапляється, додаткові фактори обмежують рівень закліщеності. Кліщі часто падають і вмирають поза чарунками. Трутневий розплід східної бджоли має

товсті кришечки чарунок, і коли ослаблюється кліщами, трутні не можуть вийти. Робочі бджоли не відкривають такі заражені чарунки, вони розпізнають зараження і зазвичай запечатують невеликий отвір, характерний для трутневого розплоду в цього виду бджіл. Як результат, вміст чарунки запечатується, і кліщі гинуть.

Добре розвинена гігієнічна і самоочищувальна поведінка східних бджіл також зменшує рівень закліщеності. Ці та інші фактори сприяли встановленню рівноваги в ланці господар–паразит. Східна бджола має тривалу еволюційну історію і розвинула природну стійкість до кліща, вперше описаного на о. Ява в 1904 р. На його новому господарі, після завезення європейських бджіл в Азію приблизно 30 років тому, кліщ почав розмножуватися і на трутневому, і на бджолиному розплоді з руйнівними наслідками.

На західній бджолі вплив зараження кліщем варіює в різних регіонах. В Європі, Азії і Північній Америці бджолосім'ї не виживають без лікування. У тропіках і субтропічних регіонах, де живе африканська бджола (*A. mellifera scutellata*), зараження кліщем незначне. Бджіл не лікують у Бразилії, Парагваї та Північному Уругваї. Завезений у Парагвай 1970 року з Японії, кліщ *Varroa* поширився по всій Південній Америці. Зараження було спочатку високим, але зазвичай не призводило до загибелі бджолосімей, і в межах кількох років рівень закліщеності впав до незначного.

Характерні риси африканських бджіл дали їм змогу швидко адаптуватися до кліща. Їхня висока репродуктивність, висока частота роїння і звичка до міграції є суттєвою перевагою. Агресивно-гігієнічна і самоочищувальна поведінка та нетерпимість до шкідників зменшують рівень закліщеності африканської бджоли. У них короткий період розвитку розплоду, що також обмежує зараження. Виявлено, що розплід африканських бджіл менш привабливий для кліща *Varroa*, ніж розплід європейських бджіл.

Де Жонг і Суареш повідомили, що сім'ї італійських бджіл також процвітають у Бразилії без лікування від кліща. Це означає, що й інші фактори можуть сприяти підтримці популяції кліщів на низькому рівні в тропіках.

Клімат також має вплив. Виявлено, що висока вологість і висока температура розплідної частини гнізда зменшують швидкість розмноження кліща. Іншим сприятливим фактором може бути лінія кліща, виявлена в цьому регіоні. Менш шкідливий японо-таїландський гаплотип недавно виявлено тільки в Бразилії.

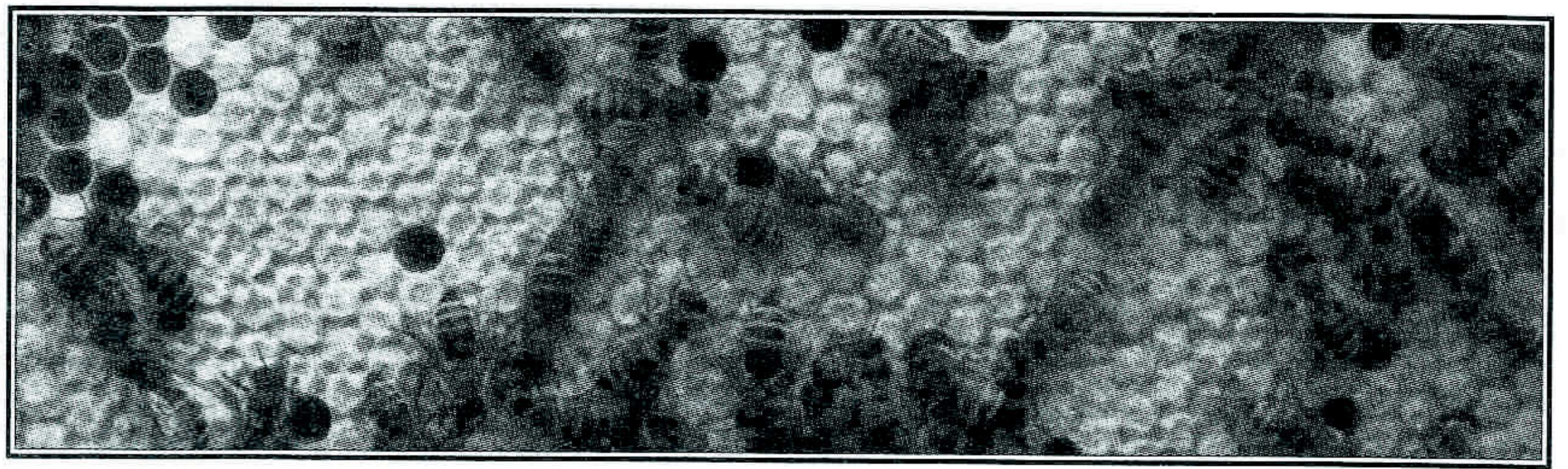
Різні швидкості репродукції і безплідності кліща на бджолах у різних географічних зонах розглядаються як основний фактор резистентності бджіл до кліща. Докази свідчать, що резистентність залежить від різних типів кліщів *Varroa* на різних типах бджіл. Кліщі – дуже спеціалізовані паразити і залежать від хімічних сигналів, які продукуються їхніми господарями. Унікальний хімічний сигнал, продукований певним типом бджіл, впливає на специфічний тип кліща. Генетична різноманітність кліщів та бджіл і те, як ці специфічні сигнали впливають на них, можуть пояснити різну репродуктивну швидкість кліщів, яку ми спостерігаємо. Ці хімічні сигнали називаються “кайромонами” (*kairomones*), продукуються дорослими бджолами і розплодом, вмикаючи специфічні поведінкові акти і стимулюючи деяких кліщів до розмноження та стримуючи інших. Спостереження виявили, що деякі кліщі не входять у чарунки з розплодом, деякі входять, але не розмножуються, деякі не спаровуються або є стерильні.

Ці й інші фактори сприяють пригніченню росту популяції кліща. Після того як яйця відкладені в чарунку, частина потомства гине чи не дозріває. Відомо також, що кліщі потрапляють між стінкою чарунки і коконом, що викликає голод і смерть. Частоти цих подій варіюють рівні резистентності.

Кліщі також можуть виробляти кайромони, які розпізнаються бджолами. Це може ідентифікувати кліщів як шкідників і пояснює, чому деякі бджоли більш активно видаляють кліщів із розплідного гнізда, тоді як інші не роблять цього. Варіації в цих хімічних сигналах, що виробляються різними типами бджіл і кліщів, здається і є основним компонентом, який контролює толерантність і вразливість кліщів.

(Далі буде)

Переклав **Микола ГОРНІЧ**

ЛЮДИНА ТА ЇЇ СПРАВА

ВІТАЄМО З ЮВІЛЕЄМ

Василя Григоровича Рідкого, пасічника з Черкащини, палкого прихильника журналу “Український пасічник”, вченого зоотехніка, якому виповнилося 50 років.

Бажаємо Василю Григоровичу міцного здоров'я, багатого ужитку від бджіл, усіх гараздів у повсякденному житті.

Щиро зичимо найкращих побажань, щастя і здоров'я пасічнику, шанувальнику журналів “Український пасічник” та “Сад, город, пасіка” Михайлу Олексійовичу Луговому з Івано-Франківщини, якому зозуля накувала повних 70 років. Хай Ваші бджілки приносять Вам багато медового пожитку, а друзі і рідні – наснагу до праці.

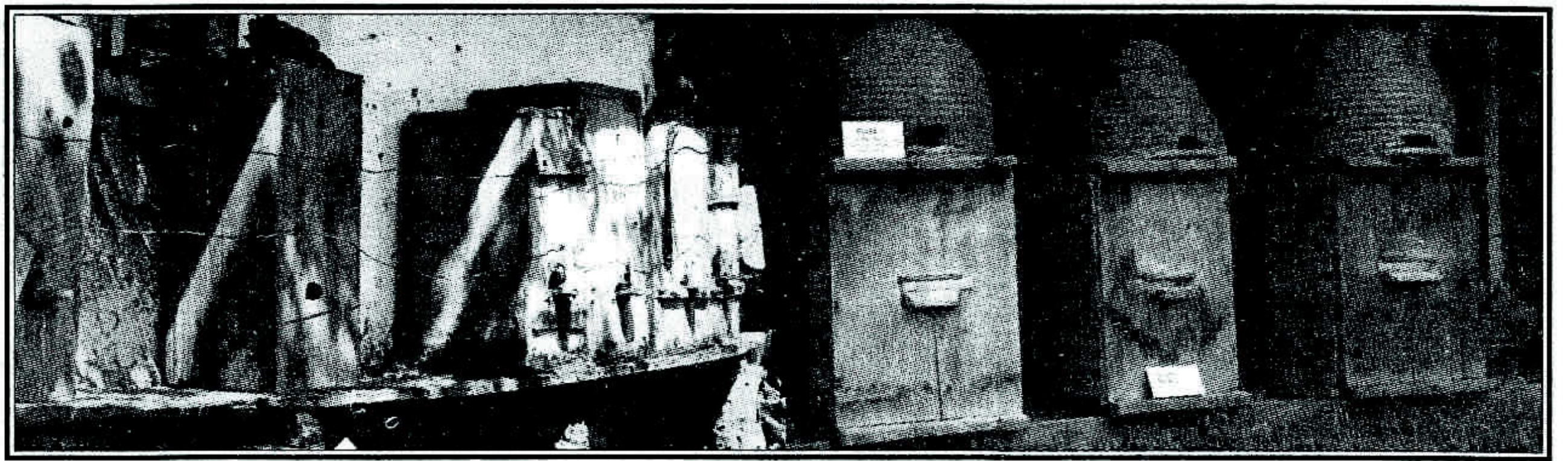
ПАМ'ЯТІ ТОВАРИЩА

На 70 році пішов з життя Василь Михайлович Тимчишин, відомий майстер вощинного цеху ВАТ “Львів-бджолосервіс”, де працював з 1953 р. Адміністрація підприємства, друзі та колеги по роботі сумують і висловлюють глибоке співчуття родині покійного.

Колектив редакції “УП” також сумує з приводу смерті Василя Михайловича і висловлює співчуття його рідним, близьким та друзям.

*Колектив ВАТ “Львівбджолосервіс”,
редакція “УП” і Спілка пасічників Львівщини.*

ЗІ СПАДЩИНИ

ВУЛИК ЛЕВИЦЬКОГО ТА ЯК У НЬОМУ ПАСІЧНИКУВАТИ

Хотілося б детальніше дізнатися про вулик Левицького. На малюнках видно, що вулик складається з двох відділень, навіть з окремими дахами. Що це за відділення? Який між ними зв'язок і як практично використовується чи використовувався цей вулик?

Юрій ПЕТРЕНКО
Чернігівська обл.

Знаменитий польський пасічник Казимир Левицький створив вулик власної конструкції в 1870 р., якого названо його іменем, або варшавським. Це вулик-лежак без надставок, виготовлений на 15–22 рамки розміром 240×432 мм з зімкненими верхніми планками.

Левицький був прихильником зимівлі бджіл надворі, тому його вулик розділено на дві частини: передню, з подвійними утепленими стінками, та задню, одностінну, яка використовується влітку як магазин для меду. Підрамковий простір у 10 см передбачав розміщення в ньому коритця-годовниці. Вулик виготовлявся на теплий занос з нижнім і верхнім льотками у передній (утепленій) стінці. Нижній льоток обладнано великою прилітною дошкою, яка на зиму піднімалася, прикриваючи верхній льоток від прямого сонячного проміння. Нижній льоток відкривали тільки влітку.

У задній неутепленій частині вулика є запасний льоток і дверцята в задній стінці, через які можна підгодовувати бджіл, спостерігати за їхньою роботою і видаляти сміття. До комплекту входить роздільна решітка, яка поділяє вулик на дві частини і має дощечку, що перетво-

рює її в глуху перегородку, та заставна дошка зі склом. У верхній частині заставної дошки влаштовано вентиляційний отвір, що закривається, а внизу на завісах прикріплено дощечку, завдяки якій з-під рамок можна витягнути коритце і почистити дно, не виймаючи заставної дошки.

Вулик має стаціонарні ніжки, які дають змогу працювати не нахилиючись, та дашок з двох половин. Задня, яка накриває задню частину вулика, відсувається назад, а передня відкривається на завісах і захищає пасічника від бджіл, які прилітають до льотка.

Описаний вулик досить дорогий, тому Левицький запропонував інший – дешевший, так званий селянський. Це ящик, збитий з дощок завтовшки 25 мм (з дверцятами у задній стінці) і утеплений ззовні соломою, прибитою планками. Дашок у цьому вулику – один суцільний, накритий дошками або соломою.

Завдяки простоті догляду бджіл, добрій зимівлі та бурхливому весняному розвитку вулик Левицького набув значного поширення у Польщі та в Західній Україні. Вулики Левицького з незначними змінами (льотки на холодний занос та стельові

дошки замість зімкнених верхніх планок рамок) можна зустріти на любительських пасіках там ще й сьогодні.

Як же рекомендував доглядати бджіл у своїх вуликах сам Левицький? Про це він детально розповів у своїй книзі "Бджільництво", перше з п'яти видань якої вийшло в 1882 р. і було двічі видано російською мовою (1888, 1910).

На початку березня в перший теплий день відкривають нижній льоток. Потім, відкривши дверцята, витягують коритце з накопиченим там за зиму сміттям і через скло в заставній дошці або прутиком через вентиляційний отвір у ній перевіряють наявність корму. Неблагополучним сім'ям допомагають якнайшвидше. Відкривати й детально оглядати вулик ще холодно. Верхню і бічну подушки залишають на своїх місцях.

З настанням тепла (наприклад, під час цвітіння агрусу) скорочують гнізда слабких сімей, передаючи зайві щільники від них сильним сім'ям. У цей час проводять першу ревізію: детально оглядають рамки, перевіряють роботу маток, видаляють запіліснявілі щільники, виправляють безматочні сім'ї і поповнюють запаси корму там, де його мало.

Приблизно в середині травня слабким сім'ям повертають ті рамки, які забрали від них під час скорочення гнізд. Ці рамки в сильних сім'ях уже заповнені розплодом. Унаслідок цього сім'ї на пасіці вирівнюються. У цей час бджоли починають виділяти віск, тому їх забезпечують місцем для будівництва щільників. У вулик ставлять роздільну решітку, якою відокремлюють 6 гніздових рамок, розміщених біля льотка. За роздільною решіткою ставлять 2–3 рамки з початками щільників або вощиною. Тепер забирають бічну подушку і спостерігають за відбудовою щільників через скло у заставній дошці. Якщо немає пожитку, бджіл підгодовують через 2 дні невеликою кількістю сиропу, наливаючи його в коритце.

Щоб запобігти роїнню і зберегти робочу енергію бджіл, наприкінці травня пе-

реформують гнізда. Біля льотка залишають першу рамку без матки, за нею ставлять рамки, які були за роздільною решіткою, додають ще кілька рамок з сухими щільниками або вощиною, за ними ставлять роздільну решітку і решту рамок з маткою і розплодом та заставну дошку. Після такої перестановки бджоли змушені будувати щільники та впорядковувати гніздо, а не готуватися до роїння. Якщо пасічнику треба збільшити пасіку, то матці дають кілька рамок з вощиною.

Подальша робота з бджолами залежить від того, що потрібно пасічнику: мед чи збільшення пасіки. Щоб одержати мед, Левицький вважав за необхідне обмежити яйцекладку матки. Якщо цього не зробити, то багато бджіл буде тоді, коли закінчиться пожиток. Ці бджоли, які з'їли в стадії личинок чимало меду, для зимівлі надто старі. Левицький не забирав маток з вуликів на період головного медозбору, а залишав їх на відокремлених решіткою 2–3 рамках зі свіжовідбудованими щільниками, де матки могли відкласти яйця в міру відбудови щільників. Для цього матку, де б вона не була, спочатку відгороджують роздільною решіткою у задній частині вулика на двох крайніх гніздових рамках і одній рамці з початками щільників. Сюди ж струшують бджіл з решти трьох гніздових рамок (якщо матка була до цього у задній частині вулика) і переставляють їх на другий бік від роздільної решітки. Через кілька днів дві гніздові рамки також переставляють за роздільну решітку, а замість них дають дві рамки з початками щільників. За часів Левицького вощина була дорогим задоволенням, тому у верхній частині рамки закріплювали невеликий шматок щільника, а далі бджоли самі його будували. Згаданий спосіб давав змогу, не використовуючи вощини, відбудувати щільники з бджолиними чарунками. Відокремлені від матки роздільною решіткою рамки, які до цього були гніздовими, в міру виходу розплоду будуть заповнюватися медом, який бджоли люблять складати

ближче до розплоду. Цих рамок не відкачують, а залишають на зиму. Рамки ж, які стоять перед ними (ближче до льотка), в міру заповнення медом відкачують.

Якщо ж хочуть збільшити пасіку, то за 8–10 днів до штучного роїння (створення нових сімей) з кількох ліпших сімей забирають маток, змушуючи їх закласти рятункові (свищові) маточники. Через тиждень починають створювати нові сім'ї, використовуючи методи, за яких не треба переставляти вулик.

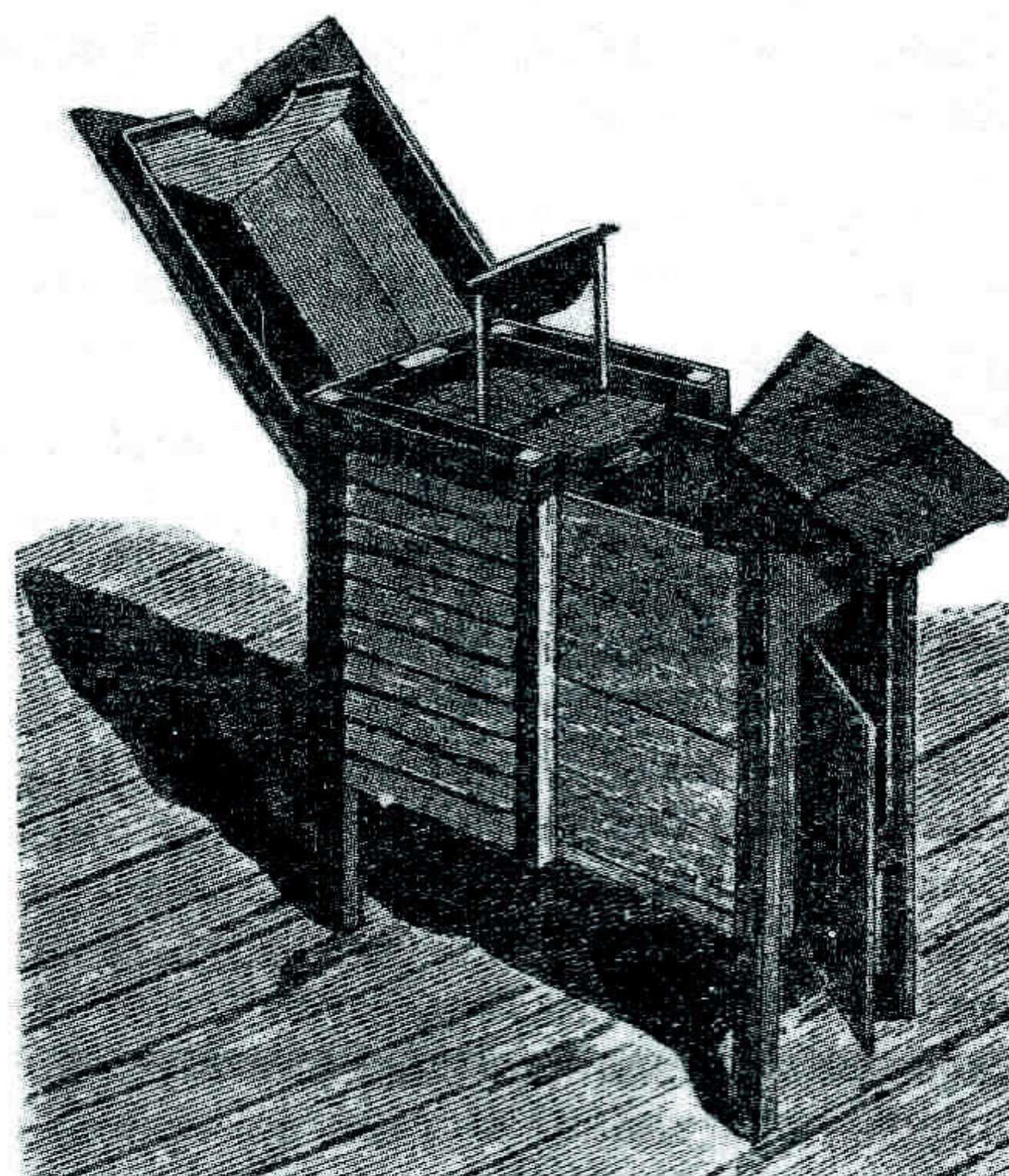
Наприклад, з двох сильних сімей, у які завчасно поставили кілька рамок з вощиною для яйцекладки маток, забирають по 2 рамки з закритим розплодом разом з бджолами і ставлять їх у переносний ящик. Сюди ж дають у клітці матку з одної зі згаданих сімей, а з другої знімають бджіл з кількох рамок. Новостворену сім'ю переносять у новий вулик. Спереду біля льотка і позаду рамок з розплодом ставлять по рамці з сухими щільниками і роздільну решітку, за яку дають 1–2 рамки з початками щільників. Наступного дня матку випускають з клітки, а в сім'ю, з якої забрали матку, дають маточник.

Якщо немає запасних щільників, то кілька сімей цілком струшують у свої ж вулики на рамки з початками щільників, а їхні гніздові рамки тимчасово роздають в інші вулики. Через кілька днів ці рамки, вкриті вже молодими бджолами, можна буде використати для створення нових сімей за описаним вище способом.

Левицький також рекомендував робити сім'ї-сипчаки, струшуючи молодих бджіл з кількох сильних сімей.

У тих вуликах, де треба замінити маток, відкривають бічний льоток, а за 10 днів до закінчення взятку роздільну решітку закривають глухою дошкою. У передню частину вулика дають щільник з розплодом для виведення матки (спеціально виведенням маток у ті часи ніхто не займався). Коли молода матка почне відкладати яйця, стару забирають, а гнізда об'єднують. Можна вивести молоду матку біля бічного льотка, пустивши

стару в передню частину вулика. Але після початку яйцекладки молодю маткою стару доведеться знайти і забрати, а гніздо об'єднати.

До часу виходу молодої матки головний взяток закінчиться, а сім'ї досить ослабнуть, спрацювавшись на медозборі, тому бджоли не будуть роїтися, навіть якщо не вирізати зайві маточники.

До зими бджіл починали готувати на початку серпня. З вулика забирають роздільну решітку і рамки, які доставляли протягом літа в передню частину вулика. Після цього присувають до льотка торішні гніздові рамки, перевіряючи в них розміщення корму. Тимчасово ззаду залишають ті рамки, на яких матка відклала яйця за роздільною решіткою, ставлять заставну дошку. Через 21 день їх забирають і ставлять бічну подушку. У тих вуликах, де замінювали маток, гнізда складають так само, але перед цим забирають старих маток.

Якщо торішні щільники не придатні для зимівлі, їх замінюють новими, а якщо цілком заповнені медом, то нижню частину їх розпечатують, а в гніздо ставлять кілька рамок з сухими щільниками. Бджоли перенесуть розпечатаний мед у верхню частину цих щільників, утворивши внизу медових щільників ложе для зимового клубу. З настанням холодів прилітну дошку піднімають так, щоб вона затінила верхній льоток, який тільки один залишається відкритим на зиму.

Підготував **Олег КОЦЮМБАС**

ЛЬВІВСЬКИЙ ЧАСОПИС ПРО ВІНАХІД П. І. ПРОКОПОВИЧА

Уляна МОВНА, канд. іст. наук
м. Львів

Винахід у 1814 р. розбірного рамкового вулика талановитим українським пасічником П. Прокоповичем став поворотною віхою на шляху розвитку бджільництва. Проте справа популяризації його дітища просувалася занадто повільно. Так, у Львові перша звітка про нього з'явилася аж через 30 років – лише 1844 року часопис економічно-господарського спрямування “Tygodnik Rolniczy i Przemyslowy” видрукував статтю “Про вулик, винайдений П. І. Прокоповичем”, у якій наводився докладний опис його конструкції й давалася оцінка зробленому винаходу.

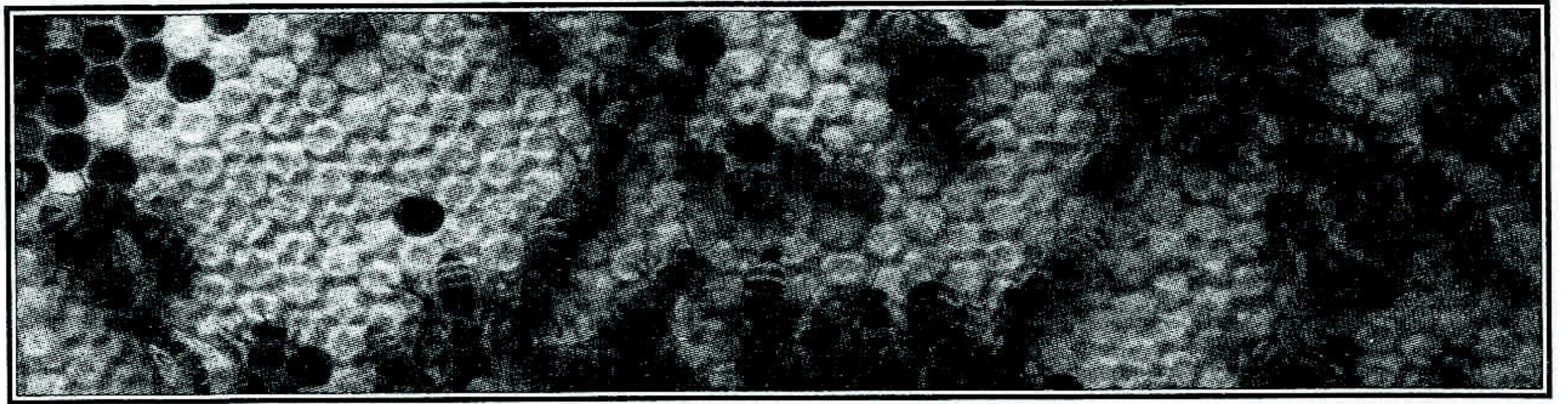
Вулик мав вигляд скриньки, збитої з ялинових дощок і встановленої на підставці. Його передня стінка закривалася за допомогою трьох однакових втулок, що заходили в пази, зроблені з боків, і опиралися на дві поперечки, що виймалися. На висоті поперечок всередині до боків прибито менші планки, на яких лежали полиці-решітки з отвором посередині, що закривався засувкою. Ці решітки поділяли внутрішній простір вулика на три рівновеликі камери. Кожна з них мала окремі льоток збоку, що закривався засувкою. Спереду до кожної камери прироблено по дві тонкі рухомі планочки, щоб не дозволити бджолам будувати щільники на втулках. Рамки виготовлено з тонких дощок, вирізаних спереду і ззаду, довжина яких дорівнювала глибині вулика, висота – половині його глибини, а товщина – 1,5 цалю (1 цаль = 2,5 см). Нижній виріз слугував бджолам входом до рамок через решітку, на якій розміщувалися рамки горішньої камери одна поруч іншої, як книжки. Крізь передні отвори пасічник міг заглянути поміж рамки і вийняти заповнені медом.

Отож, істотною перевагою вулика Прокоповича було надання пасічнику мож-

ливості оглядати гніздо і активно втручатися в життя бджолосім'ї. Матка відгороджувалася від місця складання меду решіткою, крізь яку проходили лише робочі бджоли. Винахід розбірного вулика заклав підвалину раціональному рамковому пасічництву, оскільки припиняв закурювання комах, сприяв регуляції сили сімей завдяки підсаджуванню маток. Ось як часопис оцінив значення цього винаходу: “Чимало пасічників ставило у своїх вуликах різні пристосування, щоб отримати чистий мед. Але нікому на спало на гадку, що можна одержувати мед однорідних властивостей, зібраний з певної рослини, зовсім чистий. Задум цей належить винятково Прокоповичу”.

Механізм застосування винаходу виглядав таким чином. Вибравши восени мед з горішньої камери, її відділяли від решти щільників, що залишилися внизу, решіткою та полицею. У такому вигляді вулик ховали на зимівлю. Наступного року під час цвітіння певної рослини полицю знімали, на решітці розміщували рамки, приліпивши до верху кожної з них по шматку щільника, щоб показати бджолам напрямок подальшої роботи. Комахи, маючи вгорі вільне місце, починали працювати й заповнювати рамки медом.

Організована П. Прокоповичем у с. Пальчиках Конотопського повіту на Чернігівщині пасіка за кількістю бджолосім'ей (2800) і постановкою раціонального бджільництва була зразковим пасічницьким господарством того часу. У 1828 р. досвідчений бджоляр відкрив школу, в якій викладав 2-річний курс. Щороку тут навчалася щонайменше 80 учнів за дуже помірну плату. Для збільшення медозбору Прокопович поблизу пасіки вирощував цінний медодай – синяк звичайний (*Echium vulgare* L.) та велику кількість гречки.

АПІФІТОТЕРАПІЯ

ЧИ ЗАСТРАХОВАНІ МИ ВІД ПРОСТУДИ?

Осінньо-зимові, ранньовесняні місяці часто завдають нам клопоту різними простудними захворюваннями, зумовленими частими й різкими змінами погоди. Особливо у ці пори року дошкуляє грип.

А він, як відомо, – хвороба небезпечна, і не можна нею легковажити. Нерідко це призводить до тяжких наслідків. Потрібно це захворювання лікувати в ліжку, в добре провітрюваному приміщенні, не захараченому комп'ютером, телевізором чи іншими технічними пристроями, які негативно впливають на стан здоров'я хворого.

Ліжко повинно стояти в напрямку північ–південь, не на водному шляху чи перехресті водних жил (це може підвищити радіоактивність). На віконних полицях повинні стояти горщикові квіти: герань, алое, папороть тощо, які поглинають шкідливі виділення з фарбованих стін, меблів і поліпшують іоносферу повітря. А щоб забезпечити достатню кількість потрібних вітамінів та мікро- і макроелементів для виздоровлення хворого у харчуванні потрібні легкоперетравні страви та велика кількість фіточаїв з додаванням замість цукру меду.

Проти вірусу грипу найефективнішим засобом є спиртова настоянка зі свіжих квітів коров'яку. Чисті квіти коров'яку кладуть у пляшку з широкою шийкою, заливають 95%-м спиртом і настоюють 3–4 тижні. Пізніше цю настоянку проціджують через полотно і переливають у пляшки та вживають під час хвороби по 15–20 крапель (дітям рекомендується 5–10 крапель – залежно від віку), запиваючи теплою, відстояною 3–4 дні водою. Можна використовувати сироп з коров'яку (є в аптеках).

Якщо температура невисока, в межах 38–39°C, не можна її знижувати

– організм сам бореться з нею. Щоб вона не підвищувалася за 38–39°C, потрібно споживати середньодіючі протитемпературні засоби, наприклад, відвар або настій з кори верби, квітів чорної бузини (сушених), змішаний з медом у співвідношенні 1:1, – по 1–2 ложечки кілька разів на день. Добре регулярно пити теплий чай з квітів липи, алтеї лікарської чи з малиновим соком.

При дуже високій температурі бажано застосовувати холодні компреси, щоб запобігти запаленню мозку. Можна ставити і банки. Позитивні результати дає полоскання горла вранці та ввечері настоями з тмину, квітів ромашки, звіробою, розчином азолану, септосану, настоєм чи соком звіробою або розчином солі з мікроелементами. Сила відпірності організму хворобі зміцнюється і завдяки споживанню теплої чаю з пелюстків троянди, рокитника, медово-алойного сиропу.

При високому тиску добре пити соки малосолоджені або тільки з медом і плодами чорної смородини, з плодами дикої чорної бузини, які багаті на вітаміни, особливо С регулюють і знижують тиск, зменшують вміст холестерину в організмі. Часник також знижує тиск і запобігає проникненню бактерій і вірусів в організм людини.

Одне слово, зелень, овочі та фрукти повинні завжди бути в харчовому раціоні людини.

При захворюванні горла добре вживати (смоктати) таблетки з прополісу, препарати з женьшеню, алое, маточного молочка тощо. “Треба пам'ятати, що споживання фруктів, овочів і продуктів бджільництва позитивно впливає на здоров'я людини”, – констатує польський фармацевт Гонората Салковська.

Переклав з польської *І. ШЕЛЕНГОВИЧ*

Закуповує: мед бджолиний, мед щільниковий, прополіс, пилок квітковий та пергу в щільниках.

Формуємо партії в регіонах та вивозимо власним транспортом.

Господарство реалізує:

БІФІД – білковий корм для бджіл. Використовується для інтенсивного *весняного розвитку* бджолосімей.

БІФІД – Н – білковий корм для бджіл з високим терапевтичним ефектом. Використовується для лікування та стійкого профілактичного захисту бджіл від нозематозу.

БІФІД + – білковий корм для бджіл з високим терапевтичним ефектом. Використовується для лікування та стійкого профілактичного захисту бджіл від аскосферозу, європейського та американського гнильців.

Застосовують цілорічно, що дає змогу досягти збільшення кількості розплоду, стійкого до захворювань.

Лікування: 3–4 рази по 500 г на бджолосім'ю з інтервалом 5 днів.

Профілактика: 1–2 рази по 500 г на бджолосім'ю з інтервалом 5 днів.

Фасування: поліетиленові пакети по 500 г.

Усі препарати містять повний комплекс необхідних амінокислот, мікро-і макроелементів, білків та вуглеводів, які легко засвоюються організмом бджоли, що гарантує високий рівень розвитку бджолосімей.

Вирощує та реалізує насіння медодайних рослин:

синяку звичайного, буркуну жовтого лікарського, фацелії пижмолистої.

Запрошує на постійну роботу досвідчених пасічників та помічників пасічників.

Довідки телефоном

у м. Кіровограді: (0522) 54–10–59

ПРАКТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПАСІЧНИКАМ

Агропромислова фірма "Кримбджолопродукт – XXI століття" надсилає поштою і реалізує на місці:

– плідні матки карпатської й української степової порід бджіл згідно з Планом породного районування (травень–серпень);

– щільникові і безщільникові пакети – самовивіз (травень–липень);

– засоби профілактики і лікування бджіл, стимулятори.

Постійно купуємо мед і віск.

Запрошуємо на конкурсній основі для роботи на племінних пасіках зоотехніка-селекціонера, пасічників. Спеціальна освіта обов'язкова. Є можливість навчатися і займатися науковою роботою. Пасіки розташовані у гірській місцевості Бахчисарайського району Криму.

Просп. Леніна, 52, м. Євпаторія, АР Крим 97404

Тел. (06569) 2-55-31, 6-03-73, 2-55-31

До 10 травня продам 50 бджолосімей і сформую 40 пакетів (4–6 рамок – за бажанням замовника). Бджоли карпатські.

В'ячеслав Іванович Зубенко, с. Котовка, Новомиргородський р-н, Кіровоградська обл. 26033

Пропоную чистопородні карпатські бджоломатки у червні-серпні та бджолопакети з 20 квітня по 30 червня.

Василь Антонович Гайдар, вул. І. Франка, 148, кв 82, м. Мукачеве, Закарпатська обл. 89600

Тел. (03131) 4-36-79, 5-43-75

Продаю маточне молочко.

В. М. Пилявський, с. Пустовари, Решетилівський р-н, Полтавська обл.

Тел. (05363) 9-84-22

Продаю пакети, плідні матки карпатських бджіл, маточне молочко.

Станіслав Іванович Даньчак, вул. Першотравнева, 59а, м. Свалява, Закарпатська обл.

Тел. (03133) 2-22-73

Продам у квітні–травні бджолосім'ї на даданівську та українську рамки. Ціна договірна.

Віктор Ткачук, с. Козачки, Летичівський р-н, Хмельницька обл. 31546

Пропоную чистопородні карпатські матки та бджолопакети.

Василь Юрійович Паращинець, вул. Довбуша, 11, кв. 1, м. Мукачеве, Закарпатська обл. 89600

Тел. (03131) 2-26-87, (03144) 7-56-03

Пропоную альпійський комплектний вулик, різні вуликові рамки, електрообігрівач вулика (12 В, 15 Вт) і технологію пасічникування з

"альпійцем", насіння лофанту. Можливий бартер на карпатську матку.

Валерій Іванович Сорокін, вул. 50 років Жовтня, 13, кв. 6, м. Славути, Хмельницька обл. 30006

Продам у травні 70–80 чотирирамкових бджолопакетів на даданівську рамку, а також пилок квітковий, щільниковий мед. Ціна договірна.

Володимир Васильович Демидась, с. Гнатівка, Гайсинський р-н, Вінницька обл. 23700

Тел. (04334) 2-82-45

Продам у квітні-травні 45 бджолопакетів на рамку 435×300 мм. Бджоли українські степові. Ціна договірна.

Володимир Якович Демчук, с. Розсішки, вул. Пам'яті героїв, 11, Христинівський р-н, Черкаська обл.

Тел. (04745) 3-23-29

Продам у великій кількості щільникові пакети, сім'ї карпатських бджіл. Рамка 435×300 мм, самовивіз, тара покупця.

Анатолій Григорович Каніблоцький, вул. Лісна, 1, смт Нові Санжари, Полтавська обл. 39300

Тел. (05344) 3-31-96

Пропоную плідні чистопородні карпатські матки і бджолопакети у травні-серпні.

Юрій Юрійович Хома, вул. Дружби, 15, с. Великі Лучки, Мукачівський р-н, Закарпатська обл. 89625

Тел. (03131) 6-10-50

Приймаю замовлення на пакети та маток карпатських бджіл.

Віктор Петрович Пилипенко, вул. Свердлова, 36, м. Мукачеве, Закарпатська обл. 89607

Тел. (03131) 2-75-16, 5-29-30

Продаю тару для бджолопакетів по 15 грн/шт. Обмінюю віск на вощину (1 кг воску – 900 г вощини), доплата 2 грн. Купую віск і мерву.

Петро Миколайович Оленчук, вул. В. Чорновола, 25, м. Тисмениця, Івано-Франківська обл. 77400

Тел. (03436) 2-16-06

Продам 200 4-рамкових пакетів карпатських бджіл за ціною 80 грн/шт., тару для 4-рамкових пакетів по 15 грн/шт.

Дмитро Дмитрович Медвідь, вул. Б. Хмельницького, 26, м. Тисмениця, Івано-Франківська обл. 77400

Тел. (03436) 2-14-05

Куплю саджанці елеутерококу колючого.

Олексій Корчака, с. Зеленівщина, Роменський р-н, Сумська обл. 42063

Пропоную плідні карпатські бджоломатки у червні-серпні.

Володимир Ількович Місько, вул. Городоцька, 32, кв. 6, м. Комарно, Городоцький р-н, Львівська обл. 81562

Тел. (0322) 98-23-07

Висилаю насіння "Золоті яйця" і "Циклантера" – їстівні плоди, врожай у рік садіння; насіння горіха Ідеал, Велетень – розміром з куряче яйце. Каталог – в заадресованому конверті.

Ярослав Антонович Конет, с. Поділля, Заліщицький р-н, Тернопільська обл. 48613

Пропоную плідні матки у травні-серпні та бджолопакети. Аркадій Павлович Большаков.

Тел. (06554) 7-14-78, (044) 457-29-94

Продам 4-рамкові відводки бджіл карпатської породи. Тара замовника. Можливий бартер на цукор. Ціна договірна.

Михайло Миколайович Гладьо, вул. І. Франка, 83, м. Дрогобич, Львівська обл.

Тел. (03244) 3-97-22 (увечері)

Міняю "Муравей-2" (4 передачі) і "Минск" (3 передачі) у дуже доброму стані, з документами на легковий автомобіль.

С. Болгаров, м. Новоукраїнка, вул. Промислова, 20, кв. 4, Кіровоградська обл.

Тел. (05251) 2-14-16, 2-27-19

Продам недорого бджолосім'ї, можна з вуликами-лежаками, 4-6-рамкові пакети бджіл карпатської породи. Ціна договірна.

Микола Дмитрович Симчич, с. Лука, Горденківський р-н, Івано-Франківська обл. 78117

Тел. (03430) 6-31-18

Продам у травні бджолосім'ї (можливо з вуликами), бджолопакети. Зберу на замовлення маточне молочко, трутневий гомогенат, пергу.

Володимир Анатолійович Гребенюк, вул. Леніна, 35, кв. 33, м. Гайсин, Вінницька обл. 23700

Тел. (04334) 2-90-79

Шукаю роботу. Маю незакінчену вищу освіту (4 курси за спеціальністю "Зоотехнік з бджільництва"), практичні навички.

Олег Бунтовський, вул. Шевченка, 126, кім. 415, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл. 32300

Тел. (03849) 6-83-64

Щорічно продаю починаючи з 10 травня 4-рамкові пакети бджіл карпатської породи у кількості 250 пакетів. Ціна договірна.

Іван Іванович Ціпіньо, вул. Шевченка, 21, смт Дубове, Тячівський р-н, Закарпатська обл.

Тел. (03134) 7-29-31

Пропоную інформацію про сучасний вулик-дупло Василя Палія. Надсилайте конверт за адресою: а. с. 3961-У, Львів 79040

Пропоную на багатокорпусну чи лежаківську рамку 200 бджолосім'ей. Вулики багатокорпусні, комбіновані. Ціна помірна. Можливий бартер.

Василь Іванович Кобрин, с. Розсішки, Христинівський р-н, Черкаська обл.

Тел. (04745) 3-23-16

Приймаємо замовлення на джентерські щільники. Виробництво Німеччини.

Андрій Черноус, вул. Хоменка, 18, кв. 53, м. Черкаси 18008

Тел. (0472) 63-66-14, 16-75-48

Продам бджолосім'ї, бджолопакети на даданівську рамку, перезимувалі плідні матки у квітні-травні. Можливий бартер на цукор, вошину.

Михайло Степанович Завадецький, вул. Ярослава Мудрого, 2, с. Голинь, Калуський р-н, Івано-Франківська обл.

Тел. (03472) 9-06-48

Пропоную самовивозом пакети чистопородних карпатських бджіл та бджолосім'ї наприкінці квітня – на початку травня. Ціна договірна.

Дмитро Михайлович Червінський, вул. Лисенка, 26, кв. 3, м. Коломия, Івано-Франківська обл. 78200

Тел. (03433) 3-50-93

Пропоную чистопородні карпатські бджоломатки у травні-серпні, бджолопакети – у травні-червні.

Іван Іванович Мучичка, вул. Лесі Українки, 12, с. Чинадієве, Мукачівський р-н, Закарпатська обл. 89640

Тел. (03131) 6-26-93

Бажаючим продати наприкінці квітня-на початку травня 50 бджолопакетів на українську рамку просимо подати інформацію до редакції письмово або за тел. (0322) 70-99-01

Бажаючим продати на початку травня 4-рамкові бджолопакети на рамку Дадана-Блатта просимо звертатися до редакції письмово або за тел. (0322) 70-99-01. Інформацію подавати тільки з Львівської області та районів інших областей, що межують із Львівською.

ТзОВ "Бартнік" (м. Ізяслав) продовжує закуповувати мед, віск, прополіс і формувати колектив пасічників для довгострокової рівноправної і плідної співпраці з виробництва, переробки і реалізації високоякісних продуктів бджільництва.

Запрошуємо до співпраці регіональних заготівельників.

Вул. Матросова, 1, м. Ізяслав, Хмельницька обл. 30300

Тел./факс (03852) 4-05-98,
4-16-32

Купуємо мед, віск, прополіс, мерву. Є великий фонд обмінної тари. Можливий самовивіз.

Тел. у Кіровограді
(0522) 22-77-39,
22-50-00

Шукаємо регіональних представників.

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 74509
Р. с. КВ №766 від 26.06.94

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР М.Д. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

СКЛАД РЕДАКЦІЇ:

І. М. ШЕЛЕНГОВИЧ (заступник головного редактора)
А. Й. ДРУЖБЯК (наук. редактор)
О.М. КОЦЮМБАС (редактор)
Д. М. ОСТАШЕВСЬКИЙ (редактор)
Л.М. ГАРБАРЧУК (літ. редактор)
О. М. ОСТАШЕВСЬКИЙ (дизайн обкладинки)
А.Б. БОГАЧ (комп'ютерні верстка та складання)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Л.І. Боднарчук, проф., чл.-кор. УААН; І.Г. Багрій, канд. с.-г. наук; В.А. Гайдар, канд. с.-г. наук; М.М. Гунько; М.П. Дейнека; О.Д. Комісар, канд. біол. наук; В. П. Лисенко, канд. хім. наук; В.П. Пилипенко, канд. с.-г. наук; Є. В. Руденко, канд. вет. наук; В.П. Поліщук, проф., д-р с.-г. наук, акад. АНВШ України; Б. В. Рудка; Я. А. Сидоровський; І.М. Шеленгович; В. А. Ющенко, народний депутат України.

Засновники журналу "Український пасічник":
Редакція журналу, Інститут бджільництва ім. П.І. Прокіповича, Львівська державна академія ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького.
© "Український пасічник", 2003.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Журнал "Український пасічник",
вул. В. Стуса, 38 (Інститут біології тварин),
Львів 79034

Тел. (0322) 70-99-01

Редакція зберігає за собою право на скорочення і літературне редагування прийнятих до публікації текстів, не порушуючи при цьому їх змісту.

Редакція, друкуючи матеріали, не завжди поділяє позицію авторів, не повертає надісланих дописів авторам.

Листування з читачами ведеться переважно на сторінках журналу.

За достовірність опублікованих матеріалів відповідають їхні автори.

У разі передруку посилання на "Український пасічник" обов'язкове.

За рекламу відповідають рекламодавці.

За доставку журналів передплатникам відповідають поштові відділення зв'язку.

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК РЕДАКЦІЇ:

260064816 МФО 325570, в ЛОД АППБ

"Аваль" м. Львова, ЗКПО 04812083,

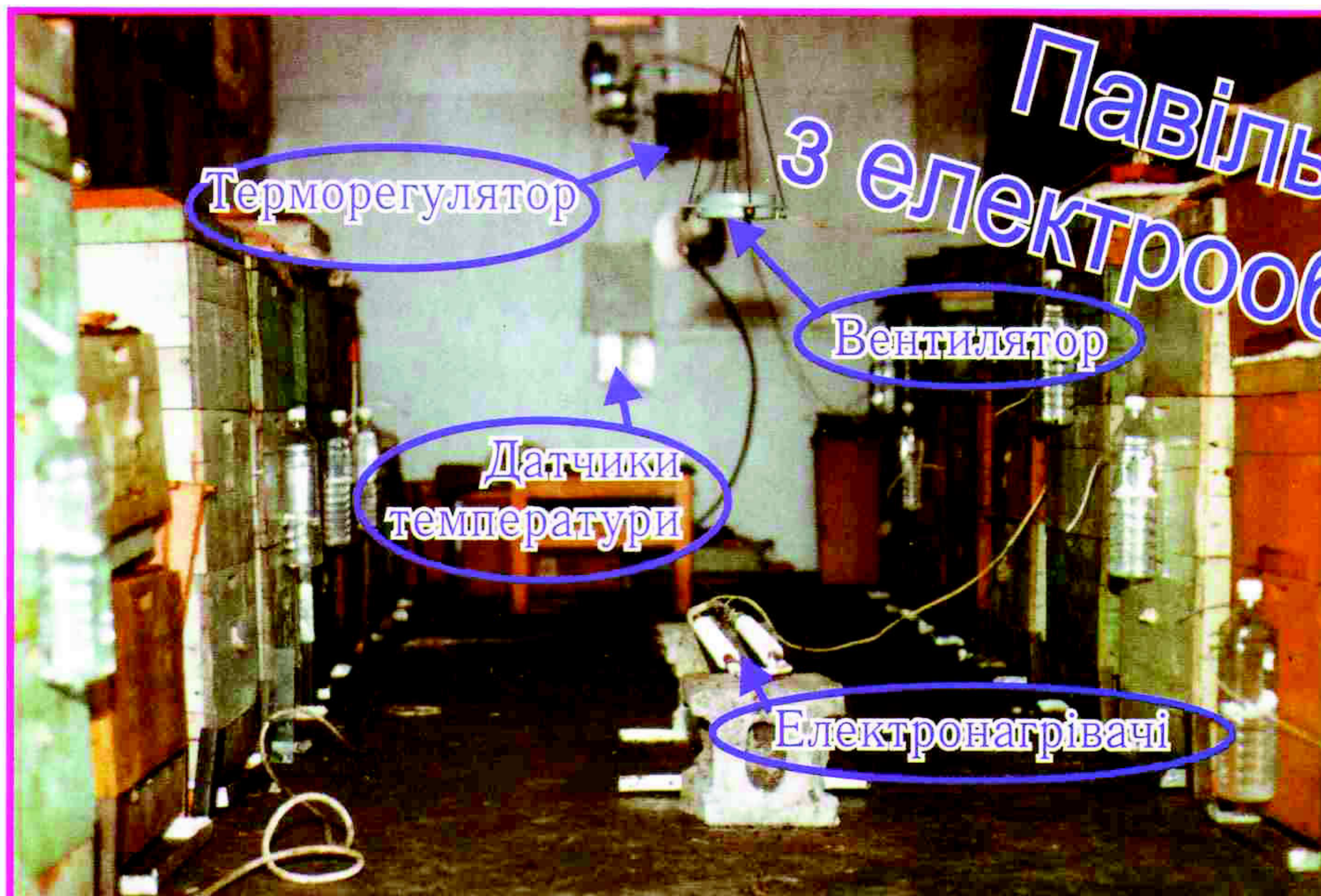
Редакція журналу "Український пасічник".

Надруковано з готових фотодіапозитивів на
ПТВФ "Афіша",
вул. К. Левицького, 4, Львів 79005

Підп. до друку 5.02.2003. Формат 70x100 1/16.

Тираж 7250 прим.

Замовлення №1702

Павільйон з електрообігрівом

Терморегулятор

Вентилятор

Датчики температури

Електронагрівачі

Дно з вентиляційною сіткою

Верхня вентиляція павільйону

Загальний вигляд павільйону

(Продовження на с. 4 обкл.)

Кріплення пляшки з водою на вулику

Розміщення зимового клуба

Вентиляційні шахти у дні павільйону

ТУТ ГОТУЮТЬ ПАСІЧНИКІВ

У навчальних класах

У виробничих теплицях

(Статтю читайте на сторінці 33)